

JELKA MELIK

**KAZENSKO SODSTVO
NA SLOVENSKEM
1919 - 1929**

LJUBLJANA 1994

2250,00

+ 57.

JELKA MELIK

**KAZENSKO SODSTVO
NA SLOVENSKEM
1919 - 1929**

**s posebnim ozirom na arhivsko gradivo
Deželnega sodišča v Ljubljani**

LJUBLJANA 1994

DK 343.19(497.12)"1919/1929"

inv. št. 6461

MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE

K 34

MELIK Jelka

Kazensko

343.19(497.4)"1919/1929"

000006461

COBISS •

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

343.19(497.12)"1919/1929"

MELIK Jelka

Kazensko sodstvo na Slovenskem: 1919-1929: s posebnim ozirom
na arhivsko gradivo Deželnega sodišča v Ljubljani / Jelka Melik. -

Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994

ISBN 961-6137-00-X

44063744

VSEBINA

1. UVOD	7
2. TERMINOLOGIJA	9
3. SODNA OBLAST	16
4. PRAVOSODNA UPRAVA	18
5. RAZVOJ KAZENSKEGA PROCESNEGA PRAVA	20
6. GLAVNE ZNAČILNOSTI KAZENSKOPRAVDNEGA REDA IZ 1873. LETA	23
7. SUBJEKTI KAZENSKEGA POSTOPKA	25
I. KAZENSKO SODIŠČE	25
1. Zunanja organizacija.....	31
2. Notranja organizacija.....	31
II. TOŽILEC	40
1. Državno pravdnishvo.....	40
2. Zasebni tožilec.....	42
3. Zasebni udeleženeec in zasebni udeleženec kot tožilec	43
III. OBDOLŽENEC	44
1. Pojem in procesni položaj.....	44
2. Zagovornik.....	45
8. OBJEKTI KAZENSKEGA POSTOPKA	47
I. STROŠKI KAZENSKEGA POSTOPKA	47
II. PREMOŽENJSKOPRAVNI ZAHTEVKI	47
III. PREDHODNA VPRAŠANJA	48
9. REDNI KAZENSKI POSTOPEK ZARADI HUDODELSTEV IN PREKRŠKOV	49
I. UVODNE POIZVEDBE	49
II. UVODNA PREISKAVA	50
III. VLOŽITEV OBTOŽNICE	53
IV. PRIPRAVA NA GLAVNO OBRAVNAVO	54
V. GLAVNA OBRAVNAVA	55

10. KAZENSKI POSTOPEK PRED POROTNIM SODIŠČEM	60
11. REDNI KAZENSKI POSTOPEK ZARADI PRESTOPKOV	63
I. PREDHODNI POSTOPEK.....	63
II. GLAVNA OBRAVNAVA.....	64
12. PRAVNA SREDSTVA IN POSTOPEK S PRAVNIMI SREDSTVI	65
I. REDNA PRAVNA SREDSTVA.....	65
II. IZREDNA PRAVNA SREDSTVA.....	69
13. POSTOPEK PROTI ODSOTNIM IN POBEGLIM STORILCEM HUDODELSTEV IN PREKRŠKOV	73
14. MANDATNI POSTOPEK	74
15. MEDDRŽAVNE POGODBE	75
16. KAZENSKO MATERIALNO PRAVO	76
17. TISKOVNE ZADEVE	84
18. ARHIVSKO GRADIVO	92
19. STROKOVNA OBDELAVA ARHIVSKEGA GRADIVA	101
20. ZAKLJUČEK	107
21. OPOMBE	109
22. VIRI	118
23. LITERATURA	119

PREDGOVOR

Prikaz organizacije in delovanja organov kazenskega sodstva je v arhivistiki pomemben v dveh ozirih. Na eni strani je poznavanje strukture in funkcioniranja pomembnih ustvarjalcev arhivskega gradiva, kar sodišča in tožilstva nedvomno so, osnova in pogoj za delo arhivistov. Najprej je to znanje potrebno za pravilno vrednotenje dokumentarnega gradiva, za določanje, katero gradivo ima trajno vrednost in bo torej postalo ali ostalo arhivsko, nato pa še za dobro in pravilno strokovno obdelavo gradiva, vse od urejanja in popisovanja do izdelave pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva. Na drugi strani pa je tak prikaz potreben uporabniku arhivskega gradiva, ki bo tako dobil potrebno informacijo o tem, kaj lahko v določenem fondu pričakuje in kaj bo kje našel.

Zahvaljujem se vsem, ki so mi kakorkoli pomagali pri nastajanju tega dela, prav posebej pa akademiku profesorju dr. Sergiju Vilfanu.

SEZNAM KRATIC

art.	artikel
AS	Arhiv Slovenije
CK KPS	Centralni komite Komunistične partije Slovenije
čl.	člen
d.o.z. s.	državni osnovni zakon z dne 21. decembra 1867 o sodniški oblasti
Drž.zak.	Državni zakonik
i.o.	izvršilna odredba ministra za pravosodje z dne 27. 5. 1919 o izvršitvi ukaza o razširitvi IX. in X. poglavja srbskega k.z. na celotno državo
k.pr.r.	kazenskopravdni red z dne 23. maja 1873
k.z.	kazenski zakon z dne 27. maja 1852
n.	novele h kazenskopravdnemu redu
n.t.z.	novele k tiskovnemu zakonu
o.r.	opravilni red za sodnije prve in druge stopnje z dne 5. maja 1897
Služ.N.	Službene novine kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca
srb.k.z.	Srbski kazenski zakonik iz leta 1860
t.z.	tiskovni zakon 1862
u.k.pr.r.	uvodni del kazenskopravnega reda
Ur.l.	Uradni list: od 4. novembra 1918 do 30. januarja 1919 - Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani; od 1. februarja 1919 do 8. avgusta 1921 - Uradni list deželne vlade za Slovenijo; od 10. avgusta 1921 do konca leta 1923 - Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo; od leta 1924 do 4. oktobra 1929 - Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti.
v.u.	vidovdanska ustava
ZK	Zveza komunistov
z.t.	zakon o tisku 1925
z.u.s.	zakon o uredbi sodnij z dne 27. novembra 1896
§	paragraf

1. UVOD

Državno oblast navadno delimo na zakonodajno, upravno ali izvršilno ter sodno oblast. Sodno oblast izvaja pravno urejen sistem državnih organov, ki ga imenujemo pravosodni sistem. V širšem smislu spadajo v pravosodje tudi organi pravosodne uprave, ki skrbijo, da se sodna funkcija države izvaja, da ima sodstvo potrebno osebje in prostore. V ožjem smislu pa šteje mo v ta sistem predvsem sodišča, ki so sicer državni instituti a naj bi bili od države praviloma neodvisni, vezani le na zakon.

Kazenska sodna oblast je del sodne oblasti. Izvršujejo jo kazenski sodni organi, ki preiskujejo, obravnavajo in sodijo kazenske zadeve. Sestavo, pristojnost in način opravljanja njihove dejavnosti določa država predvsem v zakonu o kazenskem postopku, v raznih organizacijskih zakonih, ki vsebujejo določbe o organizaciji in pristojnosti državnih organov, ki nastopajo v kazenskem postopku, ter meddržavnih pogodbah z določbami o mednarodni pravni pomoči in ekstradiciji. Osnovna načela o izvajanju sodne oblasti vsebujejo že ustave. V nadaljevanju bomo obravnavali predpise, ki so urejevali redno kazensko sodstvo na Slovenskem od leta 1918 do 1929, torej od razpada avstroogrske monarhije do šestojanuarske diktature leta 1929. Kazensko pravo se je razločevalo po šestih pravnih območjih:

1. V Srbiji so veljali srbski kazenski zakon z dne 29. marca 1860, kazenski procesni zakon z dne 20. junija 1856 ter zakon o poroti z dne 31. marca 1860. Prvi zakon je bil izdelan po pruskem vzoru, drugi po starem avstrijskem Hye-Glunekovem zakonu.
2. Na Hrvaškem in v Slavoniji sta veljala avstrijski kazenski zakon z dne 27. maja 1852, toda z drugimi stranskimi zakoni kot v Avstriji, ter hrvaško-slavonski kazensko procesni zakon z dne 17. maja 1875, močno podoben avstrijskemu.
3. V Banatu, Bački, Baranji in Međimurju sta veljala ogrski kazenski zakon iz leta 1878 z novelo iz 1914 ter ogrski kazenski procesni zakon z dne 4. decembra 1896.
4. V Bosni in Hercegovini sta veljala bosansko-hercegovski kazenski zakon z dne 26. maja 1879 in kazenski postopnik z dne 30. januarja 1891, oba izdelana po vzoru avstrijskih zakonov.
5. V Črni gori sta veljala črnogorski kazenski zakon z dne 23. februarja 1906 in črnogorski kazenski procesni zakon z dne 20. januarja 1910, oba skoraj identična s srbskima zakonoma.
6. V Sloveniji in Dalmaciji sta veljala avstrijski kazenski zakon z dne 17. maja 1852 in avstrijski kazenski procesni zakon z dne 23. maja 1873 s spremembami.¹ Na Prekmurje, je bilo razširjeno avstrijsko kazensko pravo v letu 1919.²

V letih 1919 in 1921 je bil na celotno območje kraljevine SHS razširjen del srbskega kazenskega zakona. Leta 1929 je prišlo do bistvenih sprememb. Tedaj so izšli novi zakoni za celotno jugoslovansko ozemlje in sicer: kazenski zakonik 27. januarja 1929 in zakonik o sodnem kazenskem postopku 16. februarja 1929; zakon o sodnikih rednih sodišč 8. januarja 1929 in zakon o ureditvi rednih sodišč 18. januarja 1929 zakon o državnem tožilstvu 21. marca 1929, nova poslovna reda - za redna kazenska sodišča in za državna tožilstva 21. novembra 1929.³

Kazenski postopek se začne izvajati, ko je v konkretnem primeru podan sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje. Njegova naloga je ugotoviti, ali je bilo kaznivo dejanje tudi v resnici storjeno, določiti storilca in ga kaznovati. Sistem norm, ki urejajo kazenski postopek - proces imenujemo kazensko procesno pravo ali kazensko formalno pravo. Kazensko materialno pravo je sistem norm, s katerimi se določijo kazniva dejanja, kazenske sankcije za storilce kaznivih dejanj ter pogoji za uporabo teh kazenskih sankcij.⁴ Zaradi tesne povezanosti formalnega in materialnega prava bomo predstavili tudi nekaj osnovnih značilnosti splošnega kazenskega zakonika in tiskovnega zakona, ker so spadale pred kazenska sodišča tudi tiskovne zadeve.

2. TERMINOLOGIJA

Slovenska pravna terminologija v letih 1918 do 1929 je večidel nastala v avstrijskem času, v manjši meri pa tudi pod vplivom srbskega izrazoslovja, ki se je uveljavljalo v novi državi. Nastajala je zlasti s prevajanjem zakonodaje, poslovanjem sodišč in strokovno literaturo.¹

Prevajanje zakonov v slovenščino ima dolgo tradicijo, posebej od časov Marije Terezije. Nova doba se je začela z revolucijo 1848 in njenimi posledicami. Na Kranjskem je bilo slovenjenje zakonov, uredb in drugih predpisov in plačano mesto prevajalca uvedeno že julija 1848.² Oktobra 1849 ja začel izhajati državni zakonik v desetih izdajah, med katerimi je bila tudi slovenska. Oblikovana je bila posebna slovenska sekcija, ki so jo sestavljali Fran Miklošič, Matija Dolenc in Matej Cigale.³ Kot rezultat njenega dela je izšla 1853 nemško-hrvatsko-srbsko-slovenska juridično-politična terminologija.⁴ Glavni urednik te prve slovenske pravne terminologije je bil jurist in jezikoslovec Matej Cigale, ki je bil tudi prvi prevajalec kazenskega zakona (1852) in prvi urednik slovenske izdaje državnega zakonika vse do smrti 1889. Drugi urednik je bil slavist Karel Štrekelj (1889-1897), tretji pa Fran Vidic (1898-1918). Leta 1894 je društvo Pravniki izdalo drugo slovensko pravno terminologijo, ki je dobila ime po uredniku Janku Babniku. Zaradi obširne civilnopravne zakonodaje, ki je nastala v letih 1895 in 1896 in je prinesla množico novih pojmov, tudi ta terminologija kmalu ni več zadoščala. Razmere na terminološkem področju je opisal leta 1914 Fran Mohorič takole: "Za jedinstveno terminologijo so pred vsem poklicani naši uradni prevajalci zakonov, ki se pa, kakor vse kaže, niti medsebojno ne poznajo, kamoli da bi hodili pri prevajanju zakonov sporazumno jedinstveno pot. Naši prevodi zakonov nastajajo kar hipoma z narekovanjem na stroj in so mnogokrat naravnost pomilovanja vredni. Če pri tem prevajalec še sam ni pravnik in mu je težko pogoditi pomen pravniškega termina, so težkoče čestokrat nepremagljive. Po odhodu dr.Štreklja smo Slovenci dobili novega urednika za slovenski prevod in izdajo zakonov. Toda prišel je na Dunaj urednik zadnje naše terminologije dr.Babnik. Pri osebni in uradni potrebni stiku bi naša izdaja zakonov lahko bila boljša. Toda pozivancu imata vsak svoj različni posel in različna pota in tako na kako sodelovanje ni misliti."⁵

Društvo "Pravniki" je leta 1889 začelo izdajati Zbirko avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku. Prvi zvezek z naslovom Kazenski zakon je izšel 1889. Uredil ga je pravnik Jakob Kavčič, ki je sodeloval tudi pri Babnikovi pravni terminologiji. Drugi zvezek, Kazenskopravni red, ki je izšel 1890, je prav tako uredil Kavčič. Izvršilni red (1902) je uredil Ivan Kavčnik, naslednje tri zvezke: Civilnopravni zakoni (1906), Zakoni o javnih knjigah (1908) ter Predpisi o nespornih

pravnih stvarih (1910) Edvard Volčič, sedmi zvezek: Državni osnovni zakoni (1910) pa Štefan Lapajne. Henrik Tuma je zbirko takole ocenil: "Društvena "Zbirka avstrijskih zakonov" v slovenskem jeziku je prinesla manj pozitivnih rezultatov, nego se je pričakovalo.... Ker so bili prevodi že oficialno izdani v Državnem zakoniku in se je nanje vsaj po večjem že opirala praksa, zato je moralo obveljati pravilo, da se ti prevodi porabijo za "zbirko" le s premembami in popravami, ki so očitno potrebne glede na sočasni razvoj jezika in že udomačeno pravniško pisavo. Predgovori k posameznim zvezkom "zbirke" pojasnujejo to stališče, oziroma povedo, kaj se je v podrobnem popravilo in zakaj. Odgovorna za prevode v "zbirki" je torej vobče slovenska izdaja Državnega zakonika. Ker pa ti uradni prevodi že od nekdanj nimajo enotne terminologije, ker razni uredniki niso pazili na doslednost, zato se je mnogo teh hib preselilo tudi v društveno "zbirko" zakonov, ki se je kakor rečeno, držala praviloma uradnih prevodov".⁶ Podobno pravi Mohorič: "Kar se pa tiče ročnega prirejanja naših zakonov, je stvar zopet prepuščena uredniku-izdajatelju samemu, ki najde zakon že preveden in se prevoda ne upa ali ga ne more popravljati razun morda naravnih robotih napak."⁷

Mohorič je zapisal: "Potreba slovenske pravniške terminologije je tako stara kakor potreba sodnega poslovanja s slovenskim ljudstvom."⁸ Menil je, da je bila ta potreba uradno priznana vsaj že z obćim sodnim redom 1781. Ta red je določal, da se pravdni stranki in njuni zastopniki lahko v pravnih spisih poslužujejo v deželi navadnega jezika (§13) in da se morajo izpovedi kolikor mogoče zapisovati z njihovimi lastnimi besedami (§165).

Pri uveljavljanju slovenščine na sodišćih je imel velike zasluge Radoslav Razlag, ki je dal leta 1862 natisniti več slovenskih obrazcev, v Gradcu pa je istega leta izdal publikacijo Slovenski pravnik, ki jo je posvetil "vekovećni pravici in slovenskemu rodu" in je prinesla "dve strani terminologije, razpored oblastev, nekaj pristojbinskih določb, lestvico o kurzu denarja, tolmaćenje posojilne, kupne in prodajne, ženitne pogodbe, najvažnejše določbe iz sodnega reda, menićnega zakona in izvršilnega postopanja."⁹

Leta 1870 je začel izdajati časopis Pravniki Slovenski, ki se je obdržal tri leta. Znova je začel izdajati Slovenski pravnik Alfonz Mosche (1881-1883, 1888). Leta 1882 je bil v tem časopisu objavljen okoli štirideset tiskanih strani dolg nemško-slovenski seznam pravnih izrazov, katerega avtor je bil A. Hudovernik.¹⁰ Leta 1889 je bilo ustanovljeno društvo Pravniki in začelo izdajati Slovenski Pravniki kot društveno glasilo. "Zato je priobćeval Slovenski Pravniki v prvi vrsti razprave in ćlanke iz vseh panog pravne vede, vključno narodno gospodarske, finanćne in pravnozgodovinske razprave. Oziral se pri tem ni samo na domaće pravo, precej pažnje je posvetil tudi tujim zakonodajam in razpravljal o različnih problemih de lege lata in ferenda.

Združil je pod svojim okriljem malone vse slovenske pravniške pisatelje: saj je bil pred svetovno vojno skoro edino torišče za razpravljanje in razglabljanje pravnih vprašanj. V tem pogledu je oral ledino na vse strani, ne nazadnje na terminološkem polju. Oblikovanje slovenskega pravniškega jezika je bila druga točka Slovenskega Pravnika, ki je temu vprašanju odpiral radevoljno svoje predale. Prav pogostne so terminološke razprave, ki so jim dale povod bodisi nameravane izdaje društvenih knjig, bodisi drugi dogodki."¹¹

Vlogo Slovenskega Pravnika in stanje glede terminologije je pred prvo svetovno vojno Mohorič takole presojal: "Nastajale so pa vedno nove potrebe in cvela je divja raba pravniškega jezika v vsej bujnosti in cvete še naprej, ker pravniškega jezika neuki novinci naletavajo na "divjo prakso" in se je tako nalezejo, da ne pridejo vse žive dni iz nje, ako se te stroke ne poprimejo z izredno ljubeznijo in samostojnim trudom. Nekaj jim že pomaga pravniško glasilo (ako se ga sploh poslužujejo), ki je pa v jezikovnem oziru v marsičem zanemarjeno....Besedni zaklad naše pravne terminologije je torej nastal brez preglednosti, največ v vsakdanji potrebi, ki je rodila besedo, kakor jo je potrebovala od slučaja do slučaja. Ali pa je tudi beseda bila iz višjega vidika splošnosti prava, na to se seveda slučajna potreba in raba ni mogla ozirati. Terminologija pa mora nastati na višjem vidiku splošnosti in kolikor možno skrbeti za pravilno rabo posameznih rekel. Kakor se bo še pozneje videlo, nam rabijo čestokrat iste besede ali tvorbe in izvedbe istih korenov in debel z različnimi končnicami in priponkami za isti pojem. Na jedni strani je treba torej razlikovanja, na drugi izednačenja."¹²

Leto pozneje je zapisal Tuma: "Dočim nam zakoniki in ukazniki gromadijo precej nesistematično in nekritično vedno novega gradiva, nam ostaneta za čiščenje pojmov dva tvorna činitelja, t.j. odvetniki in sodniki, ki iščejo in pobirajo med ljudstvom novih izrazov ter razbirajo iz leksikalnega gradiva preciznejše termine za lastno rabo, ter "Slovenski Pravniki", na katerem je viden, vzlic vsej različni in prosti pisavi posameznih sotrudnikov, enoten vpliv urednikov."¹³

Resnica je, da niti v avstrijskem času niti kasneje v Jugoslaviji niso uspeli sestaviti nove pravne terminologije. Pritrditi moramo Goršiču, ki je leta 1920 ugotavljal: "Vsi poklicni stanovi, tehnik, železničarji, poštarji, vse se podviza zgraditi strokovna imenstva. Kaj je s pravniki?...Stara priznana stvar je, da so slovenski pravniki, ne nazadnje sodniki, dobrih kakovosti. Triintrideset letnikov strokovnega lista Slovenskega Pravnika je priča, da mali narod rok ni križema držal. Kako torej, da je nekdaj lepo zorana ledina zatrznjena ravno v času, ko je svoboda napočila?"¹⁴

Kazenski zakon je, kot smo že omenili, izšel v prvem zvezku Pravnikove zbirke avstrijskih zakonov. Urednik Kavčič je v uvodu pojasnil: "Ker imamo "uradno" priročno izdajo "kazenske postave" v slovenskem prevodu in ker ne gre v jezikovnem oziru prenehati uradnega teksta, ostal je jezik uradne izdaje iz leta 1853 bistveno in do malega nespremenjen, posebno v njegovem zlogu; le očevidno zastarele slovnične oblike sem nadomestil s sedaj v slovenski pisavi sploh priznanimi novejšimi oblikami...Izraze pa, kateri so še sedaj v rabi in o katerih se ne more reči, da so očevidno nepravilni, sem pustil, kakor jih ima uradni tekst; vendar sem sklenil, sem pa tje posameznim paragrafom v oklepu pristaviti terminologično opombo, v kateri se nahajajo izrazi, ki so po mojem mnenju pravilnejši, boljši ter pomenu izvirnega nemškega teksta prikladnejši;...Tiskovnega zakona, dalje zakonov pod II., III., IV., V., XIV., XV. in XXI. v dodatku nisem mogel dobiti v slovenskem prevodu, katerega menda sploh ni; te zakone sem torej poslovenil sam, verno se držec izvirnega nemškega teksta." V uvodu v Kazenskopravdni red pa je Kavčič zapisal: "Izraze sem puščal, kakor jih ima prevod v državnem zakoniku; samo tam, kjer se rabi za isti pojem in nemški izraz po več slovenskih (eden navadno v oklepu), sem se odločil za enega, katerega sem se potem dosledno držal."

Srbsko izrazoslovje se je pojavilo z novo zakonodajo na področju kazenskega prava. Tako smo z razširitvijo devetega in desetega poglavja srb. k. z. (1919) in kasneje še splošnega dela tega zakona (1921) dobili nove izraze za kazni: "robija", "zatočenje". V novem tiskovnem zakonu (1925) sta se pojavila "kleveta" in "uvreda" kot naziva za dva tiskovna delikta. Dolenc je zapisal: "Odklanjamo za slovenščino izraze "kleveta" in "uvreda". Kleveta je po naše obrekovanje, ta izraz pa rabimo za hudodelstvo po § 209 k.z.. Uvreda pa že radi tega ne sme obveljati, ker se od tega izraza ne da narediti glagol. Menda je bil prav isti prevajalec iz srbščine na slovenščino, ki je v čl. 104 srb.kaz.z. prevedel "kleveto" z "obrekovanjem"; v čl. 91b srb.k.z. "uvredi" z "žali", v čl. 50 tisk.zak. "uredja"(!)¹⁵ z "žali", v čl.13 ustave "uvreda" za "žalitev". Zakaj sedaj ni predvidel, ampak je le prepisal oba izraza, ni jasno. Prav gotovo pa je, da v slovenščini čisto točno odgovarja kleveti v smislu tiskovnega zakona "kriva obdolžitev", uvreda pa "žalitev". Naše "obrekovanje" pa naj ostane za hudodelstvo po § 209 k.z."¹⁶

Pravni izrazi v kazenskih spisih deželnega sodišča v Ljubljani iz let 1918-1929 so se v veliki meri ujemali s termini Kazenskopravnega reda iz Zbirke avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku (1890). Sodbe in druge važnejše odločbe sodišča ter glavni pismeni akti državnega pravdnštva so bili vseskozi dokaj enotno sestavljeni. Obrazci (za zasliševanje prič, za glavno obravnavo in sodbo) so ostali v vseh teh letih v glavnem nespremenjeni, narejeni po obrazcih

iz avstrijske dobe. Zasedili smo le nekaj drobnih razlik. Tako se je na primer za izraz pravna sredstva v prvih letih uporabljal izraz "pravni leki" ob koncu obdobja pa "pravni pomočki".

Drugače pa je bilo na področju kazenskega materialnega prava. Tu smo opazili razliko med nazivi, ki jih je za kazniva dejanja uporabljalo sodišče, in nazivi, ki jih je vseboval kazenski zakon iz Zbirke (1889). Tako je sodišče za hudodelstvo nezvestobe, kot ga imenuje zakon, že uporabilo moderni izraz hudodelstvo poneverbe; za hudodelstvo javne posilnosti - hudodelstvo javne sile ali za prestopok nalaščne poškodbe na telesu ali pa take, ki se primeri pri tepežih - izraz prestopok lahke telesne poškodbe z vidnimi znaki in posledicami.

V tekstu uporabljamo deloma izraze Kazenskopravnega reda (1890) in takratne sodne prakse, deloma pa izraze današnjega zakona o kazenskem postopku in sedanje sodne prakse, včasih tudi oboje. Podobno smo ravnali pri kazensko - materialnem pravu, kjer smo zastarele in nerazumljive izraze Kazenskega zakona (1889) nadomeščali s sodobnimi, nove srbske izraze pa smo ohranili tam, kjer bi prevajanje lahko vneslo zmedo in nerazumevanje.

Opustili smo očitno zastarele izraze in oblike in jih nadomestili z današnjimi:

zastareli:	novi:
prvosednik	predsednik
vpoločiti	vložiti
oznamenilo sodišča	označitev sodišča
odškodba	odškodnina
zvedeni možje, veščaki	izvedenci
svetovalsvena zbornica	svetovalna zbornica
zaprisežba	prisega
zaslišba	zaslišanje
zglasiti	priglasiti
obtežujoče okolnosti	obteževalne okolnosti
zlajšujoče okolnosti	olajševalne okolnosti
ud	član
obtožitelj	tožilec
priobčiti	sporočiti, naznaniti
pravni lek (pomoček)	pravno sredstvo
prepiri o pristojnosti	spori o pristojnosti

Prav tako smo posodobili nazive za posamezna hudodelstva. Obdržali pa smo stare izraze za vrste kaznivih dejanj. Izraz zločin, ki ga je namesto izraza hudodelstvo (Verbrechen) uvedel že Hudovernik v svojem seznamu leta 1882¹⁷ in se pojavlja tudi pri Murku, Cigaletu in drugih,¹⁸ a se niti v praksi niti v zakonskih prevodih ni uveljavil vse do leta 1929, ko je novi kazenski zakonik določil dve vrsti kaznivih dejanj: zločinstva in prestopke. Izraz zločin se je uporabljal tudi kasneje v strokovni literaturi za najtežja kazniva dejanja, vendar ga nismo sprejeli, ker menimo, da je "hudodelstvo" slovenskemu jeziku bolj domače; zasledimo ga tudi v kazenskem zakonu iz leta 1976.¹⁹ Izraz "pregrešek" (Vergehen), ki se je, tako kot hudodelstvo, uporabljal do uvedbe enotnega kazenskega zakonika (1929), ko so ga zamenjali s "prestopkom" in ga tako približali skupni strokovni terminologiji (hrvaško: prestopak; srbsko: prestop), smo obdržali zato, da bi izraza ne zamenjali z prekrškom (srbsko: istup), novim, v letu 1929 uvedenim izrazom za prestop (Uebertretung).²⁰ Obdržali smo tudi izraz državno pravdnštvo in nismo uporabili izraza javno tožilstvo, prav tako smo obdržali izraz zborna sodišča in druge. Da bi se izognili nepotrebnim zmedam, smo obdržali tudi oba stara izraza za dele zakonov: artikle in paragrafe, saj so se sprva artikli slovenili kot člani, kasneje pa so se tako prevajali paragrafi.

Pri nekaterih pojmi smo uporabili več izrazov, tako vzklic in priziv, ker se je že v prevodu različnih zakonov uporabljal zdaj vzklic, drugič priziv. Takratna sodna praksa se je praviloma držala prvega izraza, danes poznamo le drugega. Prav tako smo uporabljali oba izraza, takratno in današnjo obliko pri pojmi glavna razprava in glavna obravnava, sodni okoliš in območje sodišča ter rabsodba in sodba.

Določene izraze smo na podlagi nemškega originala slovenili drugače, kot so jih slovenili takrat. V mnogih primerih smo se opirali na Slovar pravnega in ekonomskega jezika Pavla Apovnika in Ludvika Karničarja iz leta 1989. Tu so bili izhodiščni nemški izrazi "odbrani iz avstrijskih zakonov, ki urejajo bistvena pravna področja, pa tudi iz učbenikov, komentarjev in uradnih obrazcev, slovenski izrazi pa iz ustreznih zveznih in republiških zakonov in drugih ustreznih virov". Kadar v tem slovarju besede nismo našli ali pa se nam ni zdela primerna, smo uporabili smiselno izraz iz sodobnega pravnega besednjaka:

zakonski termini:

(stari prevod)

pritožba zaradi ničnosti

privodno povelje

oznanilo sodbe

(nemški izraz)

Nichtigkeitsbeschwerde

Vorführungsbefehl

Urteilsverkündung

naši termini:

ničnostna pritožba

nalog za privedbo

razglasitev sodbe

skup naletevše	zusammentreffende	stek kaznivih dejanj
kazenske reči	Strafsachen	kazenske zadeve
spis	Act	spis
spis	Schriftstück	pisanje
devanje pod obtožbo	Versetzung in den Anklagestand	obtožba, vložitev obtožnice
iskalni list	Steckbrief	tiralica
ovreči	aufheben	razveljaviti
zaslišanje (tožilca)	Anhörung	slišanje mnenja, pridobivanje mnenja
naredba, ukaz	Verfügung	odredba
razsodba, razsodek	Entscheidung	odločba
razsodilo, odločba	Erkenntnis	odločba (skupen za sodbe, sklepe in odredbe)
javni poziv	öffentliche Vorladung	javno vabilo
stanovališče	Wohnort	prebivališče
poslednje bivališče	Aufenthaltort	bivališče, začasno prebivališče
zakonito imenovanje	gesetzliche Benennung	zakonita označba

Za opisano terminologijo smo se odločili, da bi predstavili kazensko sodstvo te dobe v kolikor mogoče sodobnem jeziku, a ne na škodo točnosti pravnih pojmov. V marsičem namreč današnje izrazoslovje našega kazenskega sodstva ne omogoča enostavnega prevzemanja izrazov.

3. SODNA OBLAST

Temeljna in najbolj splošna pravila o načinu izvajanja sodne oblasti je vseboval v Avstriji Državni temeljni zakon o sodniški oblasti z dne 21. decembra 1867:¹ da ureditev in pristojnost sodišč določajo zakoni (Art. 2), da je pravosodje na vseh stopnjah ločeno od uprave (Art. 14), da so sodniki imenovani od cesarja ali v njegovem imenu "za trdno /definitivno/ in za vse žive dni"(Art. 5.), da so pri opravljanju svoje naloge samostojni in neodvisni ter da se lahko odstavijo, premestijo ali upokojijo proti svoji volji le na podlagi sodne odločbe. Vendar je bila predvidena tudi izjema. Prestavitev in upokojitev je bila dovoljena "ker je tako spričo predrugačene uredbe sodnij potrebno postalo"(Art. 6).

Ob prevratu je bila 31. oktobra 1918 izdana Naredba poverjeništvu za pravosodstvo,² ki je glede izvajanja sodne oblasti določila, da vsi dotedanji zakoni in odredbe ostanejo v veljavi, sodbe pa se razglašajo v imenu zakona.

Na podlagi pooblastila, omenjenega v Art. 6 avstrijskega temeljnega zakona, je Narodna vlada SHS v Ljubljani dne 7. januarja 1919³ odredila, da ima poverjenik za pravosodstvo in Narodna vlada SHS v Ljubljani pravico sodnike tudi zoper njihovo voljo upokojevati ali premeščati na drugo službeno mesto do 31. decembra 1920 zaradi sprememb v organizaciji sodišč, nastalih po ustanovitvi nove države SHS. Z Naredbo poverjenika za pravosodje z dne 24. aprila 1919 je bilo odrejeno, da se morajo po sklepu ministrskega sveta z dne 25. februarja 1919 sodbe razglašati v imenu Njegovega Veličanstva Kralja.⁴

Nova država je celovito izrazila svoja načela o izvrševanju sodne oblasti šele v Vidovdanski ustavi 1921.⁵ Ta je določila, da se vse državne oblasti izvršujejo po določenih ustave (čl. 45 v.u.), da sodno oblast izvršujejo sodišča, katerih sodbe in druge odločbe se izrekajo in izvršujejo v imenu kralja in na podlagi zakona (čl. 48 v.u.).

Izrecno pa ni bilo napisano, da sta sodna in upravna oblast ločeni na vseh stopnjah kot je to določala avstrijska ustava. V IX. oddelku je bilo pod naslovom "Sodna oblast" določeno, da so sodišča neodvisna in sodijo po zakonih, da se smejo ustanovljati le z zakonom in da so izredna sodišča prepovedana (čl. 109 v.u.). Določeno je bilo tudi, da se kasacijski sodniki, apelacijski sodniki in predsedniki prvostopenjskih sodišč postavljajo s kraljevim ukazom na predlog ministra za pravosodje in to izmed kandidatov, ki jih izbere volilno telo, katerega sestava se natančneje določi z zakonom (čl. 111 v.u.). Glede sodnikov je ustava zahtevala: "Sodniki vseh sodišč so stalni. Sodniku se ne sme odvzeti njegova služba, niti se ne sme iz kakršnegakoli

vzroka odstaviti od službe zoper svojo voljo brez razsodbe kasacijskega sodišča. Sodnik ne sme biti tožen za svoje sodno delovanje brez odobritve pristojnega apelacijskega sodišča. Za člane višjih sodišč daje odobritev kasacijsko sodišče. Sodnik se ne sme niti začasno prestaviti na drugo plačano ali neplačano javno službo brez svojega pristanka in odobritve kasacijskega sodišča. Sodnik se sme premestiti samo s svojim pristankom. Sodnik sme biti v službi do zvršetka 65. leta svojega življenja, predsedniki kasacijskega in apelacijskega sodišča pa do zvršetka 70. leta. Pred tem rokom se sme sodnik upokojiti samo na pismeno prošnjo ali če telesno ali duševno oslabi tako, da ne more izvrševati svoje dolžnosti. V tem poslednjem primeru odloči o upokojitvi kasacijsko sodišče" (čl. 112 v.u.). Izjema je bila dovoljena v 137. členu ustave: "Predsedniki sodišč in vsi sodniki, katerim je z ustavo in zakonom zajamčena stalnost, se pridrže tudi nadalje na svojih službenih mestih in dolžnostih pri sodiščih. V drugih krajinah, razen v prejšnji kraljevini Srbiji, se sme stalnost za posamezne sodnike ustaviti v roku enega leta po izdaju te ustave. V tem roku sestavlja minister za pravosodje komisije iz sodnikov višjih sodišč za te krajine, s katerimi dogovorno ugotovi, za katere sodnike naj velja ta stalnost." Ta izjema je prenehala veljati 28. junija 1922.

4. PRAVOSODNA UPRAVA

Poseben državni organ, ki neposredno ne izvaja sodne oblasti, vendar skrbi, nadzoruje in omogoča, da se le ta izvaja, je organ pravosodne uprave. Tak organ je bil v Avstriji pravosodno ministrstvo (Justizministerium). Leta 1918 je na jugoslovanskem delu slovenskega ozemlja to funkcijo dejansko prevzel Oddelek za pravosodje oziroma Poverjenišstvo za pravosodje. V Naredbi celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani z dne 14. novembra 1918 je bilo namreč določeno, da je Narodna vlada SHS v Ljubljani sestavljena iz predsednika in poverjenikov, ki stojijo na čelu upravnim oddelkom. Med naštetimi oddelki je bil tudi oddelek za pravosodstvo. Po naredbi je bila Narodna vlada SHS v Ljubljani (oziroma njeni oddelki) najvišja upravna oblast in službena instanca in zoper njene odloke in naredbe ni bilo dopustno nobeno pravno sredstvo na instance izven države SHS. Po 1. decembru 1918 je Poverjenišstvo za pravosodje sicer delovalo še naprej, vendar je osrednje ministrstvo za pravosodje, ki je imelo oddelek za Slovenijo in Dalmacijo, vedno močnejše posegalo v njegov delokrog in tako prevzemalo funkcijo, kakršno je imelo za to pravno območje bivše avstrijsko justično ministrstvo.² Z naredbo ministrskega sveta Kraljevine SHS z dne 1. septembra 1921³ je bilo Poverjenišstvo za pravosodje ukinjeno. Njegove posle je prevzel Oddelek ministrstva pravde v Ljubljani, ki je bil popolnoma odvisen od ministrstva v Beogradu in je deloval od 16. septembra 1921 do 15. julija 1924.⁴

Posle, ki jih je opravljal Oddelek v imenu pravosodnega ministrstva, je tedaj prevzelo to ministrstvo, ostale posle pa deloma Predsedstvo višjega deželnega sodišča, deloma Višje državno pravdništvo.

Predpise glede pravosodne uprave pri nas je vseboval Zakon o uredbi sodnij z dne 27. novembra 1896,⁵ ki je veljal do uveljavitve Zakona o ureditvi sodišč z dne 18. januarja 1929. Po zakonu iz leta 1896 se je splošno pravilo, da so sodišča in državna pravdništva glede opravi pravosodne uprave podrejena pravosodnemu ministru, izvajalo tako, da so "neposreden službeni nadzor" nad okrajnimi sodišči opravljala zborna sodišča prve stopnje in njihovi predsedniki, nad temi sodišči pa višja deželna sodišča in njihovi predsedniki, ki pa so hkrati nadzirali tudi opravilno vodstvo okrajnih sodišč svojega območja. Prav tako so "neposredni službeni nadzor" nad državnimi pravdniki pri zbornih sodiščih prve stopnje opravljali višji državni pravdniki. Pravosodni minister je imel "neposreden službeni nadzor" nad višjimi deželnimi sodišči, višjimi državnimi pravdnitvi in generalno prokuraturo in obenem splošen višji nadzor nad izvrševanjem pravosodja pri vseh sodiščih in državnih pravdnitvih (§§ 73, 74

z.u.s.). Nadzor je pomenil dolžnost, paziti na redno izvrševanje opravil, opominjanje sodišč in državnih pravdništev na izpolnjevanje dolžnosti ter odstranjevanje napak oziroma naznanjanje napak nadrejenim sodiščem (§ 76 z.u.s.). Najvišje in kasacijsko sodišče je imelo pravico "očitati pogoške v poslovanju sodnij prve in druge stopnje, ki jih zapazi ob opravljanju svoje sodniške službe, ter priobčevati pravosodnemu ministru zapažene pogoške in naredbe, pripravne v njih odstranitev." (§ 77 z.u.s.). V smislu opravljanja nadzora so morali zlasti predstojniki zbornih sodišč občasno preiskati nižja sodišča (§ 75 z.u.s.). Prav tako pa je imel pravico preiskati sodišča in državna pravdništa tudi pravosodni minister (§ 74 z.u.s.). Nadzorni organi so morali predložiti tudi "opravilne izkaze" (§ 82 z.u.s.). Natančnejše določbe o nadzoru nad uradovanjem sodišč je vseboval "Opravlilni red za sodnije prve in druge stopnje", izdan z ukazom pravosodnega ministra 5. maja 1897,⁶ ki je veljal na Slovenskem do uveljavitve Uredbe o poslovnem redu za redna kazenska sodišča, ki jo je 21. novembra 1929 izdalo pravosodno ministrstvo.⁷

Opravilni red je v §§ 394 do 414 določal, da morajo okrajna sodišča vsako leto predložiti opravilne izkaze o svojem kazenskosednem delovanju zbornim sodiščem prve stopnje. Ta sodišča so morala svoje opravilne izkaze s skupnim pregledom nad opravilnimi izkazi okrajnih sodišč ter s svojimi predlogi predložiti višjim deželnim sodiščem vsako leto do 15. februarja. Višja sodišča so morala svoje opravilne izkaze predložiti pravosodnemu ministrstvu do 31. januarja vsako leto, do 31. marca pa še opravilne izkaze zbornih sodišč prve stopnje, skupni pregled nad temi izkazi in svoje poročilo.

5. RAZVOJ KAZENSKEGA PROCESNEGA PRAVA

Prvi splošni kazenski postopnik, ki je veljal za vse avstrijske dežele, je bil del splošnega kazenskega sodnega reda - *Constitutio Criminalis Theresiana* z dne 31. decembra 1768.¹ Prvi del /art. 1 - 54/ je urejal kazenski postopek in organizacijo sodišč, drugi del / art. 55-104/ pa je vseboval določbe o kaznivih dejanjih in kaznih. Artikli so se delili na paragrafe. V dodatku je bil tudi opis postopka pri uporabi torture s slikami. Zakonik je nastal na temelju več starejših partikularnih kazenskih sodnih redov kot deželnega sodnega reda Ferdinanda III. za Spodnjo Avstrijo (1656), zakonika Leopolda I. za Zgornjo Avstrijo (1675), kazenskega sodnega reda Jožefa I. za Češko, Moravsko in Šlezijo (1707), drugih starejših deželnih zakonov in subsidiarno rimskega prava. Z uveljavitvijo zakonika naj bi prenehali veljati vsi dotedanji zakoni in redi, raba sodišč (*usus fori*) in običaji, ki so bili z njim v nasprotju. Postopek, ki ga je določal ta zakon, je bil v glavnem inkvizitoren kazenski postopek. Obtožba in sojenje sta bila združena pri enem sodnem organu, postopek je bil tajen in pismen, sestavljen iz dveh glavnih delov: preiskave (*inquisitio*) in sojenja. V preiskavi so potekala zaslišanja obdolženca, prič in izvedencev. Opravljali so jo sodnik, dva prisednika in zapisnikar, ki je moral zapisati vsa preiskovalna dejanja. Zakon je vseboval obširne predpise o dokaznem postopku. Najpomembnejši dokaz je bil inkvizitovo priznanje, ki je bilo bodisi prostovoljno bodisi izsiljeno s torturo. Vendar je bila ta dovoljena le pri domnevnih storilcih kaznivih dejanj za katera je bila predvidena smrtna kazen, in tudi tu je zakon poznal izjeme (npr. noseče ženske, osebe pod dvanajstimi in nad šestdesetimi leti). Nadaljni popoln dokaz sta bili izjavi dveh brezhibnih prič. Po končani preiskavi so zapisnike predali sodnemu senatu, sestavljenemu iz sodnika in šest prisednikov. Sodišče je s sodbo, ki je temeljila izključno na zapisnikih o preiskovalnih dejanjih, odločilo o inkvizitovi kazenski odgovornosti. Sodba je bila obsodilna ali oprostilna ali pa je sodišče izreklo začasno oprostitev, kar je pomenilo, da je bil inkvizit še nadalje osumljen kaznivega dejanja, ni pa bila proti njem izrečena obsodilna sodba, ker ni bilo zbranih dovolj dokazov (*absolutio ab instantia*). Med preiskavo obdolženec ni smel imeti zagovornika, praviloma je bil zagovornik izključen tudi po končani preiskavi. Le v izjemnih primerih (npr. bolezen) je lahko obdolženec za izvedbo obrambe, zahteval zagovornika. O zahtevi je odločilo sodišče.

S sklepom z dne 2. januarja leta 1776 je bila tortura odpravljena in za oceno dokazov sprejeta pozitivna dokazna teorija, kar je pomenilo, da je sodišče moralo izreči obsodilno sodbo, kadar so obstajali po zakonu predpisani dokazi (npr. priznanje).

1. junija 1788 je dobila Avstrija Splošni kazenski sodni red Jožefa II. Ta je zamenjal prvi del Thesiane, ki je nosil določbe o kazenskem postopku.² Sestavljen je bil iz dvaindvajsetih poglavij (304 paragrafov). Postopek je bil popolnoma inkvizitoren. Torture ni bilo, ostale pa so kazni za neposlušnost, kadar obdolženec ni hotel odgovarjati na vprašanja ali pa je zavajal z lažjo. Formalna obramba je bila v preiskavi in pri sojenju izključena.

Naslednji kazenski zakonik, Zakonik o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih je nosil datum 3. septembra 1803. Sestavljen je bil iz dveh delov. Prvi del je vseboval v prvem odseku (§§ 1 - 210) določbe o kaznivih dejanjih in kaznih, v drugem odseku (§§ 211 - 557) pa kazenski postopek pri teh kaznivih dejanjih. V drugem delu so bila v prvem odseku določila o težkih policijskih prestopkih in v drugem odseku določila o postopku pri le teh. Zakon v normiranju kazenskega postopka ni prinesel bistvenih novosti, sprejel pa je negativno dokazno teorijo. Predpisi tako niso več obvezovali sodnika, da obsodi inkvizita, kadar so bili izpolnjeni zakonski pogoji in so mu obenem preprečevali obsodbo, kadar zakonski pogoji niso bili izpolnjeni. Pri težkih policijskih prestopkih so izvrševali sodno oblast upravni organi. Sodbo je izrekel isti organ, ki je opravljal preiskavo.

Za Ilirske province je bil kazenski postopek predpisan najprej z Odredbo glavnega guvernerja z dne 25. septembra 1811, ki je temeljila predvsem na francoskem "Code d'instruction criminele" in nekaterih drugih francoskih zakonih, kasneje pa s cesarskim dekretom z dne 9. januarja 1812, ki je vpeljal, z izjemo nekaterih taksativno naštetih členov, neposredno Code d'instruction criminele.⁴

Spremembe v letu 1848 in nova ustava 1849 so povzročile spremembe tudi na področju kazenskega prava. Kazenski procesni zakon (514 paragrafov) z dne 17. januarja 1850, delo svetovalca višjega deželnega sodišča J. pl. Würtha, je bil zdaj ločen od kazenskega materialnega zakona. Zakon je vpeljal akuzatorno načelo, načelo ustnosti, javnosti, svobodne presoje dokazov in načelo iskanja materialne resnice. Vlogi sodnika in tožilca sta bili torej ločeni. Obdolženec je imel po opravljeni preiskavi pravico do zagovornika. Sodba je bila ali obsodilna ali oprostilna. Absolutio ab instantia je bila odpravljena. Porota je odločala o krivdi pri težjih kaznivih dejanjih in tiskovnih deliktih. Ta zakon je pomenil velik skok naprej v razvoju avstrijskega kazenskega procesa, vendar je veljal le izjemno kratek čas. Reakcionarne težnje so prevladale. S cesarskim ukazom z dne 11. januarja 1852 je bila odpravljena porota, z ukazom ministrstva za pravosodje 12. januarja 1852⁵ tudi javnost kazenskih obravnjav. Cesarski ukaz z dne 27. maja 1852⁶ je uvedel poseben postopek za kazniva dejanja veleizdaje in žalitve veličanstva.

Naslednji zakon, ki je urejal kazenski postopek, tako imenovani Hye-Glunekov zakon z dne 29. julija 1853,⁷ je vseboval določbe v enajstih artiklih in 436 paragrafi, pomenil pa je korak nazaj. Obdržal je sicer institut državnega tožilca, vendar je bila njegova vloga zgolj formalna. Obveščal je sodišče o storjenih kaznivih dejanjih, sodeloval v kazenskem postopku s predlogi, vendar je bila iniciativa pregona, razen pri zasebno pregonljivih kaznivih dejanjih, v resnici prepuščena sodišču. Zakon ni poznal porote. Javnost kazenskega postopka je bila omejena. Njegovo težišče je bilo v tajni preiskavi. Kazni za neposlušnost zakon ni poznal. Ob koncu preiskave je sodišče izdalo obtožni sklep, zoper katerega je bil dovoljen priziv. Obtoženec je lahko imel zagovornika. Preiskavi je sicer sledila javna in ustna obravnava ob prisotnosti državnega tožilca in odvetnika, vendar so na odločitev sodišča vplivali predvsem rezultati preiskave. Za oceno dokazov je veljala negativna dokazna teorija. Ponovno je bila vpeljana absolutio ab instantia.

S cesarskim ukazom 3. maja 1858⁸ je bil uveden poseben, skrajšan kazenski postopek (sumarni postopek), kadar je obdolženi kaznivo dejanje takoj priznal. Namesto preiskave je sodišče takoj sprejelo obtožni sklep in odredilo končno obravnavo. Uveden je bil tudi t.i. opustitveni sklep /Ablassungsbeschluss/, ki ga je lahko sodišče sprejelo, kadar je menilo, da je premalo dokazov za uspeh kazenskega postopka bodisi v obsodilni bodisi v oprostilni sodbi. Obdolženec se je lahko pritožil; če je dokazal popolno nedolžnost, se je na njegovo zahtevo odredila končna obravnava. Opustitveni sklep kot tudi absolutio ab instantia sta bila odpravljena z zakonom z dne 15. novembra 1867.⁹

Ob uvedbi ustave in širjenja političnih svoboščin v šestdesetih letih se je zopet pojavila potreba po spremembi kazenskega postopka. V desetletju 1862-1872 je bilo izdelanih kar deset osnutkov novega zakona. 21. decembra 1867¹⁰ je bila z Državnim osnovnim zakonom o sodniški oblasti ponovno uvedena porota za težje tiskovne delikte. Končno je bil dne 23. maja 1873¹¹ sprejet tudi nov kazenski procesni zakon, delo Julija Glaserja, profesorja dunajske univerze, stopil je v veljavo 1. januarja 1874. Zakon je do leta 1918 doživel še nekaj manjših sprememb z zakoni: z dne 31. decembra 1877,¹² 9. julija 1894,¹³ 17. aprila 1902,¹⁴ 24. februarja 1907,¹⁵ 20. julija 1912¹⁶ in 11. julija 1913.¹⁷

6. GLAVNE ZNAČILNOSTI KAZENSKOPRAVDNEGA REDA IZ 1873. LETA

Kazenskopravni red je imel sedemindvajset poglavij s 494 paragrafi ter uvodni del, s katerim se uvaja kazenskopravni red s devetimi artikli.¹

Kazenski postopek, ki ga je vpeljal Kazenskopravni red z dne 23. maja 1873, spada že med kazenske postopke, kakršne v bistvenih obrisih poznajo evropske kontinentalne države tudi danes. Imenujemo jih mešane, inkvizicijsko - akuzatorne postopke, ker vsebujejo elemente prvega in drugega.²

Kazenski postopek se deli na dva glavna stadija, na pripravljalni in glavni postopek, ter na vmesni, prehodni postopek.

Pripravljalni postopek ima nalogo pripraviti gradivo, potrebno za obtožbo oziroma sojenje ali za ustavitev postopka. Praviloma se začne na pobudo posebnega državnega organa, ki to stori po uradni dolžnosti ne glede na želje eventualnih oškodovancev. Velja torej *načelo oficialnosti*. Ta del postopka je tajen, funkcija pregona je ločena od funkcije ugotavljanja dejstev, obdolženčeva pravica do obrambe je omejena.

Prehodni stadij je del postopka, v katerem tožilec na podlagi zbranega gradiva iz prvega stadija obdolženca obtoži in izroči sodišču ali pa ustavi postopek.

Najvažnejši del kazenskega postopka je **glavna obravnava**, kjer sodišče ob navzočnosti tožilca in obtoženca izvede dokaze in sprejme sodbo. Poleg že omenjenega načela veljajo še : *načelo akuzatornosti* (sodišče postopa le na zahtevo tožilca, ne sme prekoračiti obtožnega predloga in ne more obsoditi obtoženca, kadar tožilec odstopi od obtožbe); *načelo zakonitosti* (državni tožilec je dolžan začeti in nadaljevati kazenski pregon, če obstajajo dokazi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti); *načelo neposredne ocene dokazov* ter *načelo ustnosti* (sodišče sme pri razsojanju upoštevati le tiste dokaze, ki so se izvedli na glavni obravnavi in obravnavali ustno); *načelo javnosti*. Javnost ima s svojo prisotnostjo možnost kontrole nepristranosti sodišča. Javnost glavne obravnave je izključena le v izjemnih primerih. Kazenskopravni red je določal, da se lahko javnost izključi samo iz vzrokov npravnosti ali javnega reda in sicer deloma ali v celoti, sodba pa se je morala v vsakem primeru javno oznaniti (§ 229). Velja še *načelo iskanja materialne resnice*, ki pomeni, da mora sodišče samo ugotoviti dejansko stanje. Tako na primer priznanje obdolženca kot formalna resnica ne zadošča več. Sodišče mora preizkusiti, ali to priznanje ustreza materialni (dejanski) resnici. Sodišče ima

dokazovanje v svojih rokah in ni vezano na predloge tožilca in obtoženca glede ugotavljanja dejstev, potrebnih za sodbo.

Kazenskopravdni red je veljal le za civilna sodišča. Vojaška sodišča so postopala po drugih predpisih. Procesno imuniteto so uživali poslaniki tujih držav in njihovo osebje.

V prvih osmih poglavjih je imel zakon splošne določbe, določbe o sodiščih in sodnikih, državnih in zasebnih tožilcih, obdolžencu in njegovem zagovorniku, od devetega poglavja naprej pa določbe o kazenskih postopkih. Osnovno obliko kazenskega postopka je predstavljal redni kazenski postopek pred zbornim sodiščem prve stopnje. Ostala dva redna postopka, postopek pred porotnim sodiščem ter postopek pred okrajnim sodiščem, sta se od prvega nekoliko razlikovala. Zakon je poznal in urejal tudi posebne kazenske postopke: postopek proti odsotnim in pobeglim, postopek pri tiskovnih zadevah, mandatni postopek pri prestopkih ter postopek pred naglim sodiščem. Obravnavali bomo vse postopke pred rednimi sodišči, ne pa postopkov pred naglim sodiščem in pred vojaškimi sodišči.

Za izvedbo kazenskopravdnega reda je izdal pravosodni minister še obširen izvršilni predpis: "Propis v zvršitev kazenskopravdnega reda".³

V kazenskem postopku so se izdajale odločbe (Erkenntnisse, Entscheidungen) v obliki sodb (Urteile), sklepov (Beschlüsse) in odredb (Verfügungen). Kazenskopravdni red je določal za vsak primer posebej, kakšno odločbo je izdati. **Sodbe** so praviloma obsegale odločitev o glavni stvari. Navadno so se izrekale na podlagi glavne obravnave ali javne seje, vendar so obstajale izjeme, predvsem v postopku s pravnimi sredstvi. O stranskih stvareh, o katerih sodba ni ničesar izvedla, so odločali s sklepom ali odredbo. Ločitev med eno in drugo obliko ni bila ostra, vendar je bila praviloma odločba kolegija **sklep**, odločba posameznega sodnika pa **odredba**. Odločbe okrajnih sodišč, ki niso bile sodbe, so bile praviloma odredbe. Nekatere odredbe so se imenovale povelja ali ukazi (Befehle), praviloma so vsebovali omejitve osebne svobode.

7. SUBJEKTI KAZENSKEGA POSTOPKA

I. KAZENSKO SODIŠČE

1. ZUNANJA ORGANIZACIJA

A. STVARNA PRISTOJNOST

V § 8 kazenskopravnega reda je bilo določeno, da imajo v kazenskih zadevah sodno oblast: 1. okrajna sodišča, 2. zborna sodišča (sodni dvori) prve stopnje, 3. porote oz. porotna sodišča, 4. zborna sodišča (sodni dvori) druge stopnje in 5. vrhovno sodišče kot kasacijsko sodišče (vrhovni sodni dvor kot kasacijski dvor). V izvršilnem predpisu k kazenskopravnemu redu¹ je bilo pojasnjeno, da je pod sodnimi dvori prve stopnje razumeti deželna in okrožna sodišča, pod sodnimi dvori druge stopnje pa višja deželna sodišča (§ 1).

Leta 1918, ob nastanku Države SHS so Slovencem manjkale vse višje sodne stopnje, na Koroškem celo zborna sodišče prve stopnje.

Z naredbo Narodne vlade dne 14. novembra 1918² je bilo ustanovljeno Višje deželno sodišče v Ljubljani, ki je začelo poslovati že 1. decembra 1918. Določeno je bilo tudi, da v Sloveniji v kazenskih in civilnih zadevah veljata le dve stopnji; Višje deželno sodišče je prevzelo funkcijo avstrijskega vrhovnega sodišča. S kraljevo odredbo 28. novembra 1919³ je bila ponovno uvedena tretja stopnja: pristojnost Stola sedmorice v Zagrebu se je začasno razširila na tiste pokrajine "kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, v katerih so organi sodstva organizirani po zakonih stare Avstrije". V ta namen je bil začasno ustanovljen poseben oddelek, imenovan oddelek B, za katerega so veljali vsi zakoni, uredbe in drugi predpisi, ki so veljali za bivše vrhovno sodišče na Dunaju. Oddelek B je začel poslovati februarja 1920 in je, čeprav ustanovljen začasno, deloval vse do oktobra 1939.⁴ Zakon o začasni ureditvi zadnje sodne stopnje za krajine v področju višjih deželnih sodišč v Splitu in Ljubljani, z dne 30. januarja 1922⁵ je nadomestil zgoraj omenjeno kraljevo odredbo, besedilo je v glavnem ostalo isto. Število zbornih sodišč je ostalo neizpremenjeno. Isti so ostali tudi sedeži teh sodišč.⁶ Zaradi novih mej z Italijo, Avstrijo in Madžarsko pa se je zmanjšalo krajevno področje deželnega sodišča v Ljubljani in zvečalo krajevno področje okrožnega sodišča v Mariboru. Ljubljansko deželno sodišče je izgubilo v celoti sodne okraje: Postojna, Vipava, Senožeče, Ilirska Bistrica in skoraj v celoti sodni okraj Idrija. Zmanjšani so bili sodni okraji: Cerknica, Lož, Škofja Loka,

Kranjska gora, Radovljica in Logatec. Zaradi italijanske okupacije je začelo okrajno sodišče v Logatcu delati šele 26. februarja 1921. Ljubljansko deželno sodišče je začasno (do plebiscita) pridobilo sodni okraj Borovlje in večji del sodnega okraja Rožek, trajno pa le občino Jezersko, ki je bila dodeljena okrajnemu sodišču v Kranju. Okrožno sodišče v Mariboru je začasno (do plebiscita) pridobilo sodne okraje Pliberk, Dobrla vas, Železna Kapla in Velikovec. Jugoslaviji pripadli del vzhodne Koroške, ki je spadal pod sodna okraja Pliberk in Šentpavel, so dodelili novemu okrajnemu sodišču na Prevaljah, ki je začelo delati 1. novembra 1920. Apaška kotlina, pred vojno pod sodiščem v Cmureku in Radgoni, je bila razdeljena med sodišča v Gornji Radgoni, Sv. Lenartu in Mariboru; prav tako so nove meje prinesle obmejnim sodnim okrajem še nekaj krajevnih izgub in pridobitev. Mariborskemu okrožnemu sodišču sta bili 10. septembra 1919 dodeljeni okrajni sodišči Murska Sobota in Dolnja Lendava. Območja okrajnih sodišč se razen ob državni meji niso spremenila.

V kraljevini SHS so torej obstajala: Okrožno sodišče Celje, v katerega območje je spadalo dvanajst okrajnih sodišč (Brežice, Celje, Gornji grad, Konjice, Kozje, Laško, Rogatec, Sevnica, Slovenj Gradec, Šmarje, Šoštanj in Vransko), Okrožno sodišče Maribor, v katerega območje je spadalo enajst okrajnih sodišč (Dolnja Lendava, Gornja Radgona, Ljutomer, Marenberg, Maribor, Murska Sobota, Ormož, Prevalje, Ptuj, Slovenska Bistrica in Sv.Lenart), Deželno sodišče Ljubljana s trinajstimi okrajnimi sodišči (Brdo, Cerknica, Kamnik, Kranj, Kranjska gora, Litija, Ljubljana, Logatec, Lož, Radovljica, Škofja Loka, Tržič in Vrhnika) ter Okrožno sodišče Novo mesto z trinajstimi okrajnimi sodišči (Črnomelj, Kočevje, Kostanjevica, Krško, Metlika, Mokronog, Novo mesto, Radeče, Ribnica, Trebnje, Velike Lašče, Višnja gora in Žužemberk). Vsa ta sodišča so spadala v območje Višjega deželnega sodišča v Ljubljani in pod oddelek B Stola sedmorice v Zagrebu, kot vrhovno sodišče.

O k r a j n a s o d i š č a

Okrajna sodišča so opravljala svoje delo po sodnikih posameznikih. Samostojno so vodila kazenski postopek in razsojala na prvi stopnji pri prestopkih. Pri hudodelstvih in pregreških so sodelovala le v prvem delu kazenskega postopka, pri uvodnih poizvedbah in uvodnih preiskavah (§ 9 k.pr.r.).

Z b o r n a s o d i š č a p r v e s t o p n j e

Deželna in okrožna sodišča so opravljala delo deloma kot sodišča prve, deloma kot sodišča druge stopnje.

Na prvi stopnji so ta sodišča delovala: 1. Kot preiskovalna sodišča. Pri vsakem sodišču so namreč določili enega ali več članov sodišča za preiskovalnega sodnika, ki je na območju tistega sodišča opravljal preiskavo glede vseh hudodelstev in pregreškov (§§ 10, 11 k.pr.r.). 2. Kot svetovalne zbornice. Te zbornice so, kot stalni sodni senati, nadzirale uvodne poizvedbe in uvodno preiskavo, reševale spore med državnim pravdnikom in preiskovalnim sodnikom ter pritožbe proti odredbam preiskovalnega sodnika (§ 12 k.pr.r.). 3. Kot sodeča sodišča. Glavna naloga zbornih sodišč prve stopnje je bila namreč obravnavati hudodelstva in pregreške, ki niso sodila pred poroto.

Na drugi stopnji so ta sodišča razsojala o pravnih sredstvih zoper odločbe okrajnih sodišč (§ 13 k.pr.r.).

P o r o t n a s o d i š č a

Poznamo dve obliki sodelovanja laikov, nepoklicnih sodnikov, v kazenskem postopku. V prvem primeru, nepoklicni sodniki skupaj s poklicnimi v enem senatu odločajo o krivdi in kazni, v drugem primeru pa nepoklicni sodniki tvorijo poroto, ki z odgovori na vprašanja samostojno odloča o krivdi, poklicni sodniki pa v sodnem zboru ali senatu vodijo kazenski postopek in odločajo o kazni. Kljub različnim mnenjem pravnih teoretikov o prednostih in pomanjkljivostih ene ali druge oblike in predlogom za reformo in celo odpravo tega instituta sploh se je v avstrijski zakonodaji vseskozi do leta 1918 obdržala druga oblika.⁷ Poroto je predvidela že ustava leta 1848, vpeljal jo je, le za tiskovne delikte, cesarski patent 14. marca 1849,⁸ postavljal jo je tudi kazenski procesni red z dne 17. januarja 1850, odpravil pa cesarski ukaz 11. januarja 1852.⁹ Ponovno je predvidel poroto državni osnovni zakon o sodniški oblasti 21. decembra 1867,¹⁰ ki je v Art. 11 določil: "Pri hudodelstvih, na katera so postavljene težke kazni, in katera bode imenoval zakon, kakor tudi pri vseh političnih ali po obsežku katere tiskovine storjenih hudodelstvih in pregreških razsojajo porotniki ali priseženci, je li zatoženi kriv ali ni." Za tiskovne delikte je vpeljal poroto zakon z dne 9. marca 1869,¹¹ nato pa so jo v celoti uredili trije zaporedni zakoni, vsi z dne 23. maja 1873: Kazenskopravdni red z uvodnim zakonom, zakon o začasni ustavitvi porot ter zakon o sestavljanju imenikov porotnikov.¹²

Glede na določbe § 14 k.pr.r. in uvodnega zakona (Art. VI), je spadala pred porote glavna obravnava in rajsodba pri: 1. vseh težkih hudodelstvih, kjer je bila v k.z. zagrožena smrtna ali najmanj petletna zaporna kazen; 2. vseh z vsebino tiskovine storjenih hudodelstvih in pregreških; 3. vseh absolutno političnih hudodelstvih in pregreških (n.pr. vstaja, punt, veleizdaja, "pregrešek podpihovanja in ščuvanja k sovražnosti") in 4. hudodelstvih zlorabe

uradne oblasti. Uvodni zakon je vsa ta kazniva dejanja taksativno naštel. Pri ostalih kaznivih dejanjih, kjer porote niso bile pristojne, sodišča niso smela izreči kazni nad pet let ječe. Zakon o začasni ustavitvi porot je predvideval začasno ustavitev delovanja porotnih sodišč za vsa ali le za nekatere vrste kaznivih dejanj, kadar bi bilo to potrebno, da bi se na določenem območju zagotovilo nepristransko in neodvisno sojenje (§ 1). V takih primerih so za glavno obravnavo in pravna sredstva proti sodbam veljala pravila splošnega kazenskega postopka, torej tista, ki so veljala za hudodelstva in pregreške, ki niso spadala pred poroto. Vendar se je glavna obravnava pri hudodelstvih, za katera je bila zagrožena kazen smrt ali ječa nad pet let, opravila pred šestimi sodniki (§ 3). Ta zakon se je uporabljal med prvo svetovno vojno, ko je bilo na celotnem ozemlju ukinjeno vsakršno delovanje porot najprej z ukazom vlade ("vsega ministrstva") dne 29. avgusta 1914 do konca julija 1915, nato pa s cesarskimi ukazi 7. julija 1915, 2. januarja 1916 ter 27. decembra 1916 še do konca leta 1917.¹³

V Sloveniji so porotna sodišča nadaljevala delo tudi v novi državi, vendar v tiskovnih zadevah le do leta 1922. Vidovdanska ustava je namreč v 13. členu določila, da "vsa kazniva dejanja učinjena s tiskom sodijo redna sodišča". Slovenska sodišča so to določbo različno tolmačila. Višje deželno sodišče v Ljubljani je stalo na stališču, da 13. člen ustave nikakor ni razveljavil paragrafa 8 k.pr.r. kjer so bila porotna sodišča navedena kot redna sodišča in torej pristojna za tiskovne delikte. Oddelek B Stola sedmorice pa je v začetku leta 1922 odločil, da porotna sodišča niso redna sodišča v smislu 13. člena ustave, z obrazložitvijo, "da je iz stenografskih zapisnikov razvidno, da je ustavni odbor ustavotvorne skupščine izrečno izključil porotna sodišča od presojanja kaznivih dejanj, izvršenih s tiskovinami".¹⁴

Določbe o poroti je vseboval k.pr.r. v paragrafih 297 do 310, o postopku pred porotnimi sodišči v paragrafih 311 do 342 in določbe o pravnih sredstvih zoper porotne sodbe v paragrafih 343 do 351. Na tem mestu bomo obravnavali le prvo skupino določb, o postopku bomo govorili kasneje.

Porotna sodišča niso bila stalna. Delovala so periodično pri zbornih sodiščih prve stopnje. Redna zasedanja porotnih sodišč so bila praviloma vsake tri mesece na sedežih okrožnih sodišč oziroma deželnega sodišča in sicer po vrstnem redu, ki ga je v začetku leta določilo neposredno višje sodišče. Kadar se je zaradi števila ali pomembnosti obtožb pokazala potreba, je lahko predsednik višjega sodišča odredil izredno porotno sejo. Porotno sodišče so sestavljali: sodni zbor (sodni dvor) in porotni zbor (porotna klop). Sodni zbor so tvorili trije sodniki, od katerih je bil eden predsednik, in zapisnikar, porotni zbor pa je sestavljalo dvanajst porotnikov. Za predsedujočega je predsednik zbornega sodišča druge stopnje imenoval predsednika tistega

zbornega sodišča prve stopnje, pri katerem je zasedalo porotno sodišče, ostala dva člana je določil predsednik sodišča prve stopnje izmed članov tega sodišča ali izmed okrajnih sodnikov. Porotni zbor je sestavljalo dvanajst porotnikov. Zgoraj citirani zakon o sestavljanju imenikov porotnikov je natančno določal pogoje in postopek določanja porotnikov, izmed katerih je bil na koncu sestavljen porotni zbor. Na podlagi premoženjskega in izobrazbenega cenzusa so v občinah izmed moških, starejših od trideset let, sestavili občinske sezname porotnikov (prvotni imenik, Urliste). Ti sezname so se praviloma predložili okrajnim glavarjem, ki so jih pregledali in označili osebe, ki so se jim zdeli za porotnike posebej primerni.¹⁵ Imeniki so se nato predložili predsednikom zbornih sodišč prve stopnje, kjer je posebna komisija na osnovi prvotnih seznamov sestavila letni imenik porotnikov za območje določenega okrožnega ali deželnega sodišča. Imenik je imel dva dela: glavni in dopolnilni imenik. Štirinajst dni pred vsakim zasedanjem porotnega sodišča se je na javni seji, ob navzočnosti dveh sodnikov in državnega pravdnika, z žrebom sestavil uradni (službeni) imenik, ki ga je sestavljalo šestintrideset glavnih porotnikov (iz glavnega imenika) in devet nadomestnih porotnikov (iz dopolnilnega imenika). Izmed teh se je neposredno pred začetkom glavne obravnave, za vsako kazensko zadevo posebej (izjema so bili primeri, ko je bilo za isti dan predvideno obravnavanje več zadev), sestavil porotni zbor in sicer na nejavni seji ob navzočnosti sodnega zbora, tožilca, zasebnega udeleženca, obtoženca in njegovega zagovornika. Za sestavo porotnega zbora je bila potrebna prisotnost vsaj tridesetih porotnikov (manjkajoče do tega števila so nadomestili nadomestni porotniki). Najprej se je opravil postopek izločitve tistih porotnikov, pri katerih je obstajal kak izključitveni ali odklonitveni razlog (podobno kot pri sodnikih v splošnem kazenskem postopku) nato pa je predsednik vlekli iz posebne posode lističe, na katerih so bila napisana imena porotnikov, in jih bral. Obtoženec in tožilec sta za vsakega porotnika posebej izjavila, ali ga sprejmeta ali zavrneta. Vsak je imel namreč pravico, zavrniti polovico tistega števila porotnikov, ki je presevalo število dvanajst. V posebnih primerih, kadar je bilo pričakovati dolgo obravnavo, je lahko predsednik odločil, da se porotnemu zboru dodata še dva porotnika, tako da se je izžrebalo štirinajst porotnikov. Ko je bilo torej izžrebanih in sprejetih zadostno število porotnikov, je bil porotni zbor sestavljen.

Višje deželno sodišče

Višje deželno sodišče (zorno sodišče druge stopnje) je odločalo o pritožbah zoper sklepe svetovalne zbornice, o ugovorih proti obtožnici, o prizivih zoper sodbe zbornih sodišč prve stopnje (§ 15 k.pr.r.) in o ugovorih zoper posamezne odločbe zbornih sodišč prve stopnje (§§ 392, 427, 494 k.pr.r.).

Vrhovno kot kasacijsko sodišče

Najvišje sodišče je razsojalo o vseh ničnostnih pritožbah (§ 16 k.pr.r.) tudi o ničnostni pritožbi za varstvo zakonitosti in je lahko v korist obsojenemu po izredni poti odredilo obnovo postopka (§ 362 k.pr.r.).

B. KRAJEVNA PRISTOJNOST

Praviloma je bilo pristojno tisto sodišče, na katerega območju je bilo kaznivo dejanje storjeno (*forum delicti commissi*). Če je bilo kaznivo dejanje storjeno na območju več sodišč ali na meji dveh območij in kadar ni bilo jasno, na katerem izmed določenih sodnih območij je bilo kaznivo dejanje storjeno, je bilo pristojno tisto sodišče, ki je prvo začelo postopek. Če se je pravi kraj storitve kaznivega dejanja ugotovil, preden je bila vložena obtožnica, je postopek nadaljevalo sodišče, pristojno po kraju storitve kaznivega dejanja. Kadar je bil kraj dejanja popolnoma neznan, je bilo pristojno sodišče, ki je prvo izvedelo za storjeni delikt, in sicer toliko časa, dokler se ni odkrila okoliščina, ki je bila odločilna za pristojnost drugega sodišča. Sodišče, na katerega območju je obdolženec stanoval, se zadrževal ali pa je bil prijet (*forum domicilii*, *forum deprehensionis*), je bilo pristojno v dveh primerih: če je bila pri takem sodišču vložena ovadba in postopek še ni tekel pred sodiščem, pristojnem po kraju storitve dejanja, oziroma ni tega zahteval niti upravičeni tožilec niti obdolženec, in če je bilo dejanje storjeno v tujini.

Kazenskopravdni red je poznal tudi izredne krajevne pristojnosti:

- a. Pristojnost po medsebojni zvezi (*forum connexitatis*). Če je bilo več oseb obdolženih istega kaznivega dejanja (objektivna zveza) je bilo pristojno tisto sodišče, ki je kot pristojno za enega storilca, prvo začelo postopek. Sodišče, ki je bilo pristojno za storilce kaznivega dejanja, je bilo pristojno tudi za druge udeležence dejanja (pomagače in napeljevalce kot sokrivce, deležnike ter pomagače po storjenem kaznivem dejanju). Če pa je bila ena oseba obdolžena več kaznivih dejanj (subjektivna zveza), je bilo pristojno sodišče, ki je bilo pristojno za najtežje kaznivo dejanje, od več enako stvarno pristojnih sodišč pa tisto, ki je prvo začelo postopek. Podobno je veljalo tudi za primer subjektivno-objektivne zveze, ko je storilec enega kaznivega dejanja storil tudi kaznivo dejanje z drugimi osebami.
- b. Prenesena pristojnost (*forum delegationis*) je prišla v poštev, kadar je zaradi tehtnih razlogov (javna varnost, pomanjkanje zaporov, nepotrebni stroški in podobno) zborna sodišče druge stopnje, ko je dobilo mnenje višjega državnega pravnika, določeno kazensko zadevo

odvzelo pristojnemu sodišču in določilo za izvedbo kazenskega postopka drugo stvarno pristojno sodišče na svojem območju. Zakon je poznal tudi odrejeno pristojnost (forum ordinatum): če je bilo dejanje storjeno v tujini in je bil obdolženec izroččen, ni pa bilo jasno, katero sodišče je pristojno, je pristojno sodišče določilo vrhovno sodišče, ko je dobilo mnenje vrhovnega državnega pravdnika.

C. SPOR O PRISTOJNOSTI

V sporih glede pristojnosti med okrajnimi sodišči z območja istega zbornega sodišča prve stopnje je odločala svetovalna zbornica tega sodišča. V sporih o pristojnosti med zbornimi sodišči prve stopnje ali med okrajnimi sodišči z njihovih območij je odločalo zborni sodišče druge stopnje. V sporih o pristojnosti med zbornimi sodišči druge stopnje ali med nižjimi sodišči z njihovih območij je odločalo kasacijsko sodišče. Preden so omenjena sodišča odločala o sporu, so zaslišala državnega pravdnika. Proti odločbam, s katerimi so se razsodili spori o pristojnosti, ni bilo pravnega sredstva (§ 64 k.pr.r.).

2. NOTRANJA ORGANIZACIJA IN POSLOVANJE SODIŠČ

Glavno opravilo sodišč je sojenje. Za normalno opravljanje te osnovne funkcije pa so potrebna še stranska opravila, upravna in pisarniška opravila sodišč. Zaradi lažje orientacije v dokumentarnem gradivu ter valorizacije in strokovne obdelave arhivskega gradiva moramo poleg pravil kazenskega postopka poznati tudi pravila, ki določajo delo sodne uprave in sodne pisarne. Ker ni bilo novih določb, so v času 1918-1929 veljala še stara avstrijska pravila, ki jih je v glavnem vseboval že omenjeni "Opravični red za sodnije prve in druge stopnje" z dne 5. maja 1897.

A. SODNA UPRAVA

Predstojniki sodišč so bili pri opravljanju zadev pravosodne uprave organi pravosodnega ministra. Skrbeti so morali za zakonito in hitro izvrševanje ter pravilno razdelitev opravil sodišča. Nadzorovali so vse "pri sodnji nameščene in uporabljane osebe", občasno pregledovali njihovo delo in "preiskovali" pritožbe, ki so bile zoper te osebe podane sodišču (§ 1 o.r.). Opravila so se porazdelila za vsako leto vnaprej (§ 17 o.r.). Pri okrajnih sodiščih so se opravila razdelila med posamezne sodnike in druge "pomožne uradnike", pri zbornih sodiščih pa med senate (skupine sodnikov, ki v zakonsko določeni sestavi, odločajo o posameznih primerih), ki

so izvrševali sodno oblast v civilnih ali kazenskih zadevah, svetovalne zbornice ter posamezne sodnike in "pomožne uradnike" (§§ 21, 7 o.r.).

Sodišča so imela sodne in pisarniške oddelke. Pri okrajnih sodiščih je predstavljal oddelek vsak sodnik, ki je samostojno izvrševal sodno oblast. Pri zbornih sodiščih pa je bilo toliko oddelkov, kolikor je bilo pri sodiščih stalnih sodnih senatov (§ 27 o.r.). Posamezni oddelki so se v pisarniškem poslovanju označevali z rimskimi številkami. Mladinsko sodstvo je začelo svojo pot tako, da je bilo z uredbo pravosodnega ministrstva z dne 21. oktobra 1908¹ določeno, da se kazenski postopek proti mladoletnikom, ki še niso izpolnili osemnajst let, izroči posebnemu sodnemu oddelku (stalnemu mladinskemu senatu; varstvenemu sodniku).² Med predsedstvene zadeve oziroma med zadeve sodne uprave so kot najpomembnejše spadale: normalije (pravila); zakonodajne zadeve, zlasti predlogi in mnenja v "stvarih zakonodavstva ali v stvareh pravosodne uprave, nasveti za spremembe v vravnavi in sestavi sodnije ali podrejenih sodnij ali v službenih predpisih, izdanih za te sodnije ali za posamezne organe"; zadeve ureditve sodišč kot sprememba uradnega sedeža, izprememba sodnega okoliša; osebne zadeve uradnikov, pravnih pripravnikov in slug, zagovornikov, izvedencev, tolmačev, sodnih zdravnikov, "dušnih pastirjev", jetniških učiteljev in drugih; razdelitev opravil, sestava stalnih odsekov (senatov) in podelitev glasovalne pravice za izvrševanje sodne oblasti; izpitne zadeve (sodniški izpiti, odvetniški izpiti itd.); zadeve odvetništva in notariata; proračuni in računi, zadeve jetnikov; vizitacije sodišč; sestava seznamov porotnikov in postavljanje predsednikov porotnih sodišč; arhiviranje in uničevanje spisov.

B. SODNA PISARNA

Pisarniško delo na sodiščih so opravljale sodne pisarne (pisarnice), razdeljene praviloma na več pisarniških oddelkov.

Pisarniškega poslovanja ne bomo podrobneje opisovali, temveč se bomo omejili le na tisti del, ki nam danes omogoča lažjo orientacijo v arhivskem gradivu sodišč in ustrezno strokovno obdelavo. Določbe o tem je vseboval "Opravljeni red za sodnije prve in druge stopnje" v tretjem in četrtem delu (§§ 217 - 260 in §§ 261 - 301).

Strokovni izrazi pisarniškega poslovanja sodišč:

Posamezni dokumenti: vloge, zapisniki (ki so jih morala sodišča pisati pri vsaki sodni seji), *zaznamki*, odločbe, vročilnice itd. se v pisarniškem poslovanju sodišč imenujejo *pisanja*. Vsa pisanja, ki se nanašajo na isto sodno zadevo, je treba združiti pod skupno oznako v *sodni spis*.

Pojem *sodna zadeva* pomeni predmet, o katerem sodišče odloča, v kazenskem sodstvu torej storjeno kaznivo dejanje, zaradi katerega je bil sprožen kazenski postopek.

Zaradi lažjega razumevanja navajamo še nekaj terminov pisarniškega poslovanja sodišč, vzetih iz Opravnega reda za sodnije prve in druge stopnje in današnjih ekvivalentov.

TERMINI o.r.:

DANAŠNJI TERMINI³

termini starega prevoda:	nemški termini:	
spis	Schriftstück	pisanje
spis	Act	spis
pravna stvar	Rechtssache	sodna zadeva
vpisnik	Register	vpisnik
spisovno znamenje	Actenzeichen	označba spisa
spisovni hrbet	Actenrücken	ovitek za spis
spisovne platnice	Actendeckel	
pregled spisov	Actenübersicht	popis spisa ⁴
redovna številka	Ordnungsnummer	redna številka
listna številka	Blattzahl	listovna številka
vpisniška številka	Registerzahl	zaporedna številka iz vpisnika
oznamenilo vpisnika	Bezeichnung des Registers	označba vpisnika
opravilna številka	Geschäftszahl	opravilna številka

Formiranje sodnega spisa

Ko je prispelo prvo pisanje v neki sodni zadevi, je sodišče osnovalo sodni spis. Pisanje so v sodni pisarni vložili v ovoj, ki je bil iz tršega papirja in se je imenoval spisovne platnice oziroma spisovni hrbet (če je bil narejen iz četrtnine pole papirja za spisovne platnice). V zadevah, kjer se je predvidevalo, da bo spis obsežnejši, so vlagali pisanja v spisovne platnice, pri ostalih zadevah pa so pisanja, ko je bila zadeva končana, všili v spisovni hrbet. (Med

ohranjenimi kazenskimi spisi so v glavnem spisi v spisovnih platnicah). Opravilni red je določal, da morajo biti pisanja v vsaki sodni zadevi označena z zaporednimi tekočimi *rednimi števkami* tako, da je pisanje, s katerim se je določena zadeva začela, vedno nosilo oznako 1. Posamezna pisanja so bila v spisu kronološko razvrščena, glede na čas njihovega dohoda. Vlagali so jih v ovoje tako, da je bilo pisanje z najstarejšim datumom zgoraj (knjižno zaporedje). Redne številke so tekle zaporedoma tudi kadar je padel dohod pisanja v novo leto. Kadar je spis obsegal več kot 250 listov, je bilo praviloma potrebno osnovati nov zvezek. Zvezki so bili označeni z zaporednimi rimskimi števkami, redne in listovne številke pa so se nadaljevale. Posamezna pisanja so morala biti namreč opremljena tudi z zaporedno tekočimi *listovnimi števkami* (foliacijo) v zgornjem desnem kotu.

V p i s n i k i

Zaradi evidence sodnih zadev, ki so jih sodišča obravnavala, so morala voditi vpisnike. Oznake vpisnikov so bile praviloma velike tiskane črke ali pa velika in ena ali več malih tiskanih črk, praviloma vzeti iz nemških izrazov za sodne zadeve, ki so se v določen vpisnik vpisovale.

Sodna pisarna oziroma pisarniški oddelek je bil dolžan vsako zadevo vpisati v enega izmed predpisanih vpisnikov in sicer kronološko po datumu dohoda prvega pisanja v zadevi. Številka, ki jo je tako dobila zadeva, se je imenovala vpisniška številka.

V kazenskih zadevah so pri *okrajnih sodiščih* vodili: **vpisnik "Z"** za "naznanila" hudodelstev in pregreškov /Anzeigen/, **vpisnik "U"** /Übertretungsfälle/ za prestopke, **vpisnik "Hs"** /Rechtshilfesachen/ za zadeve pravne pomoči in **vpisnik "Ns"** /für alle nicht in ein anderes Register verwiesenen Geschäfte des Strafverfahrens/ za vse ostale zadeve. Pri *deželnih in okrožnih sodiščih* so za kazenske zadeve vodili: **vpisnik "Vr"** /Verbrechen und Vergehen/ za hudodelstva in pregreške, **vpisnik "Pr"** /Presssachen/ za tiskovne zadeve, vpisnik "Bl" /Berufungen/ za prizive (vzklice), **vpisnik "Dl"** /Beschwerden/ za pritožbe, **vpisnik "Hs"** za pravno pomoč ter **vpisnik "Ns"** za vse ostale zadeve. Pri *višjem deželnem sodišču* so morali voditi: **vpisnik "J"** za ugovore zoper obtožbo in kontumacijske sodbe, **vpisnik "Bs"** /Berufungen in Strafsachen/ za prizive (vzklice), **vpisnik "D"** za pritožbe zoper sklepe svetovalne zbornice in zborne sodnije ter zoper odločbe pri tiskovnih zadevah, **vpisnik "Ns"** pa za ostale zadeve. Kadar je bilo reševanje enakovrstnih zadev stalno poverjeno več odsekom (senatom), sodnikom ali sodniškim uradnikom, je bilo potrebno pisati vpisnike za vsak odsek, vsakega sodnika in sodniškega uradnika. Izjema so bili vpisniki "Vr" in "Pr", ki so se pisali navadno v vložnem oddelku zbornega sodišča. Vsako zborna sodišče je smelo voditi le po en

vpisnik "Vr" in en vpisnik "Pr". Vpisnik "Vr" se je imenoval tudi glavni vpisnik, saj so vanj vpisovali vse, pri zbornem sodišču začete uvodne poizvedbe in uvodne preiskave pri hudodelstvih in pregreških ter z njimi zvezanih prestopkih in kazenske zadeve, kjer je bila obtožnica vložena neposredno. Kazenske zadeve, kjer se je na podlagi uvodnih poizvedb okrajnega sodišča nadaljeval uvodni postopek pri zbornem sodišču, so se vpisale v vpisnik Vr takrat, ko so spisi okrajnega sodišča prispeli na zborni sodišče, spis je dobil novo oznako, staro pa so prečrtali. Vendar so kazenske zadeve, ki so tekle pred zbornimi sodišči, a so uvodne poizvedbe ali uvodne preiskave opravljala okrajna sodišča (§ 12 k.pr.r.), tudi nadalje obdržale vpisniške številke, ki so jih dobile na začetku. Kadar se je kazenska zadeva izločila (§§ 57, 58 k.pr.r.), je dobila novo vpisniško številko, prav tako kazenska zadeva, ki se je ponovno začela pri obnovi kazenskega postopka. V vpisnik Pr so morala sodišča vpisati vse kazenske zadeve glede hudodelstev in pregreškov storjenih s tiskom, bodisi da je bila podana obtožba zoper določeno osebo ali pa se je zahtevala le razsodba sodišča o tem ali je v vsebini neke tiskovine podano kaznivo dejanje.

K vsakemu vpisniku, razen vpisniku Ns, je moralo sodišče narediti abecedni seznam imen-**imenik**. Za kazenske zadeve so bila to imena osumljenih, obdolženih, obtoženih ali obsojenih oseb. K vpisniku Vr pa je bilo potrebno pisati še imenik oškodovancev. Kadar je bilo več storilcev enega kaznivega dejanja, so se v imenik vpisovali vsi. Vpis v imenik se je opravil takoj po prvem vpisu v vpisnik. Predsedstveni spisi so se vpisovali v predsedstveni dnevnik. Določbe o vpisnikih na Vrhovnem sodišču je vseboval Statut vrhovnega in kasacijskega sodišča z dne 7. avgusta 1850.⁵ Za kazenske zadeve, oziroma za pravna sredstva v kazenskih zadevah je bil predpisan **vpisnik "Kr"**, za disciplinske zadeve sodnikov pa "Ds". Novih predpisov ni bilo, le odredba pravosodnega ministra z dne 30. januarja 1920 je uvajala v vpisnike "srbske-hrvatske- slovenske" oznake za vpisnike. Tako je ta vpisnik odslej nosil oznako "**KI**".⁶

Predsedstveni spisi so bili označeni s kratico Praes. Naredba poverjeništvu za pravosodstvo z dne 28. novembra 1918⁷ je spremenila kratico v Preds.

O z n a č e v a n j e s p i s o v

Sodni spis je torej temeljna enota dokumentarnega in kasneje arhivskega gradiva sodišč.

Na spisovnem hrbtu ali na spisovnih platnicah je bilo potrebno označiti sodišče, ki je zadevo obravnavalo, sodno zadevo ter na spodnjem in zgornjem robu napisati "spisovno znamenje". Kadar je dobila sodna zadeva kasneje novo "spisovno znamenje" je bilo to novo označbo

napisati pod že obstoječo. Starejše "spisovno znamenje" je bilo treba prečrtati z rdečo tinto, vendar tako, da je ostalo čitljivo. Prav tako je bilo treba "spisovno znamenje", ki jo je dobila zadeva na sodišču druge stopnje napisati na spisovne platnice oziroma na spisovni hrbet pod spisovno znamenje prvostopenjskega sodišča. Ko so se spisi končno vmili prvi stopnji pa je bilo treba prečrtati "spisovno znamenje" druge stopnje z rdečo tinto a zopet tako, da je ostalo čitljivo. Na notranji strani spisovnega hrba ali spisovnih platnic je bilo kazalo vsebine spisa oziroma popis pisanj po rednih številkah (v slovenskih obrazcih se je to kazalo imenovalo "pregled spisov") (§§ 261, 262, 263).. Označba spisa ali "*spisovno znamenje*" je bilo sestavljeno iz oznake vpisnika (n.pr.Vr), zaporedne številke zadeve iz tega vpisnika - *vpisniške številke* (n.pr. 8), okrajšane letnice, ločene z poševnico ter *rimске številke sodnega oddelka*, ki mu je bila določena kazenska zadeva zaupana v reševanje. Oznaka Vr III 8/25 pomeni, da je v tem spisu kazenska zadeva, ki jo je prejelo sodišče, osma po vrsti v letu 1925 in jo je obravnaval oddelek III.

Vsako pisanje je bilo torej označeno s "spisovnim znamenjem" in pod njim dodano redno številko pisanja, kar je skupaj tvorilo opravilno številko. Priloge niso dobivale posebnih rednih števil, temveč so nosile isto številko kot pisanje, katerega prilogo so predstavljale, in so bile označene z zaporednimi tekočimi listovnimi številkami. Z vročilnicami in drugimi prejmnimi potrdili je bilo potrebno ravnati kot s prilogami, le z listovnimi številkami jih ni bilo treba označevati. Pri spisih večjega obsega je bilo dovoljeno vse vročilnice in druga prejmnna potrdila združiti pod eno samo redno številko ter priložiti spisom kot poseben sešitek ali v skupni ovojni poli.

Pisanja, ki so nastala v postopku s pravnimi sredstvi je bilo treba sodni zadevi priključiti (z izjemo posvetovalnega zapisnika) tako, da so se redne in listovne številke nadaljevale brez presledka.

Pri predsedstvenih spisih je bilo označevanje nekoliko drugačno. Oznaki Praes. oz. Preds. je sledila zaporedna številka predsedstvenega dnevnika in pod črto številko opravilne vrste, kamor je spis sodil, ter okrajšana letnica. (n.pr. Preds. 244/25) Opravila predsedstva so bila naštetá v § 24 o.r. in sicer razdeljena na štiriindvajset skupin²⁵ od katerih je vsaka skupina nosila svojo arabsko številko (normalije so spadale pod št. 1, zakonodajne zadeve pod št. 2 i.t.d.).

Kazenska zadeva je bila zaključena s pravnomočno sodbo, ustavitvenim sklepom ali umikom obtožbe. Sodni spis je bil nato, ko je bila uvedena tudi izvršitev kazni, oddan v registraturo. Oddajo spisa v registraturo je bilo potrebno označiti v vpisniku in na spisu z rdečim črnilom

napisati leto oddaje v registraturo in leto, v katerem se lahko spis uniči. Registratura je bila za vse oddelke sodišča skupna in spisi so se v njej hranili praviloma trideset let.

C. SODNIKI

Sodno oblast izvajajo sodišča po sodnikih. Kraljevina SHS je prvi Zakon o sodnikih rednih sodišč dobila šele 24. septembra 1928,¹ vendar je bil zakon razveljavljen, še preden je stopil v veljavo, z novim zakonom dne 8. januarja 1929.² Do takrat so na Slovenskem tudi to področje urejali predvsem avstrijski predpisi. Nekaj novih določb so prinesli le vidovdanska ustava, Zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih z dne 31. julija 1923 in uredba o njihovi razvrstitvi z dne 31. oktobra 1923. Zakon o ureditvi sodišč iz leta 1896 je določal, da opravljajo sodno funkcijo pri zbornih in okrajnih sodiščih: **a. samostojni** sodni uradniki - sodniki in **b. pomožni** sodni uradniki (§ 1 z.u.s.). Sodniki so bili: predsedniki in podpredsedniki zbornih sodišč, svetniki in drugi člani zbornih sodišč s pravico glasovanja ter predstojniki okrajnih sodišč in drugi, pri okrajnih sodiščih nastavljeni sodniki posamezniki (§ 2 z.u.s.).

Pomožni sodni uradniki pa so bili: a. svetovalni ali svetniški tajniki³ ter sodni pristavi ali adjunkti, ki so bili imenovani na določena službena mesta in b. avskultanti in sodni pristavi, ki so bili imenovani za celotno področje višjega deželnega sodišča. Ti pomožni sodni uradniki so lahko opravljali tiste posle v kazenskem postopku, ki niso obsegali sodne odločbe. Avskultanti niso smeli izvrševati opravil preiskovalnega sodnika niti opravil odrejenega ali zaprosenega sodnika (§ 3 z.u.s.).

Vsako okrajno sodišče je moralo biti sestavljeno iz predstojnika okrajnega sodišča, potrebnega števila sodnikov posameznikov⁴ ter pomožnih sodnih uradnikov (§ 24 z.u.s.). Zborno sodišče prve stopnje je moralo imeti predsednika, lahko tudi podpredsednika, potrebno število deželnosodnih svetnikov in druge člane sodišča, ki jim je bila podeljena glasovalna pravica⁵ ter pomožne sodne uradnike (§ 30 z.u.s.).

Višja deželna sodišča so bila sestavljena iz predsednika, podpredsednika, višjedeželnosodnih svetnikov in pomožnih sodnih uradnikov (§ 41 z.u.s.).

Vrhovno sodišče pa so sestavljali: I. in II. predsednik, predsedniki senatov in svetniki. Določbe o tem je vseboval že omenjeni statut iz leta 1850, kasneje pa sta najprej odredba iz leta 1919 in nato še zakon iz leta 1922 o oddelku B Stola sedmorice v Zagrebu določila, da sestavljajo oddelek podpredsednik Stola sedmorice, ki upravlja oddelek B in osem svetnikov.

"Sodni uradniki" so bili imenovani na različne načine. Cesar je imenoval predsednike senatov, svetnike in predsednika vrhovnega in kasacijskega sodišča, predsednika in podpredsednike zbornih sodišč prve stopnje. Justično ministrstvo je imenovalo deželnosodne svetnike, predstojnike okrajnih sodišč, podeljevalo glasovalno pravico svetniškim tajnikom in adjunktom in imenovalo sodnike posameznike. Predsednik višjega deželnega sodišča je imenoval tajnike in adjunkte. Višje deželno sodišče pa je imenovalo avskultante.⁷

"Sodni uradnik" je lahko postal, kdor je končal pravni študij (je torej opravil državni teoretični izpit,⁸ /preizkušnjo/, ki so ga sestavljali: pravnozgodovinski, pravosodni /judicialni/ in državnoznanstveni državni izpit) triletno pripravništvo (pripravljalo dobo) in sodniški izpit (preizkušnjo za sodniško službo). Prav tako je lahko postal "sodni uradnik" tudi "vsak javni učitelj prava na pravoslovni in državoslovni fakulteti" (§ 4 z.u.s.). Triletno pripravljalo službo je bilo praviloma potrebno opraviti pri okrajnem sodišču, zbornem sodišču prve stopnje in državnem pravdništvu, dovoljena pa je bila tudi na višjem deželnem sodišču, pri finančni prokuraturi ali odvetniški pisarni. Sodniški izpit je bil pismen in usten. Avskultanti in pravni praktikanti so ga opravljali na sedežu višjega deželnega sodišča pred komisijami, ki jih je imenovalo pravosodno ministrstvo (§§ 5 - 15 z.u.s.).

V letu 1918 je prišlo do sprememb pri sodnem osebju.⁹ Poverjeništvo za pravosodje je začelo že z 31. oktobrom odstranjevati z višjih mest sodne uradnike, ki so se prištevali k nemški narodnosti, drugi so odšli sami. Na njihova mesta so, sprva le začasno, postavljali slovenske sodnike, ki so do tedaj službovali v krajih zunaj Slovenije, predvsem v Gradcu in na Dunaju ter sodnike s Primorske in že upokojene sodnike. Vendar je v začetku leta 1919 kljub temu manjkalo veliko število potrebnih sodnikov. "Nasproti pa se je delo vse vprek, tako v Sloveniji, kakor v Dalmaciji, pomnožilo. To velja zlasti za delo kazenskih sodnikov in je v prvi vrsti posledica rastočih cen in padajoče vrednosti denarja, kateri okoliščini sta potisnili dober del imovinskih deliktov v kvalifikacijo kot hudodelstva in jih zvezali z onim obširnejšim aparatom in obilnejšim delom, kakršna sta po kazenskopravnem redu združena s sodnim poslovanjem o hudodelstvih. Ta pojav postaja opasen ne le za dovoljno poslovanje kazenskih sodišč marveč razodeva....svoje zle posledice tudi v okoliščini, da za izvrševanje kazni ječe uže nedostaje prostora."¹⁰

Za pridobitev novih sodnikov je bilo sprejetih več ukrepov. Tako je bila ustanovljena v Ljubljani še pred ustanovitvijo univerze izpraševalna komisija za pravosodni in državnoznanstveni državni izpit.¹¹ V sodniško "pripravljalo službo" so do februarja 1921

sprejemali absolvente prava brez državoznanstvenega izpita.¹² Močno so skrajšali tudi pripravniško dobo, ki je postala zopet triletna šele leta 1927.¹³

Do sprememb je prišlo tudi pri imenovanju sodnikov in pomožnih sodnih uradnikov, saj so bili organi, pristojni za imenovanje, v tujini. Na novo ustanovljeno Višje deželno sodišče je začelo poslovati 1. decembra 1918.¹⁴ To sodišče je imenovalo le avskultante.¹⁵ Imenovanje višjih mest na sodiščih je opravilo v začetku Poverjeništvo za pravosodje,¹⁷ vendar so bila ta imenovanja le začasna. Maja 1919 je sodne pristave za vse območje višjega deželnega sodišča imenovalo ministrstvo za pravosodje.¹⁶ Septembra 1919 so bili z kraljevim ukazom imenovani predsednik in podpredsednik višjega deželnega sodišča v Ljubljani ter višji deželnosodni svetniki, minister za pravosodje pa je imenoval deželnosodne svetnike, predstojnike okrajnih sodišč in druge sodne uradnike razen avskultantov, katerih imenovanje je še naprej ostalo v pristojnosti višjega deželnega sodišča. Vsa kraljevska imenovanja so bila že stalna, ne pa vsa imenovanja pravosodnega ministrstva.¹⁸ Ustava je leta 1921 določila, kot smo že omenili, da se sodniki kasacijskega sodišča, apelacijskega sodišča in predsedniki prvostopnih sodišč imenujejo s kraljevim ukazom. Določbe o načinu odločanja sodišč sta vsebovala kazenskopravdni red (§§ 9 - 16) in Zakon o izvrševanju sodne oblasti na višjih deželnih sodiščih in na najvišjem in kasacijskem sodišču z dne 24. februarja 1907.¹⁹ Pri okrajnih sodiščih so odločali posamezni sodniki. Svetovalne zbornice so sprejemale sklepe v zborih treh sodnikov. Zborna sodišča prve stopnje so, kadar so odločala na prvi stopnji glede hudodelstev in pregreškov, sklepala v zborih štirih sodnikov, prav tako tudi na drugi stopnji, ko so razsojala glede pravnih sredstev. Sklepe izven glavne obravnave pa je praviloma sprejemal zbor treh sodnikov. Zborna sodišča druge stopnje so sklepala v zborih petih sodnikov, prav tako vrhovno in kasacijsko sodišče. Vsak sodni zbor je imel predsednika in člane. Praviloma je bila za vsak sklep potrebna nadpolovična večina glasov. Pri vsaki sodni seji je moral biti prisoten tudi zapisnikar (§ 23 k.pr.r.). Običajno so bili to pomožni sodni uradniki.

Usposobljenost sodnika za opravljanje sodne funkcije ni zadostna garancija za nepristranost. Kazenskopravdni red je zato določal še okoliščine, ki so predstavljale zadržek za izvrševanje sodniške funkcije v konkretnem primeru. Sodnik ni smel opravljati sodnih dejanj v kazenskem postopku, če je bil s kaznivim dejanjem oškodovan, če je bil obdolženec ali oškodovanec z njim v zakonski zvezi, če je bil obdolženec, oškodovanec, državni pravdnik, zasebni tožilec ali zagovornik z njim v ožjem sorodstvu ali svaštvu oziroma z njim v razmerju posvojitelja ali posvojenca, rednika ali rejenca ter varuha ali varovanca (§ 67 k.pr.r.). Prav tako je bil izključen od opravljanja sodne funkcije sodnik, ki je v kazenski zadevi že nastopil v kakšni drugi vlogi

(n.pr. bil zaslišan kot priča ali je sodeloval pri sojenju na nižji stopnji §§ 68, 69 k.pr.r.). Dejanja v kazenskem postopku, ki so bila opravljena kljub obstoju izključitvenih razlogov, so bila nična (§ 71 k.pr.r.). Izključitev je v istih primerih veljala tudi za zapisnikarje. Državni pravdnik, zasebni udeleženec, zasebni tožilec in obdolženec so lahko tudi odklonili sodnike ali zapisnikarje, kadar ni bila mogoča njihova izključitev, obstajali pa so drugi razlogi, ki bi lahko vplivali na njihovo nepristranost (§ 72 k.pr.r.).

II. TOŽILEC

Sodišče je procesni subjekt, ki opravlja funkcijo sojenja, tožilec pa je procesni subjekt, ki opravlja funkcijo pregona. Kazenskopravdni red je določal, da se kazniva dejanja preganjajo le na predlog javnega ali zasebnega tožilca (§ 2). Za kazniva dejanja, ki so se preganjala po uradni dolžnosti (taka je bila večina kaznivih dejanj), je lahko opravljal funkcijo pregona le javni ali državni tožilec (Staatsanwalt), ki se je v vsem tem obdobju imenoval državni pravdnik in namesto njega pod posebnimi pogoji oškodovanec kot tožilec (§ 48 k.pr.r.). Manjše število kaznivih dejanj (v kazenskih zakonih je bilo izrecno določeno katera) se je preganjalo na zahtevo oškodovanca - zasebnega tožilca.

1. DRŽAVNO PRAVDNIŠTVO

A. PRISTOJNOST

Državno pravdnništvo (Staatsanwaltschaft) je bil državni organ, ki je bil od sodišč neodvisen in je v kazenskem postopku ščitil interes države (§ 30 k.pr.r.). Njegova naloga je bila predvsem, da je kazniva dejanja, ki so se preganjala po uradni dolžnosti, uradno preganjal in torej storil "česar je potreba, da jih pristojno sodišče preišče in kaznuje". Skrbeti je moral za uporabo primernih sredstev za ugotovitev resnice in za zakonitost postopka (§ 34 k.pr.r.).

Pristojen je bil torej:

- a. storiti vse potrebno za odkritje kaznivega dejanja in ukazati uvodne poizvedbe,
- b. zahtevati preiskavo,
- c. vložiti in zastopati obtožbo,
- d. vložiti redna in izredna pravna sredstva (§§ 75, 76 k.pr.r.)

Tudi pri državnih pravnih so zaradi potreb po objektivnosti obstajali izključitveni razlogi. Kadar je v konkretni kazenski zadevi za kakega člana državnega pravdnštva tak razlog obstajal, je moral prenehati z opravljanjem dejanj v postopku in zadržek naznaniti neposrednemu predstojniku. Druge stranke v postopku niso imele pravice zahtevati izločitev državnega pravnika oz. njegovega namestnika, lahko pa so na obstoj izključitvenega razloga opozorile njegovega neposrednega predstojnika.

B. ORGANIZACIJA

Organizacija državnega pravdnštva je odgovarjala organizaciji sodišč. Tako je bil pri zbornih sodiščih prve stopnje postavljen državni pravnik, pri zbornih sodiščih druge stopnje višji državni pravnik in pri vrhovnem sodišču generalni prokurator oziroma vrhovni državni pravnik (odvetnik), vsak z določenim številom namestnikov, ki so imeli "pravico do vseh njegovih uradnih dejanj" (§ 29k.pr.r.).

Pri okrajnih sodiščih so opravila državnega pravnika, kot je določal Ukaz pravosodnega ministra z dne 19. novembra 1873, s katerim se je po dogovoru z ministrom notranjih zadev izdal predpis za izvršitev kazenskopravnega reda, izvrševali:¹

- a. uradniki državnega pravdnštva pri zbornih sodiščih prve stopnje,
- b. za to funkcijo določeni "uradniki političnih in policijskih oblastev",
- c. posebej imenovani "državnopravdniški opravitelji" in njihovi namestniki.

Kateri izmed zgoraj naštetih načinov opravljanja "državnopravdniške službe" je veljal pri posameznem okrajnem sodišču, je določil pravosodni minister, v primeru pod b. v dogovoru z ministrom za notranje zadeve (§ 87 i.p.). Ti organi so bili podrejeni državnemu pravniku pri zbornem sodišču prve stopnje, izpolnjevati so morali njegova navodila ter mu vsak mesec poročati o svojem delu (§ 448 k.pr.r.).

Državni pravniki pri zbornih sodiščih prve stopnje so bili podrejeni višjim državnim pravnikom, izpolnjevati so morali njihova navodila ter mesečno poročati o rešenih in tekočih kazenskih zadevah (§§ 30, 31 k.pr.r.).

Višji državni pravnik in generalni prokurator sta bila neposredno podrejena justičnemu ministru. Poročala sta mu vsako leto o zaključenih in tekočih kazenskih zadevah, o stanju v pravosodju, napakah pri njegovem izvrševanju in nepravilnostih v zakonodaji (§§ 30, 37 k.pr.r.).

Vsi avstrijski predpisi, ki so urejali organizacijo, delovanje in poslovanje državnih pravdništev, so na Slovenskem veljali tudi po letu 1918. Vendar je zaradi drugačne organizacije sodišč višje državno pravdnništvo do 15. januarja 1920 opravljalo tudi posle generalnega prokuratorja in sicer v zadevah, kjer je Višje deželno sodišče nastopalo kot kasacijsko sodišče.² Z kraljevo odredbo z dne 28. novembra 1919 pa je bil pri novoustanovljenem oddelku B Stola sedmorice postavljen vrhovni državni odvetnik, katerega "službeno stališče, pravice in dolžnosti" so bile "iste kakor za bivšega generalnega prokuratorja pri bivšem vrhovnem in kasacijskem sodišču na Dunaju." Kljub nazivu Vrhovni državni odvetnik v tej odredbi se ta izraz ni uporabljal, temveč se je vseskozi, tudi v uradnih dokumentih, uporabljal izraz Vrhovni državni pravdnik oziroma Vrhovno državno pravdnništvo.

C. DRŽAVNI PRAVDNIKI

Zahteve glede izobrazbe in strokovnega izpita so bile po avstrijskem pravu za državne pravdnike iste kot za sodnike. Z "Uredbo o državnih strokovnih izpiti v resortu(!) ministrstva pravde" z dne 3. avgusta 1926³ je bilo v členu 2. določeno: " V zvanje državnih pravdnikov se sme sprejeti samo, kdor je opravil izpitza sodnike dotičnega območja, ali pravozastopniški (advokatski, odvetniški) izpit tega območja.

Državni pravdniki so bili imenovani. V novi državi je sprva, le začasno, državne pravdnike imenovalo Poverjeništvo za pravosodje kasneje pa, podobno kot v Avstriji, višje uradnike kralj, nižje pa pravosodno ministrstvo.

2. ZASEBNI TOŽILEC

Zasebni tožilec je bil tisti, ki je imel pravico, pri kaznivih dejanjih, ki se niso preganjala po uradni delžnosti, pri kazenskem sodišču pismeno ali ustno zahtevati kazenskosodni pregon. To pravico je dajal kazenski zakon, praviloma tistim, ki so bili s kaznivim dejanjem oškodovani. Zasebni tožilec je moral vložiti tožbo v šestih tednih od dneva, ko je zvedel za kaznivo dejanje (§ 530 k.z.). Položaj zasebnega tožilca je bil enak položaju državnega pravdnika v kazenskem postopku. V primeru, da zasebni tožilec ni vložil obtožnice v zakonitem roku, ni prišel na glavno obravnavo ali pa na njej ni postavil končnih predlogov, se je štelo, da je odstopil od pregona. Na željo zasebnega tožilca ga je lahko zastopal državni pravdnik (§ 46 k.pr.r.).

3. ZASEBNI UDELEŽENEC IN ZASEBNI UDELEŽENEC KOT TOŽILEC

Oseba, ki je bila s kaznivim dejanjem, ki se je preganjalo po uradni poti, oškodovana, se je lahko do začetka glavne obravnave pridružila kazenskemu postopku zaradi svojih zasebnopravnih zahtev in sicer kot zasebni udeleženec. Ker je bilo povračilo škode odvisno od odločbe o krivdi, je imel oškodovanec interes, da je obtoženec obsojen. Zakon mu je dajal določene pravice, tako predlagati dokaze, pregledovati spise, udeležiti se glavne obravnave, postavljati končne predloge (§§ 47, 48, 49 k.pr.r.).

Zasebni udeleženec je lahko v kazenskem postopku glede hudodelstev in pregreškov prevzel mesto tožilca, kadar se je državni pravdnik odločil, da ne bo začel ali nadaljeval kazenskega postopka. Možnosti je bilo več:

1. Če je državni pravdnik zavrnil oškodovančevo ovadbo, je bil oškodovanec upravičen predlagati uvodno preiskavo pri svetovalni zbornici.
2. Če je državni pravdnik odstopil od pregona pred pravnomočnostjo obtožnice, je bil zasebni udeleženec tri dni po prejetem sporočilu državnega pravdnika dolžan dati izjavo preiskovalnemu sodniku, da bo nadaljeval kazenski pregon. O nadaljnji usodi kazenskega postopka je odločalo zborni sodišče druge stopnje.
3. Če je državni pravdnik odstopil od pregona po pravnomočnosti obtožnice, je moral to sporočiti zasebnemu udeležencu in ga poučiti, da lahko vztraja pri obtožbi in mora v tem primeru v treh dneh to izjaviti pred zbornim sodiščem prve stopnje.
4. Če je državni pravdnik umaknil obtožbo šele na glavni obravnavi, je prisotnemu zasebnemu udeležencu predsedujoči naznanil, da je upravičen vztrajati pri obtožbi. Če zasebnega udeleženca na glavni obravnavi ni bilo, se je štelo, da ne namerava nadaljevati pregona (§ 48 k.pr.r.). Zasebni udeleženec kot tožilec je imel v postopku v glavnem iste pravice kot zasebni tožilec, le da je tu imel državni pravdnik pravico, kadarkoli zopet prevzeti pregon (§ 49 k.pr.r.).

Pri kazenskem postopku o prestopkih je smel zasebni udeleženec, kadar je uradnik, ki je izvrševal opravila državnega pravdnika, odklonil kazenski pregon, predlagati zakonito kaznovanje (§ 449 k.pr.r.).

III. OBDOLŽENEC

1. POJEM IN PROCESNI POLOŽAJ

Oseba, ki je bila osumljena, da je storila kaznivo dejanje, je v kazenskem postopku pred zbornim sodiščem prve stopnje postala obdolženec, ko je bila proti njej vložena obtožnica; obtoženec, ko se je odredila glavna obravnava (§ 38 k.pr.r.); in šele v postopku z izrednimi pravnimi sredstvi obsojenec (§ 353 k.pr.r.).

Pred okrajnim sodiščem se je oseba, proti kateri je bil uveden kazenski postopek, štela za obdolženca vse do izdaje sodbe, za obtoženca pa šele v postopku s pravnimi sredstvi, vloženimi proti sodbi okrajnega sodišča.

Procesni položaj obdolženca oz. obtoženca je bil po kazenskopravnem redu dvojen. V pretežnem delu kazenskega postopka je stal tožilcu enakopravno nasproti in je bil tako **procesni subjekt**. Imel je pravico biti zaslišan, zvedeti, katerega kaznivega dejanja je obdolžen in kateri dokazi ga bremenijo, navesti dejstva in dokaze v svojo obrambo in ne odgovarjati na postavljena vprašanja (§ 198, 199, 203, 245).

Obdolženec pa je bil tudi **procesni objekt**, saj je njegovo zaslišanje služilo sodišču tudi kot dokazno sredstvo in prav tako so se proti njemu uporabljali nekateri prisilni ukrepi. Obdolženec je imel torej pravico do obrambe. Ločimo materialno obrambo, ki jo je v celoti opravljal obdolženec, in formalno obrambo, ki jo je zanj opravljal zagovornik. Obdolženec je lahko v vseh kazenskih zadevah in v vseh stadijih kazenskega postopka, čeprav je bil o tej pravici poučen šele ob vložitvi obtožnice, imel enega ali več zagovornikov (§§ 39, 40, 41, 455 k.pr.r.). V nekaterih primerih je bila formalna obramba celo obvezna, kar pomeni, da je sodišče obdolžencu postavilo zagovornika po uradni poti (ex offo) z odredbo, če si ga ni obdolženec sam vzel. Kazenskopravni red je v rednem kazenskem postopku zahteval obvezno obrambo v naslednjih primerih:

- a. na glavni obravnavi pred porotnim sodiščem (§ 41, 344/2 k.pr.r.),
- b. na kasacijskem sodišču pri obravnavanju ničnostne pritožbe (§ 347 k.pr.r.) in
- c. v postopku proti obdolžencu, katerega prebivališče je bilo neznano ali v tujini (§ 421 k.pr.r.).

Razen prostovoljne in obvezne obrambe je po kazenskopravnem redu obstajala še tretja možnost. Na prošnjo obdolženca, ki ni mogel plačati stroškov zagovornika, mu je sodišče postavilo **zastopnika ubogih** (§ 41 k.pr.r.).

2. ZAGOVORNIK

Zagovornik izvaja procesne pravice, ki jih ima obdolženec kot stranka, in s tem omogoča obdolžencu, kot praviloma pravno neizobraženi stranki, enakopravnejši položaj proti drugi stranki, državnemu tožilcu. Obdolženec oziroma njegov zakoniti zastopnik si je zagovornika vzel s pooblastilom izmed oseb, ki so bile vpisane v imenik zagovornikov. Te imenike so sestavila zborna sodišča druge stopnje, pri nas torej Višje deželno sodišče v Ljubljani. Vanje so vpisali predvsem vse odvetnike, ki so opravljali odvetništvo na njihovem območju, na prošnjo pa tudi druge pravnike, ki so izpolnjevali pogoje za opravljanje sodne, odvetniške ali notarske funkcije, in doktorje prava, ki so bili univerzitetni učitelji. Kadar sodišče prošnji za vpis v imenik ni ugodilo, se je zavrnjeni lahko pritožil ministru za pravosodje. Če je bil kdo od imenovanih državni uradnik, je bil njegov vpis v imenik opravljen le z dovoljenjem nadrejenega (§ 39 k.pr.r.).

Kadar je zagovornika postavilo sodišče z odredbo, ga je izbralo po možnosti izmed zagovornikov, ki so stanovali v kraju sedeža sodišča (§ 42 k.pr.r.). Predstojnik sodišča je lahko zaradi pomanjkanja zagovornikov postavil kot zagovornika tudi sodnega uradnika, ki je bil usposobljen za sodno službo, tudi če ni bil vpisan v imenik zagovornikov. Moral je prevzeti zagovor, kakor so imeli to dolžnost tudi vsi zagovorniki, ki so bili vpisani v imenik (§ 43 k.pr.r.). Kazenskopravdni red je dajal zagovorniku naslednje pravice:

1. V predhodnem postopku je bil lahko prisoten in je smel dajati predloge pri sodnih dejanjih, ki so le ugotavljala dejansko stanje in se niso ponavljala (hišna preiskava, ogled, pregled pisanj) (§§ 97, 45 k.pr.r.).
2. Imel je pravico komuniciranja z obdolžencem, preden je obdolženec prejel obtožnico, ob prisotnosti sodne osebe, po tem pa brez omejitev, tudi na glavni obravnavi (§§ 45, 245 k.pr.r.).
3. Lahko je pregledoval sodne spise, razen posvetovalnega zapisnika, toda pred uvedbo obtožnega stanja le, če je preiskovalni sodnik (v primeru pritožbe na njegovo odredbo pa svetovalna zbornica) odločil, da je to združljivo z namenom kazenskega postopka (§ 45 k.pr.r.).
4. Upravičen je bil zahtevati brezplačen prepis vseh glavnih delov spisa (zapisnik o ogledu, izvedeniška mnenja, sodne odredbe, itd.). Lahko je tudi pregledal zapisnik o glavni obravnavi s prilogami in ga prepisal (§§ 45, 271 k.pr.r.).

Zagovornik, ki je bil kot priča povabljen na glavno obravnavo, ni mogel opravljati funkcije zagovornika na glavni obravnavi, v predhodnem postopku pa jo je mogel opravljati le z dovoljenjem svetovalne zbornice (§ 40 k.pr.r.).

V kazenskem postopku pred okrajnim sodiščem je imel obdolženec, če ni bil zaprt, praviloma lahko pooblaščenca (Machthaber), ki ga je zastopal, tako da mu ni bilo treba osebno na sodišče (§ 455 k.pr.r.).

8. OBJEKTI KAZENSKEGA POSTOPKA

Sodišče obravnava in odloča o objektu kazenskega postopka. Glavni predmet kazenskega postopka je **kazenska zadeva**. O njej bomo govorili v nadaljnjih poglavjih. Na tem mestu pa bomo na kratko spregovorili o vzporednih predmetih kazenskega postopka. Ti so predvsem stroški kazenskega postopka, **premoženjskopravni zahtevki** ter **predhodna vprašanja**.

I. STROŠKI KAZENSKEGA POSTOPKA

Stroški postopka so izdatki, ki so nastali v kazenskem postopku, kot na primer izdatki za priče, izvedence, ogled. Kazenskopravni red je vseboval določila o stroških v dvaindvajsetem poglavju v paragrafih 380 do 395. Po splošnem pravilu je bil dolžan plačati stroške kazenskega postopka pri obsodilni sodbi obsojenec, če se je kazenski postopek končal kakorkoli drugače, pa država. Če je kazenski postopek sprožil zasebni tožilec ali je potekal na zahtevo zasebnega udeleženca, je sodišče njima naložilo plačilo stroškov. "Kdor se je v kazenskem postopku poslužil zastopnika, mora praviloma plačati tudi troške tega zastopa, in to tudi tedaj, če mu je tak zastopnik bil uradoma postavljen" (§ 393 k.pr.r.).

II. PREMOŽENJSKOPRAVNI ZAHTEVKI

Določbe o zasebnopravnih zahtevkih je vsebovalo enaindvajseto poglavje kazenskopravnega reda v paragrafih 365 do 379. Zaradi ekonomičnosti je sodišče v okviru kazenskega postopka obravnavalo tudi zasebnopravne zahtevke, ki so nastali zaradi kaznivega dejanja. Škodo, ki je nastala s kaznivim dejanjem, je namreč sodišče ugotavljalo uradoma, ker je v kazenskem zakonu v mnogih primerih višina škode odločilna za kvalifikacijo kaznivega dejanja ali odmero kazni. Tako je bila dana priložnost, prihraniti na eni strani oškodovanemu izdatke za civilni postopek, na drugi strani pa sodišču dvojno delo.

Sodišče je prisodilo premoženjskopravni zahtevek oškodovancu le takrat, kadar je izreklo obsodilno sodbo. Kadar pa je sodišče menilo, da ni zanesljivih podatkov, na podlagi katerih bi lahko odločilo o zahtevkih, je zavrnilo zasebnega udeleženca na pot civilne pravde. Zasebnemu udeležencu je bilo dovoljeno uveljaviti zahtevke po poti civilne pravde, tudi kadar se ni zadovoljil z odškodnino, ki mu jo je prisodilo kazensko sodišče.

III. PREDHODNA VPRAŠANJA

Predhodna vprašanja so pravna vprašanja, za katerih reševanje ni pristojno kazensko sodišče, a je od njihove rešitve odvisna uporaba materialnega kazenskega prava. Z določbo § 5 kazenskopravnega reda je bila kazenskemu sodniku dana popolna samostojnost pri razsojanju zasebnopravnih vprašanj, katerih rešitev je bila odločilna za kazensko zadevo. Izjema je bilo odločanje o veljavnosti zakonske zveze, kjer je moral odločitev prepustiti pristojnemu civilnemu sodniku.

9. REDNI KAZENSKI POSTOPEK ZARADI HUDODELSTEV IN PREKRŠKOV

I. UVODNE POIZVEDBE

Namen uvodnih poizvedb je bil, zbrati podatke o domnevno storjenem kaznivem dejanju, ki se je preganjalo po uradni dolžnosti. Na podlagi teh podatkov je bilo mogoče začeti kazenski postopek proti določeni osebi (§ 88 k.pr.r.). Pobuda za uvodne poizvedbe je bila v rokah državnega pravdnika. Pri tem organu so se namreč zbirala sporočila o storjenih kaznivih dejanjih, **ovadbe**.

Vsa javna oblastva in javni uradi so bili po zakonu dolžni vsa kazniva dejanja, ki so se preganjala po uradni dolžnosti, "katere sami zapazijo ali sicer zvedo, precej naznaniti državnemu pravdniku pristojnega sodišča" (§ 84 k.pr.r.). Prav tako so prihajale k državnim pravdnikom ovadbe posameznikov, in sicer neposredno ali pa prek preiskovalnih sodnikov, okrajnih sodnikov ali varnostnih oblastev, ki so bili poleg državnih pravdnikov dolžni te ovadbe sprejemati (§ 86 k.pr.r.). Državno pravdnništvo pa je bilo dolžno reagirati tudi tedaj, kadar ni prejelo ovadbe, temveč je kako drugače zvedelo za kaznivo dejanje (§ 87 k.pr.r.).

Državni pravdnik uvodnih poizvedb ni opravljal sam, temveč prek preiskovalnega sodnika, okrajnega sodišča ali varnostnih organov.

Varnostni organi so predvsem zasliševali osebe, ki bi utegnile dati koristne informacije o kaznivem dejanju. Ogled in hišno preiskavo so opravljali le v nujnih primerih. Državni pravdnik je delo teh organov nadzoroval in jim dajal predvsem splošna navodila.

Preiskovalni sodnik in okrajna sodišča so imela pri opravljanju uvodnih poizvedb pravice in dolžnosti kot preiskovalni sodnik pri uvodni preiskavi (§ 88 k.pr.r.). Za posamezna dejanja jim je državni pravdnik dajal natančna navodila. Če je ovadbo prejel preiskovalni sodnik, je moral določena nujna dejanja opraviti takoj, nato obvestiti državnega pravdnika in čakati na nadaljnja navodila. Če je ovadbo prejelo okrajno sodišče, je bilo sicer dolžno prav tako obvestiti državnega pravdnika, obenem pa je moralo, ne da bi čakalo na njegove predloge, opraviti vse uvodne poizvedbe. Izjema so bila dejanja, s katerimi bi se utegnile izbrisati sledi kaznivega dejanja in s tem onemogočiti kasnejši ogled, razen, če jih je bilo nevarno odlašati. Zapisnik o opravljenih uvodnih poizvedbah je okrajno sodišče moralo brez odlašanja poslati državnemu pravdniku, kadar je dalo koga zapreti, najkasneje v osmih dneh. (§ 89 k.pr.r.). Po opravljenih

uvodnih poizvedbah je državni pravdnik, če je imel dovolj razlogov za uvedbo kazenskega postopka proti določeni osebi, podal predlog za uvodno preiskavo ali vložil obtožnico. V nasprotnem primeru je ovadbo z obrazložitvijo zavrnil (§ 90 k.pr.r.).

Svetovalna zbornica je nadzorovala vse uvodne poizvedbe in jih je lahko, ko je dobila mnenje tožilca v celoti ali deloma izročila kateremukoli okrajnemu sodišču na svojem območju (§ 12 k.pr.r.).

II. UVODNA PREISKAVA

Namen uvodne preiskave je bil dvojen:

1. zbrati toliko dokazov in podatkov o kaznivem dejanju, da je bilo mogoče sprejeti odločitev za nadaljevanje kazenskega postopka oziroma za njegovo ustavitev,
2. pripraviti in zavarovati dokazni material, potreben za nemoten potek glavne obravnave (§ 91 k.pr.r.)

Uvodno preiskavo je na predlog upravičenega tožilca vodil preiskovalni sodnik. Uvodna preiskava je bila obvezna le pri kaznivih dejanjih, ki jih je sodila porota ali pri kazenskem postopku zoper odsotnega (§ 91 k.pr.r.). Če je namesto državnega pravdnika prevzel sodni pregon zasebni udeleženec, je lahko uvedbo preiskave predlagal svetovalni zbornici, ki je o predlogu odločila s sklepom. V primeru pozitivne odločitve je bila tudi tu uvodna preiskava obvezna (§ 48 k.pr.r.).

Ko je državni pravdnik predlagal uvodno preiskavo, je moral preiskovalnemu sodniku predložiti ovadbo, dokazila in poročilo o morebitnih uvodnih poizvedbah. Če preiskovalni sodnik ni sprejel predloga o uvedbi preiskave, je o tem odločila svetovalna zbornica. Državni pravdnik in zasebni tožilec sta imela zoper njeno odločitev možnost pritožbe na zborni sodišče druge stopnje (§§ 92, 114 k.pr.r.).

Od vpeljane uvodne preiskave naprej je deloval preiskovalni sodnik po uradni dolžnosti. Tožilec je imel le pravico, ne pa dolžnosti, dajati predloge glede posameznih preiskovalnih dejanj. Kadar se preiskovalni sodnik s predlogi ni strinjal, je odločila o njih svetovalna zbornica (§§ 96, 97 k.pr.r.). Praviloma je preiskavo vodil preiskovalni sodnik osebno in neposredno, lahko pa je za izvršitev posameznih del zaprosil okrajno sodišče (§ 93 k.pr.r.). Svetovalna zbornica je nadzirala delo organov, ki so opravljali preiskavo. Preiskovalni sodnik ji je o svojem delu poročal ustno, okrajno sodišče pa pismeno. Svetovalna zbornica je lahko izvedbo

preiskave v celoti ali deloma izročila kateremukoli okrajnemu sodišču s svojega območja (§§ 12, 94, 95 k.pr.r.). Prav tako je svetovalna zbornica reševala tudi pritožbe prizadetih zoper postopke preiskovalnega sodnika (§ 113 k.pr.r.).

Pri preiskovalnih dejanjih je moral biti prisoten zaprisežen zapisnikar, ki je moral pisati zapisnik (§§ 101, 104 k.pr.r.). Preiskava se je glede na doseženi uspeh končala tako, da se je ustavila ali zaključila:

- a. Preiskovalni sodnik je ustavil preiskavo z odredbo, kadar je tožilec predlagal ustavitev ali izjavil, da odstopa od pregona (§ 109 k.pr.r.). Proti volji tožilca je lahko preiskavo ustavila s sklepom svetovalna zbornica, v primeru tožilčeve pritožbe pa zorno sodišče druge stopnje (§§ 109, 114 k.pr.r.). O ustavitvi preiskave je bilo treba obvestiti tožilca, zasebnega udeleženca in obdolženca, ki ga je bilo treba, če je bil zaprt, izpustiti (§ 110 k.pr.r.).
- b. Če je bilo mogoče na podlagi opravljenih preiskovalnih dejanj odrediti glavno obravnavo, se je preiskava zaključila (§ 111 k.pr.r.). Preiskovalni sodnik ni izdal nobenega formalnega sklepa, temveč je poslal spise državnemu pravdniku, ki je moral v osmih dneh vložiti obtožnico ali pa vrniti spise in izjaviti, da ne vidi smisla v nadaljnjem sodnem pregonu.

Preiskovalni sodnik je moral tudi zasebnega tožilca obvestiti, da je preiskava zaključena, ga pozvati, da v štirinajstih dneh vloži obtožnico, in opomniti, da se bo v nasprotnem primeru štelo, da je odstopil od obtožbe (§§ 112, 109 k.pr.r.).

Kazenskopravni red je vseboval določbe za posamezna preiskovalna dejanja, ki jih lahko razdelimo v tri večje skupine:

1. Preiskovalna dejanja, katerih namen je bil ugotavljanje dejanskega stanja:

- a. ogled (kraja, premičnih in nepremičnih stvari, oseb) (§§ 116-138),
- b. zaslišanje obdolženca (§§ 198-206),
- c. zasliševanje prič (§§ 150-172).

2. Preiskovalna dejanja, katerih namen je bil pridobitev stvarnih dokazov:

- a. hišna preiskava,
- b. osebna preiskava (§§ 139-142),
- c. zaseg predmetov, listin in pisem (§§ 143-149).

3. Ukrepi za zavarovanje izvedbe kazenskega postopka:

- a. začasni pripor in preiskovalni zapor (Pripor je odredil praviloma preiskovalni sodnik, izjemoma tudi za preiskavo nepristojen sodnik ali varnostni organ. Preiskovalni sodnik je

moral priprtega zaslišati v štiriindvajsetih urah oziroma najkasneje v treh dneh in nato izpustiti ali pa odrediti preiskovalni zapor. Preiskovalni zapor je bil obvezen za osumljene kaznivega dejanja, za katerega je kazenski zakon zagrožal smrtno kazen ali kazen najmanj deset let ječe) (§§ 173, 174, 175, 180)

b. sprejem varščine ali poroštva (§§ 192, 193),

c. ukrepi proti neznanim, odsotnim in pobeglim storilcem (Kadar storilec hudodelstva ali pregreška ni bil znan ali pa ga iz kakega drugega vzroka ni bilo mogoče postaviti pred sodišče, je bilo treba na predlog državnega pravdnika kljub temu dejansko stanje skrbno in natančno ugotoviti in šele nato postopek ustaviti do izsleditve storilca. Zoper sicer znane a odsotne storilce je sodišče izdalo nalog za privedbo. Kadar je obstajal sum, da je storilec pobegnil ali so bili podani drugi pogoji za odvzem prostosti pa je kazenskopravni red predvideval naslednje ukrepe, da bi se storilec kaznivega dejanja našel: hišna preiskava; sodno izsledovanje storilca kaznivega dejanja s poverilnimi pismi /sodna potira/; tiralica /iskalni list/; zaprosilo za naznanitev) (§§ 412-420 k.pr.r.).

Z a p i s n i k

S stališča arhivistike je posebej poudariti, da je bilo o vseh sodnih dejanjih v uvodni preiskavi treba pisati zapisnik. Na vsakem zapisniku so morali biti označen datum in prisotne osebe. Zakon je vseboval natančne določbe o pisanju zapisnika: "Vprašanja naj se zapisujejo le toliko, kolikor je potrebno, da se odgovor razume. Odgovore je praviloma samo po njih bistveni vsebini pripovedovalno zapisovati. Samo ondi, kjer je za presojo stvari važno, ali kjer se da misliti, da bode treba v glavni razpravi zapisnik na glas brati, naj se zapisuje, kakor bi zasliševani sam govoril.

Sodnik naj zapisnik narekuje na glas tako, da pričujoči slišijo. Vendar je zasliševanemu na voljo, da zapisnikarju sam narekuje svoje odgovore." (§ 104 k.pr.r.). Zasliševanci so se, ko so bili seznanjeni z vsebino zapisnika, podpisali na vsak njegov list, na koncu zapisnika pa so se podpisali še prisotni sodni uradniki in sodne priče (§ 105 k.pr.r.).

Zapisnik je bilo treba pisati tudi pri posameznih preiskovalnih dejanjih, ki so se opravila zunaj sodišč, kot na primer pri ogledu: "Zapisnik o ogledu, naj se tako določno in obširno spiše, da bode dajal popolno in zvesto podobo ogledovanih reči." (§ 117 k.pr.r.) ali pri hišni in osebni preiskavi: "Zapisnik, ki se naredi o raziskavi, morajo vsi pričujoči podpisati." (§ 142 k.pr.r.) ali pri odpiranju pisem (§ 147 k.pr.r.).

III. VLOŽITEV OBTOŽNICE

Vložitev obtožnice, predloga, naj se zoper obdolženca zaradi kaznivega dejanja opravi glavna obravnava in izda sodba, je bila naloga upravičenega tožilca. Državni pravdnik je bil dolžan obtožnico podati preiskovalnemu sodniku v roku osmih dni od prejema spisov zaključene preiskave, zasebni tožilec pa v roku štirinajstih dni od prejema obvestila o koncu preiskave (§§ 90, 112 k.pr.r.). Kadar ni bilo preiskave, je bilo treba obtožnico vložiti predsedujočemu svetovalne zbornice (§ 208 k.pr.r.).

Obtožnica je morala obsegati:

1. Ime obdolženca

2. **Opis kaznivega dejanja** glede na zakonite znake, od katerih je bila odvisna odmera kazni, ter navedba posebnih okoliščin, če je bilo to potrebno za jasno označitev dejanja.
3. **Zakonita označba kaznivega dejanja** z navedbo določb kazenskega zakona, katerih uporaba se predlaga.
4. **Navedbo sodišča**, pred katerim naj bi se vršila glavna obravnava.
5. **Kratka obrazložitev** temeljev obtožbe z opisom dejanskega stanja, ugotovljenega na podlagi ovadbe, uvodnih poizvedb ali uvodne preiskave.
6. **Seznam prič, izvedencev ter drugih dokaznih sredstev**, ki jih je tožilec nameraval uporabiti na glavni obravnavi.

Tožilec je lahko v obtožnici predlagal tudi zapor.(§ 207 k.pr.r.) Če se preiskovalni sodnik s tem predlogom ni strinjal, je o zaporu odločila svetovalna zbornica.

Obtožnica se je s pravnim poukom o možnosti *ugovora*, vročila obdolžencu (§ 208 k.pr.r.). Obdolžencu, ki je bil zaprt, se je morala obtožnica vročiti v štiriindvajsetih urah, če je bil zapor odrejen z obtožnico, pa skupaj z zapornim poveljem. Obdolženec je imel na razpolago štiriindvajset ur za priglasitev ugovora in nato osem dni za sam ugovor, ki ga je ali dal ustno na zapisnik pri preiskovalnem sodniku ali pa ga je pismeno vložil pri njem. Obdolženec, ki je bil na prostosti, je moral priglasiti in izdelati ugovor v osmih dneh (§ 209 k.pr.r.).

O ugovoru je razsodilo zborna sodišče druge stopnje, ko je dobilo mnenje višjega državnega pravdnika, na nejavni seji. Sodišče je formalno in materialno preizkusilo obtožbo in :

- a. zavrnilo obtožnico zaradi formalnih napak. Tožilec jo je lahko ponovno vložil v treh dneh (§ 211 k.pr.r.), ali

- b. kazensko zadevo odkazalo drugemu sodišču na svojem območju, če je menilo da je to pristojno za sojenje, oziroma poslalo spise drugemu zbornemu sodišču druge stopnje, kadar je menilo, da je pristojno sodišče izven njegovega območja (§ 212 k.pr.r.), ali
- c. ustavilo postopek, če je menilo, da obstajajo zakonske osnove, da se obtožnica ne dopusti (§ 213 k.pr.r.), ali
- d. odredilo, da se obtožnica dopusti (dovoli) (§ 214 k.pr.r.). Če zoper obtožnico ni bilo ugovora, je preiskovalni sodnik spise predal zbornemu sodišču prve stopnje, ki je odredilo glavno obravnavo (§ 210 k.pr.r.).

Če je bil storilec kaznivega dejanja sicer znan, a odsoten, mu je sodišče postavilo zagovornika in temu vročilo obtožnico. Zagovornik je imel pravico v osmih dneh prigrasiti in izdelati ugovor. Pravnomočno obtožnico proti odsotnemu je bilo treba pri hudodelstvih razglasiti v obliki tiralice (§ 421 k.pr.r.).

IV. PRIPRAVA NA GLAVNO OBRAVNAVO

Glavni namen tega vmesnega postopka je bil, pripraviti vse potrebno za glavno obravnavo in zagotoviti njen nemoten potek. Najpomembnejšo vlogo v tem stadiju je imel predsednik senata, pred katerim je potekala glavna obravnavo.

Obtoženec je imel sedaj pravico neomejenega kontaktiranja z zagovornikom ter možnost vpogleda v celotno dokazno gradivo (§ 45 k.pr.r.). Obtoženca, ki je bil zaprt, je bilo treba v treh dneh po pravnomočnosti obtožnice privedi v zapor sodišča, pred katerim naj bi potekala glavna obravnavo (§ 220 k.pr.r.).

Dan glavne obravnave je določil predsednik senata. Med vročitvijo vabila na glavno obravnavo in glavno obravnavo so morali preteči trije dnevi, pri porotnih obravnavah celo osem dni. V pozivu je moralo biti tudi opozorilo, da bo v primeru obtoženčeve odsotnosti (odvisno od okoliščin) obravnavo opravljena v njegovi odsotnosti, ali obtoženec prisilno priveden ali pa obravnavo predstavljena na njegove stroške (§ 221 k.pr.r.).

Dan glavne obravnave je bilo treba sporočiti tudi državnemu pravdniku, zasebnemu tožilcu in udeležencu in povabiti še priče in izvedence (§ 221 k.pr.r.).

V tem stadiju kazenskega postopka so lahko tožilec, zasebni udeleženec in obtoženec predlagali dopolnitve preiskave kot tudi vabilo novih prič in izvedencev. Seznam novih prič so morali nasprotniku sporočiti vsaj tri dni pred začetkom obravnave (§§ 222, 224 k.pr.r.). Kadar se

predsednik senata z omenjenimi predlogi ni strinjal, je o njih odločila svetovalna zbornica. Pravnega sredstva proti tej odločitvi ni bilo, lahko pa se je predlog na glavni obravnavi ponovil (§ 225 k.pr.r.).

Če je obtoženec trdil, da zaradi bolezni ali drugega neodstranljivega zadržka ne bo mogel h glavni obravnavi, ali pa je tožilec ali obtoženec zaradi drugih tehtnih vzrokov predlagal odložitev glavne obravnave, je o tem razsodila svetovalna zbornica (§§ 226 k.pr.r.).

Če je tožilec pred začetkom glavne obravnave odstopil od obtožbe, je svetovalna zbornica kazenski postopek s sklepom ustavila (§ 227 k.pr.r.).

V. GLAVNA OBRAVNAVA

Glavna obravnava je bila, kot smo že omenili, najvažnejši in osrednji stadij kazenskega postopka. Praviloma je potekala na sedežu zbornega sodišča prve stopnje (§ 221 k.pr.r.). Vodil jo je predsednik senata. Na eni strani je moral skrbeti za red in mir ter nemoten potek razprave (formalno-procesno vodstvo), na drugi strani pa si je moral prizadevati, "da se resnica zve" (materialno-procesno vodstvo). Procesne odredbe je razglašal brez utemeljitve in odločal samostojno o predlogih strank, ki so zadevali dokazni postopek. Kadar pa so postavljale stranke nasprotno predloge ali kadar se predsednik s predlogom ni strinjal, je taka vmesna vprašanja reševal senat s sklepom (§§ 232, 233, 234, 235, 238 k.pr.r.).

Praviloma je glavna obravnava potekala **neprekinjeno** od začetka do konca. **Prekinitev** je bila dopuščena, kadar je predsednik senata presodil, da je potrebna zaradi počitka udeležencev obravnave ali zaradi preskrbe dokazil (§ 273 k.pr.r.). Mogoča je bila tudi **preložitev** glavne obravnave : kadar ni bilo zagovornika in ni bilo mogoče postaviti novega; zaradi bolezni obtoženca; zaradi novih poizvedb; novih preiskovalnih del; pridobitve novih dokazil ali "kadar se zaradi vnanjih zadržkov pokaže potrebno ali koristno, razpravo za nekaj časa odložiti" (§§ 274, 275, 276 k.pr.r.).

P o t e k g l a v n e o b r a v n a v e :

1. Glavna obravnava se je začela s tem, da je zapisnikar **oklical zadevo** (§ 239 k.pr.r.).
2. Nato je predsednik senata zahteval od **obtoženca osebne podatke** ter ga opomnil, naj pozorno spremlja branje obtožnice in kasnejši potek glavne obravnava (§ 240 k.pr.r.).
3. **Poimensko so bile poklicane priče in izvedenci**, ki jih je predsednik opomnil na svetost prisege in napotil v poseben prostor (§ 241 k.pr.r.). Če povabljenih prič in izvedencev ni bilo

na obravnavo, je lahko sodišče odredilo privedbo; preložilo glavno obravnavo ali pa, glede na mnenje tožilca, obtoženca, oziroma njegovega zagovornika odločilo, da se bodo v uvodni preiskavi dane izjave prebrale. Osebe, ki so neopravičeno izostale, so morale plačati globo in stroške, ki so zaradi njih nastali (§ 242 k.pr.r.).

4. Predsednik je dal **prebrati obtožnico**. Navadno jo je prebral zapisnikar ali član senata, tožilcu to ni bilo dovoljeno (§ 244 k.pr.r.).
5. Sledilo je **zaslišanje obtoženca** o vsebini obtožbe. Obtoženec je imel pravico razložiti zadevo, se upreti trditvam v obtožnici in podati pripombe na vsako posamezno dokazilo. Kadar obtoženec ni hotel odgovarjati na vprašanja ali pa so se njegove izjave razlikovale od izjav, ki jih je dal na prejšnjih zaslišanjih, je imel predsednik senata pravico prebrati zapisnike prejšnjih zaslišanj (§ 245 k.pr.r.).
6. Na vrsti je bil **dokazni postopek** z izvajanjem posameznih dokazov, po vrstnem redu, ki ga je določil predsednik (dokazni postopek) (§ 246 k.pr.r.).
 - A. Zaslišanje prič in izvedencev. Priče in izvedenci, opomnjeni na resnico, so bili zaslišani posamično v prisotnosti obtoženca. Po odgovorih na splošna vprašanja so prisegli, če niso prisegli že v uvodnem postopku. Prisega se je lahko tudi odložila do konca zaslišanja ali celo opustila, kadar sta se o tem zedinila obtoženec in tožilec (§ 247 k.pr.r.). Pri zasliševanju so predsednika smiselno vezala določila kazenskopravnega reda, ki so veljala za preiskovalnega sodnika v uvodni preiskavi. Priče, katerih izjave so se razlikovale, je smel predsednik soočiti (§ 248 k.pr.r.). Tudi drugi člani senata, tožilec, obtoženec in zasebni udeleženec ter njihovi zastopniki so lahko, ko jim je predsednik dal besedo, pričam in izvedencem postavljali vprašanja (§ 249 k.pr.r.). Po zaslišanju so priče in izvedenci praviloma ostali v sodni dvorani.
 - B. Branje zapisnikov. Izjemoma so na glavni obravnavi namesto zaslišanja prebrali zapisnike zaslišanj soobdolžencev in prič ter mnenja izvedencev. To se je zgodilo, kadar ti zaradi smrti, bolezni ali drugega tehtnega vzroka niso bili prisotni; kadar so se njihove izpovedi na obravnavi v bistvenih točkah razlikovale od njihovih prejšnjih izjav; kadar na glavni obravnavi niso hoteli odgovarjati; kadar sta o tem soglašala tožilec in obtoženec (§ 252 k.pr.r.).
 - C. Branje listin in dokumentov. Praviloma so prebrali: zapisnik o ogledu, izvid, prej izdane kazenske odredbe zoper obtoženca ter druge listine, dokumente in spise, pomembne za kazensko zadevo, razen v primeru, ko sta se branju obe stranki odrekli. Po vsakem branju je imel obtoženec možnost dajati pripombe (§ 252 k.pr.r.).

- D. Predložitev predmetov. Predsednik senata je obtožencu in po potrebi tudi pričam in izvedencem predložil predmete, ki bi lahko pripomogli k razjasnitvi zadeve (§ 253 k.pr.r.). Predsednik senata je lahko med postopkom, ne glede na predloge tožilca in obtoženca, pozval ali dal privedi in zaslišal nove priče in izvedence, zahteval tudi nova izvedeniška mnenja in nove dokaze ter opravil ali dal opraviti ogled (§ 254 k.pr.r.).
7. Dokaznemu postopku so sledili **govori strank**. Ko je predsednik senata izjavil, da je dokazovanje končano, je dobil najprej besedo tožilec. Zasebni udeleženec je dobil pravico do besede takoj za državnim pravdnikom. Obtoženec in njegov zagovornik sta imela pravico odgovoriti na navedbe tožilca in zasebnega udeleženca, ta dva pa odgovoriti na njun zagovor (replika). Zadnje besedo sta vedno imela obtoženec in njegov zagovornik (§ 255 k. pr.r.). V svojih govorih sta stranki, vsaka seveda s stališča svojih interesov in z ozirom na zbrano gradivo, ki se je obravnavalo na glavni obravnavi, razpravljali o vseh vprašanih, ki naj bi jih rešila sodba: o krivdi obtoženca, o izreku kazni, o zasebnopravnih zahtevkih ter o pravnih stroških. Predsednik ali senat sta lahko odločila, da se je o krivdi razpravljalo posebej, o drugih vprašanih pa šele po izreku sodišča o krivdi (§ 256 k. pr. r.).
8. Po izjavi predsednika, da je glavna obravnava končana, se je senat umaknil v poseben prostor (posvetovalnico), "**sodbo sklepat**". Pri razsojanju so smeli sodniki upoštevati le tisto, kar je bilo ugotovljeno na glavni obravnavi (§§ 257, 258 k.pr.r.). Posvetovanju je sledilo glasovanje. Za sodbo je bila potrebna absolutna večina glasov. V primeru enakega števila glasov je obveljalo za obtoženca ugodnejše mnenje (§§ 19, 20).
9. Neposredno po tem, ko je sodišče sprejelo odločitev, je predsednik v javni seji ob prisotnosti obtoženca **razglasil sodbo**, podal tudi bistvene razloge, na katerih je temeljila, prebral uporabljena zakonska določila in poučil obtoženca o pravnih sredstvih, ki jih je imel na razpolago (§ 268 k.pr.r.)

P i s m e n a i z d e l a v a s o d b e:

Sodbo je moralo sodišče pismeno izdelati in izdati v treh dneh. Podpisala sta jo predsednik in zapisnikar. Pismeni izdelek sodbe je moral obsegati (§ 270 k.pr.r.):

1. Naslov sodišča, imena prisotnih članov sodišča, ime državnega pravdnika ali zasebnega tožilca in ime zasebnega udeleženca.
2. Ime in priimek obtoženca, njegovo starost, stan in zaposlitev ter ime zagovornika.
3. Datum odredbe, s katero je bila določena (ukazana) glavna obravnava, ter bistveno vsebino obtožnice.

4. Datum glavne obravnave in izrečene sodbe.
5. Končne predloge tožilca in zasebnega udeleženca.
6. Odločbo sodišča o obtoženčevi krivdi in v primeru obsodbe še:
 - A. katerega dejanja je obtoženec kriv z izrečno navedbo okoliščin, ki so določale obseg kazni;
 - B. katero kaznivo dejanje je obtoženec s tem dejanjem storil;
 - C. kazen, ki jo je sodišče izreklo obtožencu in odločitev sodišča o morebitni odškodnini in pravnih stroških (§ 260 k.pr.r.);
7. razloge sodbe (razsodilne nagibe in vzroke). Navesti je bilo treba: katera dejstva je štelo sodišče za dokazana ali nedokazana in zakaj; kateri razlogi so bili za sodišče odločilni pri razsojanju pravnih vprašanj in pri zavračanju ugovorov; pri obsodbah tudi obteževalne in olajševalne okoliščine, ki jih je sodišče upoštevalo.

V r s t e k a z e n s k i h s o d b :

A. **Oprostilna sodba.** Obtoženec je bil s sodbo oproščen obtožbe :

1. kadar se je kazenski postopek brez predloga upravičenega tožilca začel ali proti njegovi volji nadaljeval;
 2. kadar je tožilec na glavni obravnavi, preden se je senat umaknil k izrekanju sodbe, odstopil od obtožbe;
 3. kadar je sodišče spoznalo, da za dejanje, ki je bilo predmet obtožbe, kazenski zakon ne predvideva kazni; da dejansko stanje ni bilo ugotovljeno; da ni bilo dokazano, da je dejanje storil obtoženec, ali pa, da so obstajale okoliščine, ki dejanju "kaznivost jemljejo" ali "preganjanja ne dopuščajo" (§ 259 k.pr.r.).
- B. **Obsodilna sodba.** Obtoženec je bil s sodbo spoznan za krivega kaznivega dejanja (§ 260 k.pr.r.).

R a z m e r j e m e d s o d b o i n o b t o ž b o :

Tožilčevi predlogi so sodišče vezali tako, da ni moglo izreči, da je obtoženec kriv dejanja, na katero obtožba ni bila niti prvotno naperjena niti kasneje na glavni obravnavi razširjena (§ 267 k.pr.r.). Sodišče pa ni bilo vezano na predloge tožilca glede pravne kvalifikacije dejanja, ki je bilo podano v obtožnici (§ 262 k.pr.r.).

Z a p i s n i k:

Kazenskopravdni red je določal: "O glavni razpravi je pod ničnostjo pisati zapisnik". Ta zapisnik je moral obsegati imena prisotnih članov sodišča (člane sodnega zbora oz. senata), strank in njihovih zastopnikov ter vse bistvene formalnosti postopka. Treba je bilo zapisati predvsem, katere priče in izvedenci so bili zaslišani, kateri spisi so bili prebrani, ali so priče in izvedenci prisegli ali zakaj se je prisega opustila, vse predloge strank in na te nanašajoče se odredbe sodnega zbora oz. predsednika sodnega zbora. Obtoženčevi odgovori ter izjave prič in izvedencev so se zapisale le takrat, kadar so se razlikovale od izjav, ki so jih te osebe dale v uvodni preiskavi, in če so bile te osebe na glavni obravnavi prvič zaslišane. Če je stranka zaradi varovanja svojih pravic zahtevala, so morali posamezne pomembne ugotovitve zapisati dobesečno. V določenih primerih se je lahko odredilo stenografsko zapisovanje vseh izjav in predlogov, stenografske zapise je bilo nato v osemindesetih urah "prevesti na navadno pisavo ...ter pridejati zapisniku". Zapisnik sta podpisala predsednik in zapisnikar (§ 271 k.pr.r.). Kadar se je sodni zbor med glavno obravnavo in na njenem koncu umaknil "v posvetovalnico sklep delat" so vodili poseben zapisnik (§ 272 k.pr.r.).

10. KAZENSKI POSTOPEK PRED POROTNIM SODIŠČEM

Kazenski postopek pred porotnim sodiščem je bil vse do glavne obravnavev praviloma enak kazenskemu postopku pred zbornim sodiščem prve stopnje. Od tod dalje se je postopek pred porotnim sodiščem v marsičem razlikoval od temeljnega postopka, katerega predpisi so veljali le subsidiarno.

Glavna obravnava je pred porotnim sodiščem potekala po naslednjih stadijih:

1. Začela se je po konstituiranju porotne klopi, ko je zapisnikar oklical zadevo (§ 312 k.pr.r.).
2. Predsednik sodnega zbora (senata) je nato postavil obtožencu splošna vprašanja (o osebnih podatkih) ter ga opomnil, da mora pozorno spremljati glavno obravnavo (§§ 312, 240 k.pr.r.).
3. Sledila je prisega porotnikov (§ 313 k.pr.r.).
4. Po ukazu predsednika sodnega dvora je zapisnikar ugotovil prisotnost prič in izvedencev, ki so morali nato zapustiti sejno dvorano (§ 314 k.pr.r.).
5. Sledilo je branje obtožnice v celoti (§ 314 k.pr.r.).
6. Zaslišanje obtoženca, ki ga je vodil predsednik sodnega zbora, je potekalo enako kot pri temeljnem postopku.
7. Sledil je dokazni postopek po določbah temeljnega kazenskega postopka, le da so tu lahko postavljali vprašanja zasliševanim osebam tudi porotniki in nadomestni porotniki. Te osebe so lahko predlagale tudi sprejetje novih dokazov v pojasnitev dejanskega stana. Posamezne predloge je preudaril sodni zbor (§ 315 k.pr.r.).
8. Po končanem dokaznem postopku se je predsednik posvetoval s sodnim zborom. V kolikor sodni zbor ni spoznal, da je obtoženca oprostiti, je predsednik določil vprašanja, ki naj se postavijo porotnikom . Vprašanja je predsednik prebral, na zahtevo tožilca in zagovornika pa tudi pismeno izročil. Stranke so imele pravico predlagati spremembo vprašanj in nova vprašanja (§§ 316, 317 k.pr.r.). Vprašanja so morala biti oblikovana tako, da so porotniki nanje odgovarjali z DA ali NE. To so bila **glavna vprašanja**. Če so porotniki na neko vprašanje odgovorili pritrdilno, so bila mogoča še **dodatna vprašanja**. Ob negativnem odgovoru porotnikov pa so se postavljala **eventuelna vprašanja** (§§ 323 k.pr.r.). Poglavitno vprašanje je bilo vprašanje, ali je obtoženec kriv dejanja, ki ga je bil obtožen (§ 318 k.pr.r.). O obteževalnih in olajševalnih okoliščinah so se porotnikom postavljala

vprašanja le takrat, kadar bi taka okoliščina po zakonu spremenila obseg ali vrsto kazni (§ 322 k.pr.r.). Po branju vprašanj odstop od obtožbe ni bil več dovoljen.

9. Sledili so govori strank po določbah, ki so veljale za temeljni kazenski postopek, le da so se nanašali le na vprašanja o krivdi (§ 324 k.pr.r.).
10. Predsednik sodnega dvora je izjavil, da je obravnava končana in nato na kratko povzel njene bistvene ugotovitve; naštel dokaze, ki so bili obtožencu v prid, in take, ki so mu bili v breme, ne da bi razkril svoje mnenje; razložil je porotnikom zakonite znake kaznivega dejanja ter pomen zakonitih izrazov v vprašanjih in na koncu opomnil porotnike na njihove dolžnosti. Porotniki so nato odšli v posvetovalnico. Obtoženec je moral zapustiti dvorano (§ 325 k.pr.r.).
11. Porotniki so najprej z navadno večino glasov izvolili iz svoje srede predsednika (Obmann). Pred posvetovanjem jim je ta prebral navodilo: "Zakon od porotnikov ne zahteva, da bi odgovor dajali, zakaj je tako njih prepričanje; ne piše jim nikakoršnih določenih pravil, kako naj se sodi, je li kaj popolnoma in dosti dokazano, ali ni. Naroča jim samo, naj vsa za obtoženca in zoper njega prinesena dokazila skrbno in vestno preudarijo in naj po tem sami sebe vprašajo, kar jim je dejal njihov razum, ko so slišali dokaze zoper obtoženca na glavni razpravi prinesene in pa njegov zagovor.

Po edinem tem, česar so se iz preudarjenih teh dokazov prepričali, naj izreko, je li obtoženec kriv ali nekriv. Pri tem morajo vsegdar imeti pred očmi, da jim je posvetovati se samo in edino o vprašanjih, katera so jim dana, o dejajskih rečeh, na katere je postavljena obtožba ali ki so z njo v dotiki. Ne oni, temveč samo sodniki so poklicani, da izreko zakonite nasledke, ki zadenejo obtoženca, ako se izreče, da je kriv. Porotniki naj torej store svoj izrek brez ozira na to, kaj bodo njegovi zakoniti nasledki." (§ 326 k.pr.r.).

Porotniki so nato začeli s posvetovanjem. Pri sebi so imeli obtožnico, dokazne predmete, zapisnike ogledov ter druge pravnne spise (§ 325 k.pr.r.). Med posvetovanjem niso smeli zapustiti posvetovalne sobe, niti kontaktirati s tretjimi osebami. Če so naleteli na težave ali nejasnosti, so lahko s pismeno prošnjo zaprosili za pouk. Kadar pa so želeli spremembo ali dopolnitev vprašanj, je bilo potrebno ponovno odpreti javno sejo in tam sprejeti nove odločitve (§ 327 k.pr.r.).

Po končanem posvetovanju so porotniki ustno glasovali o vsakem vprašanju z odgovorom: "Da" ali "Ne". Dovoljena je bila tudi delna pritrditev in delno zanikanje. "Kadar se vprašanju le deloma pritrjuje, naj se ob kratkem pristavi utesnitev. Njihov odgovor bode tedaj: "Da, ali ne s temi ali onimi v vprašanji stoječimi okolnostmi." (§ 328 k.pr.r.).

Pri vprašanjih o krivdi in vprašanjih glede obteževalnih okoliščin je bila potrebna dvotretinjska večina, pri ostalih pa navadna večina. Predsednik porotnega zbora je preštel glasove, zapisal ob vsakem vprašanju "DA" ali "NE" ter navedel tudi razmerje glasov (§§ 328, 329 k.pr.r.).

12. Po končanem glasovanju so se porotniki vrnili v sejno dvorano, kjer je njihov predsednik prebral izreke porotnikov. Polo z vprašanji so podpisali predsednik porotnega zbora, predsednik sodnega zbora in zapisnikar (§ 330 k.pr.r.).

Nejasen, nepopoln in sam sebi nasproten porotniški izrek so morali porotniki popraviti v novem posvetovanju (§ 331 k.pr.r.).

Če je porota izrekla, da je obtoženec kriv, sodniki pa so bili enotnega mnenja, da je tak izrek zmoten, je sodni zbor sklenil, da se zadeva ponovno obravnava na prvi prihodnji porotni seji pred novim porotnim zborom. V primeru enake odločitve porotnikov na novi obravnavi je postal izrek porotnikov za sodišče obvezen (§ 332 k.pr.r.).

13. Nato se je obtoženec vrnil v sodno dvorano in zapisnikar je v njegovi prisotnosti prebral odločitev porote (§ 333 k.pr.r.):

A. Če je odločila, da obtoženec ni kriv, je sodišče takoj izreklo in izdalo oprostilno sodbo (§ 334 k.pr.r.).

B. Če pa je odločila, da je obtoženec kriv, so prišli na vrsto govori strank glede kazni, zasebnopravnih zahtevkov in pravnih stroškov (§ 335 k.pr.r.). Sodni zbor je nato izrekel sodbo: oprostilno, če je ugotovil, da dejanje, ki ga je po mnenju porote obtoženec storil, ni kaznivo dejanje, in obsodilno v vseh ostalih primerih (§§ 336, 337, 338 k.pr.r.).

14. Sledila je razglasitev sodbe na javni seji, v navzočnosti tožilca, obtoženca in njegovega zagovornika, z naznanilom bistvenih razlogov za odmero kazni, branjem zakonskih določil, na katerih je temeljila sodba, ter poukom o pravnih sredstvih (§ 340 k.pr.r.).

Določbe o pisanju zapisnika na glavni obravnavi so bile enake onim iz temeljnega postopka, le da je bilo potrebno dodati imena porotnikov, opis sestavljanja porotnega zbora in prisego porotnikov. Vprašalna pola se je priložila zapisniku (§ 342 k.pr.r.).

11. REDNI KAZENSKI POSTOPEK ZARADI PRESTOPKOV

Redni kazenski postopek pri najlažjih in najštevilnejših kaznivih dejanjih - prestopkih - je bil v primerjavi s temeljnim kazenskim postopkom krajši in enostavnejši. Določbe, ki so urejale ta postopek, ki je tekel pred **okrajnimi sodišči**, je vseboval kazenskopravni red v šestindvajsetem poglavju, subsidiarno pa so se uporabljale določbe temeljnega postopka.

Postopek je vodil in o zadevi odločil **sodnik posameznik**. Opravila državnih pravdnikov so, kot smo že omenili v poglavju o tožilcu, izvajali posebni, z uredbo določeni organi (državnopravdniški funkcionarji). Obdolženec je imel praviloma lahko pooblaščenca (Machthaber), ki je namesto njega nastopal pred sodiščem. Posebnost tega postopka je bila tudi, da je lahko zasebni udeleženec, kadar je državnopravdniški funkcionar odklonil kazenski pregon, takoj podal predlog za zakonito kaznovanje (§ 449 k.pr.r.).

I. PREDHODNI POSTOPEK

V postopku pri prestopkih ni bilo niti prave uvodne preiskave niti posebne razprave o obtožbi. Zadostoval je pismen ali usten predlog za zakonito kaznovanje (Antrag auf gesetzliche Bestrafung), ki je moral vsebovati natančno označitev osebe, proti kateri je bil namenjen, in opis dejanja, ki naj se kaznuje. Predlogu so, če je bilo potrebno, sledile uvodne poizvedbe in nato določitev dneva glavne obravnave. V dveh primerih se je glavna obravnava pred okrajnim sodiščem opravila takoj: prvič če je sodišče prejelo predlog za zakonito kaznovanje in je bil hkrati priveden tudi obdolženec, ki je dejanje priznal in drugič v primeru, ko sta prišla pred sodišče tožilec in obdolženec hkrati in so bila "pri roci vsa dokazila" (§ 451 k.pr.r.). Okrajni sodnik je bil pri opravljanju uvodnih poizvedb dolžan upoštevati določbe kazenskopravnega reda, ki so vezale preiskovalnega sodnika pri postopku zaradi hudodelstev in pregreškov, vendar z omejitvami, ki so bile v zakonu taksativno naštetje (§ 452 k.pr.r.).

Tudi pri pisanju zapisnika ni bilo tako strogih zahtev: "Zapisnik pisati potrebno je samo pri tacih pozvedbah, katere se porabijo v dokaz pri glavni razpravi ter se v njej ne bodo ponavljale; v drugih slučajih je dosti, da zapisnikar ali tudi zaslišujoči sodnik sam ob kratkem zapiše bistveno vsebino tega, kar so zasliševane osebe izustile." (§ 452 k.pr.r.).

II. GLAVNA OBRAVNAVA

Sodnik je obdolženca na glavno obravnavo povabil s pismenim ukazom, ki je vseboval bistvena dejstva kaznivega dejanja in poziv, naj obdolženec prinese s seboj vsa dokazna sredstva, ki jih bo potreboval za zagovor, oziroma naj jih pravočasno naznani sodišču, da jih bo lahko pribavilo samo, ter opozorilo, da se bo glavna obravnavna opravila tudi v primeru njegove odsotnosti (§ 454 k.pr.r.). Praviloma je moral obdolženec ta ukaz prejeti vsaj štiriindvajset ur pred odhodom na sodišče (§ 455 k.pr.r.).

Obravnavna se je začela z branjem obtožbe, ki mu je sledilo zaslišanje obdolženca ali njegovega pooblaščenca. V primeru njune odsotnosti je lahko sodnik ukazal obdolženca privedi ali pa je obravnavo opravil brez njega (§§ 457, 459 k.pr.r.).

Nato so se izvajali dokazi.

Priče tu praviloma niso prisegale. Sodnik se je lahko zadovoljil "s tem, da mu priča v roko seže" (§§ 453, 457 k.pr.r.).

Po končanem dokaznem postopku so prišli na vrsto predlogi strank, najprej tožilca in zasebnega udeleženca, nato odgovori obdolženca in njegovega zagovornika. Tožilec se je lahko omejil na splošen predlog, da se uporabi zakon (§ 457 k.pr.r.).

Po končani obravnavi je sodnik takoj izrekel sodbo ter jo z bistvenimi razlogi razglasil in to označil v zapisniku, lahko pa je izrek sodbe preložil na naslednji dan. V ostalem so tudi tu veljala določila, ki so veljala za glavno obravnavo pred zbornimi sodišči prve stopnje (§ 458 k.pr.r.). V tem postopku je bil torej lahko obdolženec obsojen tudi če ni bil navzoč, vendar je imel možnost v osmih dneh podati ugovor in dokazati, da mu je neodvnljiv zadržek onemogočil prihod na glavno obravnavo ali da mu vabilo ni bilo pravilno vročeno. Kadar je okrajni sodnik (v primeru pritožbe zoper zavrnjeni ugovor pa zborni sodišče prve stopnje) menil, da je ugovor utemeljen, je opravil novo obravnavo (§ 478 k.pr.r.).

12. PRAVNA SREDSTVA IN POSTOPEK S PRAVNIMI SREDSTVI

Pravna sredstva v kazenskem postopku so sredstva oziroma procesna dejanja, ki jih zakon o kazenskem postopku dovoljuje prizadetim osebam, da z njimi izpodbijajo sodno odločbo, da bi dosegli njeno razveljavitev ali spremembo.¹

Postopek s pravnimi sredstvi je poseben stadij kazenskega postopka, ki nastopi z vložitvijo pravnega sredstva zoper (po mnenju vložitelja) nepravilno sodno odločbo. Redna pravna sredstva, ki se vlagajo zoper nepravnomočne sodne odločbe, so bila po kazenskopravnem redu: ničnostna pritožba (Nichtigkeitbeschwerde), vzklic (priziv; Berufung) ter pritožba (Beschwerde). Izredna pravna sredstva, s katerimi so se izpodbijale pravnomočne sodne odločbe, pa so bila: obnova postopka (Wiederaufnahme des Strafverfahrens), izredna revizija (Außerordentliche Revision) in ničnostna pritožba za varstvo zakonitosti (Nichtigkeitsbeschwerde zur Wahrung des Gesetzes).

I. REDNA PRAVNA SREDSTVA

1. REDNA PRAVNA SREDSTVA PROTI SODBAM ZBORNIH SODIŠČ PRVE STOPNJE IN POROTNIH SODIŠČ

Glede na različne vrste deliktov in različne vrste sodišč, ki so izrekla sodbo, je poznal kazenskopravni red dva sistema rednih pravnih sredstev. Prvi sistem, ki je bil zaradi narave kaznivih dejanj zahtevnejši, so tvorila pravna sredstva proti sodbam zbornih sodišč prve stopnje in porotnih sodišč: ničnostna pritožba in vzklic.

A. NIČNOSTNA PRITOŽBA

Sodbe je bilo mogoče izpodbijati z ničnostno pritožbo zaradi kršitve določb kazenskega formalnega prava in zaradi kršitve določb kazenskega materialnega prava. Pritožbeni razlogi so bili v kazenskopravnem redu taksativno naštet, zoper sodbe zbornih sodišč prve stopnje v paragrafu 281, zoper sodbe porotnega sodišča v paragrafu 344. Praviloma se je pritožbeno sodišče pri presoji omejilo le na tiste razloge, ki jih je pritožnik izrecno navedel ali je nanje vsaj jasno opozoril (§ 290 k.pr.r.).

Proti oprostilnim sodbam je bilo mogoče **vlagati** ničnostne pritožbe v škodo obtoženca, proti obsodilnim sodbam pa tako v škodo kot v korist obtoženca (§ 281 k.pr.r.). Obtožencu v korist je lahko vložil pritožbo on sam, njegov zakonec, sorodniki v ravni vrsti ter varuh in državni pravdnik. Proti obtoženčevi volji so mogli vložiti pritožbo le njegovi starši in varuh, če je bil mladoleten. Obtožencu v škodo pa je lahko vložil ničnostno pritožbo le državni pravdnik ali zasebni tožilec (§ 282). Ničnostno pritožbo je bilo treba najprej priglasiti na zborni sodišče prve stopnje in sicer v roku treh dni od razglasitve sodbe oziroma od dne, ko je bila sodba obtožencu sporočena. Ta priglasitev je imela odločilni učinek, kar je pomenilo, da je zadržala izvršitev sodbe (§ 284 k.pr.r.). V osmih dneh od vročitve sodbe je moral pritožnik pri sodišču vložiti utemeljitev pritožbenih razlogov (§ 285 k.pr.r.). Zborni sodišče je nato preskusilo formalno pravilnost ničnostne pritožbe (ali je bila pravočasna, ali jo je vložila upravičena oseba, ali so bili jasno navedeni ničnostni razlogi i.t.d.). Kadar je našlo pomanjkljivosti, jo je zavrnilo (zurückweisen).² Proti temu je bila dovoljena pritožba na kasacijsko sodišče v roku treh dni (§ 1 n. 1877). Če je ni zavrnilo, jo je posredovalo nasprotni stranki, ki je lahko v osmih dneh vložila svoj odgovor na ničnostno pritožbo. Po prejemu tega odgovora oziroma po preteku roka zanj je zborni sodišče prve stopnje poslalo vse spise kasacijskemu sodišču (§ 285 k.pr.r.). Če ni to sodišče zavrnilo pritožbe že v nejavni seji, bodisi zaradi formalnih nepravilnosti ali očitne neutemeljenosti, je razpravljalo o njej na javni obravnavi (§§ 286, 287 k.pr.r.). Na tej obravnavi je najprej član kasacijskega sodišča kot poročevalec poročal o kazenski zadevi. Za njim je dobil besedo pritožnik in za tem njegov nasprotnik. Obtožencu in njegovemu zagovorniku je vsekakor pripadala zadnja beseda. Če je bila ena od strank odsotna, so prebrali njen pritožbeni spis oziroma odgovor nanj. Senat se je umaknil v posvetovalnico in pritožbo kot neutemeljeno zavrgel (verwerfen) (§ 288 k.pr.r.) ali, če je menil, da je pritožba utemeljena, sodbo prvostopenjskega sodišča razveljavil. Odredil je novo obravnavo pred zbornim sodiščem prve stopnje. Če pa je menil, da so vsa za razsodbo potrebna dejstva ugotovljena, je sam odločil o zadevi (§ 288 k.pr.r.). Če je bila ničnostna pritožba vložena le v korist obtoženca, kasacijsko sodišče ni smelo obtožencu prisoditi ostrejšje kazni, kot je bila izrečena v izpodbijani sodbi (§ 290 k.pr.r.)

B. VZKLIC (PRIZIV)

Proti sodbam zbornih sodišč prve stopnje je bil vzklic dopusten:

1. Zaradi izreka o kazni. Vložil ga je lahko vsakdo, ki je bil upravičen vložiti ničnostno pritožbo v škodo obtoženca, če je prvostopenjsko sodišče kazni izredno omililo ali

spremenilo (§§ 54, 266, 55, 260, 261 K.z.; § 338 k.pr.r.), v njegovo korist pa le takrat, kadar sodišče tega ni storilo (§ 283 k.pr.r.)

2. Proti odločitvi o zasebnopravnih zahtevkih. Vzklic je lahko vložil le obtoženec, njegovi zakoniti zastopniki ter dediči.

Vsak vzklic je bilo potrebno v treh dneh po razglasitvi sodbe priglasiti pri zbornem sodišču prve stopnje, ki je izdalo izpodbijano sodbo. Priglasitev vzklica je imela odločilni učinek, kadar se je izpodbijala vrsta kazni in kadar se je izpodbijal obseg kazni, a le, če ni obtoženec izjavil, da želi že prej nastopiti kazen. Osem dni po priglasitvi je moral pritožnik vložiti "vzklicni izvod" in sicer v dvojniki, saj se je en izvod predložil nasprotni stranki, ki je imela nato osem dni časa za odgovor. Po prejemu odgovora oziroma po preteku osemdnevnega roka je zborna sodišče prve stopnje vse spise v zadevi predložilo zbornemu sodišču druge stopnje, ki je o vzklicu odločilo na nejavni seji, ko je prejelo mnenje višjega državnega pravdnika (§ 294 k.pr.r., n. 1912). Pri razsojanju o vzklicu se je sodišče oziralo le na vzklicne razloge. Proti odločitvi ni bilo pravnega sredstva. Če je bil vzklic podan le obtožencu v korist, mu sodišče ni smelo prisoditi ostrejšje kazni, kot je bila izrečena v prvi sodbi (§ 295 k.pr.r.).

Kadar sta bila podana tako vzklic kot ničnostna pritožba, je o obeh pravnih sredstvih odločalo kasacijsko sodišče (§ 296 k.pr.r.).

2. REDNA PRAVNA SREDSTVA PROTI SODBAM OKRAJNIH SODIŠČ

Drugi, enostavnejši sistem je veljal za pravna sredstva proti sodbam okrajnih sodišč. Poznal je eno samo pravno sredstvo:

V z k l i c (p r i z i v)

To pravno sredstvo ni bilo enakovredno zgoraj opisanemu vzklicu temveč je združevalo funkciji ničnostne pritožbe in vzklica zoper sodbe zbornih sodišč prve stopnje in dopuščalo tudi izpodbijanje dokazne osnove sodbe. Višjeinstančno sodišče je torej presoјalo tudi nova dejstva in dokaze, če je to predlagal pritožnik.

Vzklic je bil dopusten:

1. zaradi ničnostnih razlogov, ki so bili taksativno našteti v § 468 k.pr.r.,
2. zaradi izreka o krivdi in kazni ali samo kazni (pod pogoji § 283 k.pr.r.),
3. zaradi odločbe o zasebnopravnih zahtevkih (§ 464 k.pr.r.)

Obtožencu v korist je lahko vzklic vložil on sam, njegov zakonec, sorodniki v ravni vrsti, varuh in, če je bil mladoleten, tudi proti njegovi volji starši in varuh. Obtožencu v škodo pa se je lahko vzkliceval le tožilec in zasebni udeleženec, ta le zaradi zasebnopravnih zahtevkov (§ 465 k.pr.r.).

Vzklic je bilo potrebno prigrasiti pri okrajnem sodišču v treh dneh po razglasitvi sodbe oziroma v treh dneh od dne, ko je bila pri razglasitvi odsotnemu obtožencu sodba sporočena. Priglasitev je imela odložilni učinek (§ 466 k.pr.r.).

Pritožnik je imel pravico v osmih dneh od prigrasitve vložiti pri okrajnem sodišču "izvod vzklicnih razlogov" in navesti nova dejstva in dokaze (§ 467 k.pr.r.).

Zborno sodišče, ki je odločalo o vzklicih, se je, ko je pridobilo mnenje državnega pravdnika, posvetovalo v nejavni seji in sprejelo tudi nekatere odločitve: zavrnilo je formalno nepravilen vzklic, rabsodilo zadevo, če je vzklic izpodbijal sodbo le v izreku o kazni ali zasebnopravnih zahtevkih (§ 469 k.pr.r.), vzklicu ugodilo in vrnilo zadevo okrajnemu sodišču, če je spoznalo, da je potrebna ponovna obravnava na prvi stopnji (§ 470 k.pr.r.).

V vseh drugih primerih je zborna sodišče prve stopnje določilo dan **glavne obravnave o vzklicu** (§ 471 k.pr.r.).

Kadar se je z vzklicem izpodbijala sodba zaradi izreka o krivdi, je javna obravnava potekala v kratkem takole: pismenemu poročilu člana pristojnega sodišča o kazenski zadevi, podanem vzklicu in branjem tistega dela sodbe, ki ga je vzklic izpodbijal, je sledilo zaslišanje novih prič, izvedencev in obtoženca. Obravnava se je končala z govori strank. Sodišče je nato bodisi vzklic kot nedopusten ali neutemeljen zavrnilo, bodisi s sodbo odločilo o zadevi (§§ 472, 473, 474 k.pr.r.).

Kadar se je z vzklicem izpodbijala sodba zaradi ničnostnih razlogov, je bila obravnava podobna tisti, ki jo je vrhovno kot kasacijsko sodišče opravilo pri ničnostnih pritožbah. Vzklicno sodišče je razveljavilo sodbo okrajnega sodišča in mu vrnilo zadevo v novo obravnavo ali pa je o zadevi odločilo samo (§§ 475, 476, 477 k.pr.r.).

Kadar je bil vzklic vložen le obtožencu v korist, mu vzklicno sodišče ni smelo prisoditi ostrejšje kazni kot mu je bila prisojena v prvi sodbi (§ 477 k.pr.r.).

Proti sodbam vzklicnih sodišč ni bilo rednih pravnih sredstev. Dovoljena je bila le ničnostna pritožba za varstvo zakonitosti na kasacijsko sodišče (§ 477 k.pr.r.).

3. PRAVNA SREDSTVA PROTI ODLOČBAM

Edino pravno sredstvo te vrste je bila **pritožba**.

Uporabljala se je za izpodbijanje izreka o stroških, kadar to ni bilo mogoče storiti s pravnim sredstvom proti sodbi. Rok za pritožbo, ki jo je bilo potrebno vložiti pri zbornem sodišču prve stopnje, je znašal pri hudodelstvih in pregreških štirinajst dni, pri prestopkih pa tri dni. Zborno sodišče prve stopnje je pritožbo pri hudodelstvih in pregreških skupaj s svojim mnenjem predalo v reševanje zbornemu sodišču druge stopnje, pri prestopkih pa je o njej samo odločilo (§§ 392, 481 k.pr.r.).

Pritožba se je uporabljala tudi za izpodbijanje vseh drugih odločb, ki jih sodišča niso izdala v obliki sodb. V postopku zaradi hudodelstev in pregreškov je bila pritožba dovoljena le takrat kadar je bilo to v kazenskopravdnem redu izrecno določeno. V postopku zaradi prestopkov je bila dovoljena pritožba proti vsem odločbam okrajnega sodišča, kjer ni bil dovoljen vzklic (§ 481 k.pr.r.).

II. IZREDNA PRAVNA SREDSTVA

1. OBNOVA POSTOPKA

Predlog za obnovo postopka je bil izredno pravno sredstvo, ki ni bilo vezano na rok. Njegov namen je bil, izpodbiti že pravnomočno sodno odločbo zaradi napačne dejanske osnove in z novim kazenskim postopkom na podlagi novih dejstev in dokazov oziroma dejstev, ki sodišču ob izrekanju sodne odločbe niso bila znana, ugotoviti drugačno dejansko stanje kot osnovo za razsojo kazenske zadeve.

Obnova kazenskega postopka je bila dopustna le v primerih in ob pogojih, ki jih je izrecno določal kazenskopravdni red:

1. V korist obsojenca je lahko predlagal obnovo postopka (celo po izvršeni kazni), obsojenec sam in vse tiste osebe (tudi po njegovi smrti), ki bi lahko obsojencu v korist vložile ničnostno pritožbo ali vzklic. V predlogu so morali ponuditi dokaze o tem,
 - a. da je obsodba nastala na podlagi ponarejene listine, krivega pričanja, podkupovanja ali kot posledica dejanja kake tretje osebe ali

- b. da utegnejo nova dejstva in dokazi sami ali skupaj s prejšnjimi dokazi doseči oprostitev obsojenca oziroma obsodbo na lažje kaznivo dejanje ali
- c. da je bilo za isto kaznivo dejanje obsojeno dvoje ali več oseb z različnimi razsodbami in kaže primerjava med njimi, da je ena ali več oseb nedolžnih.

Državni pravdnik, ki je izvedel za katerega zgoraj naštetih primerov, je moral o tem obvestiti obsojenca, druge osebe, ki so bile upravičene podati predlog za obnovo postopka, ali pa sam podati tak predlog (§§ 353, 354 k.pr.r.).

2. V škodo obdolženca je lahko predlagal obnovo postopka državni pravdnik ali zasebni tožilec:

- a. kadar je bil kazenski postopek pred glavno obravnavo ustavljen ali je bila obtožba zavrnjena ali je tožilec od nje odstopil, pod pogojem, da kaznivost delikta še ni zastarala in so bili predloženi novi dokazi, s katerimi je bilo mogoče dokazati obdolženčevo krivdo (§ 352 k.pr.r.).
- b. kadar je bil obtoženec s pravnomočno sodbo oproščen obtožbe in je taka sodba temeljila na kaznivem dejanju obtoženca ali tretje osebe ali pa je prišlo do naknadnega obtoženčevega priznanja ali drugih novih dokazov za njegovo krivdo, pod pogojem, da kaznivost še ni zastarala (§ 355 k.pr.r.).
- c. kadar je bil nekdo obsojen zaradi določenega kaznivega dejanja in se je naknadno izkazalo, da je bil sojen po premili kazenski določbi. V tem primeru je lahko zahteval obnovo le državni pravdnik in sicer v treh, v zakonu taksativno naštetih primerih (n.pr. kadar bi moral biti obsojen za hudodelstvo, a je bil obsojen le zaradi pregreška ali celo prestopka (§ 356 k.pr.r.).

Obnovo postopka je bilo potrebno, razen v primeru pod 2. a., predlagati pri zbornem sodišču prve stopnje, ki je odločilo, ali se obnova dopusti. Preiskovalni sodnik je zadevo preučil, sledilo je zaslišanje strank, končno odločitev pa je sprejel štiričlanski senat na nejavni seji. Proti sklepu je bila dopustna pritožba na zborni sodišče druge stopnje (§ 357 k.pr.r., n.1912). V primeru pod 2.a. je o predlogu za obnovo postopka odločala svetovalna zbornica. Tudi proti njeni razsodbi je bila dopustna pritožba na zborni sodišče druge stopnje (§ 352 k.pr.r.). S sklepom, s katerim se je dovolila obnova postopka se je sodna odločba razveljavila in kazenska zadeva praviloma vrnila v stadij uvodne preiskave. Novi kazenski postopek je tekel po določbah, ki so veljale za prvi postopek (§§ 358, 359 k.pr.r.).

Če je odločalo o predlogu za obnovo v korist obsojenca, sodišče z novo sodbo ni moglo določiti hujše kazni. Lahko pa je, ob privolitvi obsojenca, oprostilno sodbo ali milejšo kazen izreklo že na nejavni seji. Proti taki razsodbi ni bilo pravnega sredstva (§§ 359, 360 k.pr.r.).

Predlog za obnovo postopka je bil dovoljen tudi za izpodbijanje pravnomočnih sodb okrajnih sodišč. Postopek je bil enak zgoraj opisanemu. O tem, ali se v konkretnem primeru obnova postopka dovoli, je odločal okrajni sodnik. Proti njegovi odločitvi je bilo mogoče vložiti pritožbo v treh dneh na zborna sodišče I. stopnje (§ 480 k.pr.r.).

2. IZREDNA REVIZIJA

Kazenskopravni red je določal (§ 362), da lahko vrhovno kot kasacijsko sodišče, potem ko je dobilo mnenje vrhovnega državnega pravdnika po izredni poti (niso ga vezali pogoji iz § 353 k.pr.r.) odredi obnovo postopka zaradi hudodelstva ali pregreška v korist obsojenega. To je bilo mogoče, kadar so se na kasacijskem sodišču pojavili "tehtni pomisleki zoper resničnost dejanskih reči, vzetih sodbi za podlago ter se pomisleki ti ne odstranijo niti po posameznih pozvedbah, katere bi kasacijski dvor ukazal", vse to v naslednjih primerih: ob predhodni razpravi ali javni obravnavi o ničnostni pritožbi; pri posvetovanju o poročilu, ali je na smrt obsojeni vreden pomilostitve (§ 341 k.pr.r.); slednjič pri preizkusu spisov (Prüfung der Acten), ki ga je predlagal vrhovni državni pravdnik, Kasacijsko sodišče je v teh primerih lahko ob soglasju vseh sodnikov in državnega pravdnika, takoj izreklo novo sodbo, s katero je bil obdolženec oproščen ali obsojen na milejšo kazen.

S to določbo je dal kazenskopravni red izjemoma kasacijskemu sodišču možnost preizkusiti tudi dejansko podlago sodbe, kar ni bilo mogoče z rednim pravnim sredstvom ničnostne pritožbe. Po pravni teoriji se je to izredno pravno sredstvo imenovalo izredna revizija.

3. NIČNOSTNA PRITOŽBA ZA VARSTVO ZAKONITOSTI

Predmet tega izrednega pravnega sredstva so bile vse sodne odločbe in tudi druga dejanja v postopku kazenskih sodišč prve in druge stopnje, s katerimi je bil prekršen ali napačno uporabljen zakon.

Izredno pravno sredstvo "ničnostne pritožbe v obrano zakona" (Nichtigkeitsbeschwerde zur Wahrung des Gesetzes) je bil upravičen uporabiti le vrhovni državni pravdnik oziroma njegov namestnik in to uradoma ali na predlog pravosodnega ministra (§ 33 k.pr.r.). Tudi to pravno sredstvo ni bilo vezano na rok in se je vlagalo neposredno na kasacijsko sodišče. Obravnava je

bila v glavnem taka kot pri redni ničnostni pritožbi, le da se je obtoženec ni udeleževal in da je o njej odločal senat petih sodnikov. Če je sodišče ugotovilo, da je ničnostna pritožba za varstvo zakonitosti utemeljena, je izreklo, da je zakon prekršen. Ta izrek praviloma ni imel neposrednih posledic za obtoženca, lahko pa je kasacijsko sodišče na tej podlagi v korist obsojenca izdalo oprostilno sodbo, obsodbo na milejšo kazen ali pa ukazalo obnovo postopka (§ 292 k.pr.r.).

Namen tega izrednega pravnega sredstva je bil varovati zakonitost, kjer to ni bilo mogoče z rednimi pravnimi sredstvi, ter vplivati na enotnost sodne prakse v načelnih vprašanjih.

13. KAZENSKI POSTOPEK PROTI ODSOTNIM IN POBEGIM STORILCEM HUDODELSTEV IN PREKRŠKOV

Po pravnomočnosti obtožnice je kazenski postopek zoper obdolženca, ki mu ni bilo mogoče vročiti vabila na glavno obravnavo, praviloma miroval, dokler niso storilca našli. Na izrecno zahtevo tožilca pa je pristojno sodišče vpeljalo poseben postopek proti odsotnim in pobeglim (Ungehorsamverfahren), imenovan tudi "zaočni" ali "neposlušni" postopek, in sicer z javnim vabilom, ki ga je bilo treba nabiti v poslopju sedeža pristojnega zbornega sodišča prve stopnje, v kraju, kjer je bilo kaznivo dejanje storjeno, v stalnem ali zadnjem začasnem bivališču obtoženca, poleg tega pa naznaniti trikrat v primernih presledkih v uradnem listu (§ 424 k.pr.r.).

Če se obtoženec ni zglasil v roku, ki je bil postavljen v javnem vabilu, je svetovalna zbornica na tožilčev predlog izrekla, da je "obtožencu za čas njegove odsotnosti uživanje državljanških pravic prepovedano" (§ 425 k.pr.r.).

Če se je obtoženec sam zglasil ali so ga zasačili, se je na predlog tožilca izvedla redna glavna obravnavo (§ 426 k.pr.r.). Pod določenimi pogoji se je smela opraviti glavna obravnavo in izreči sodba tudi proti odsotnim ali pobeglim storilcem kaznivih dejanj, in sicer, kadar je bilo storjeno hudodelstvo, za katerega je bila v kazenskem zakonu predvidena prostostna kazen do petih let, ali pregrešek in je bil obtoženec v uvodni preiskavi zaslišan ter se mu je osebno vročilo vabilo na glavno obravnavo.

Obtoženec je lahko proti taki sodbi podal ugovor pri zbornem sodišču prve stopnje. V njem je moral dokazati, da mu je neodvrnljiv zadržek branil priti k glavni obravnavi. O ugovoru je na nejavni seji odločalo zorno sodišče druge stopnje, ko je dobilo mnenje višjega državnega pravdnika. V primeru ugodne rešitve je bilo potrebno določiti novo glavno obravnavo. Če je obtoženec ponovno izostal, je postala izpodbijana sodba zbornega sodišča prve stopnje pravnomočna (§ 427 k.pr.r.).

14. MANDATNI POSTOPEK

Poleg rednega postopka pred okrajnimi sodišči je kazenskopravdni red v istem poglavju določal še poseben, skrajšan postopek. Ta postopek se je imenoval mandatni postopek ali postopek s kazenskim nalogom. Namen tega postopka je bil, razbremeniti sodišče ter prihraniti sodne stroške pri številnih neznatnih prestopkih. Sodnik je določil kazen brez poprejšnjega postopka s kazenskim nalogom (Strafverfügung) (§ 460 k.pr.r.). Kazenski nalog je vseboval le opis kaznivega dejanja, navedbo ovaditelja, odmero kazni in pravni pouk. Obdolženec je namreč lahko v osmih dneh po vročitvi naloga podal ugovor pri okrajnem sodišču. Če je bil vložen ugovor, je sodišče sprožilo redni postopek, če pa ugovora ni bilo, je kazenski nalog postal pravnomočen in izvršljiv.

Pogoji za uvedbo mandatnega postopka so bili:

1. Ovadbo je moral podati javni organ ali uradna oseba, navedena v § 68 kazenskega zakona, na podlagi lastnih zapažanj pri opravljanju uradne dolžnosti.
2. Obdolženec je moral biti na prostosti.
3. Kaznivo dejanje je moralo biti tako neznatno, da je kazenski zakon zanj predvideval kazen zapora do enega meseca ali denarno kazen; okoliščine posameznega primera pa take, da je sodnik nameraval obdolžencu prisoditi največ tri dni zapora ali zelo nizko denarno kazen.
4. Uradnik, ki je opravljal delo državnega pravdnika, (državnopravdniški funkcionar) je moral izdajo kazenskega naloga izrecno predlagati (§ 460 k.pr.r.).

15. MEDDRŽAVNE POGODBE

Med vire kazenskega sodstva moramo vsekakor prišteti tudi meddržavne pogodbe z določbami o pravni pomoči in ekstradiciji.

Pravna pomoč med Avstrijo in Kraljevino SHS se je opravljala sprva na podlagi določb "Naredbe poverjenišva za pravosodje o pravni pomoči med sodišči v Sloveniji in v Nemški Avstriji z dne 10. junija 1919,¹ kasneje, 1. maja 1928 pa je bila sklenjena "pogodba o vzajemnem pravnem občevanju"².

Odnosi z Italijo so bili urejeni s sporazumom o izvrševanju sodb, podpisanem 6. aprila 1922.³ S Češkoslovaško republiko je bila podpisana pogodba o ureditvi vzajemnih pravnih odnošajev 17. marca 1923.⁴

S Poljsko je bila podpisana "konvencija o pravnih razmerjih njiju državljanov" 23. maja 1923.⁵ Z Bolgarijo je bila podpisana konvencija o izročanju krivcev in o pravni pomoči v kazenskih stvareh 26. novembra 1923.⁶

V obdobju od leta 1918 do 1929 pa so bile ratificirane le pogodbe z Avstrijo, Češkoslovaško in Poljsko.

16. KAZENSKO MATERIALNO PRAVO

Določbe kazenskega materialnega prava, ki je veljalo na Slovenskem ob nastanku Jugoslavije, je vseboval *avstrijski Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih* z dne 27. maja 1852¹ s kasnejšimi spremembami² in številnimi stranskimi zakoni.

Kazenski zakon je poznal, kot je razvidno že iz naslova, tri vrste kaznivih dejanj: hudodelstva, pregreške in prestopke. Razdelitev je temeljila na zgodovinskem razvoju. Predhodnik kazenskega zakona iz leta 1852, kazenski zakonik z dne 3. septembra 1803 je bil sestavljen iz dveh delov. V prvem delu so bile materialne in formalne določbe o kaznivih dejanjih oziroma hudodelstvih, ki so bili nasledniki prejšnjih krvosodnih deliktov, v drugem delu pa materialne in formalne določbe o težkih policijskih prestopkih, ki so spadali med upravne delikte in so jih tudi sodili upravni in ne sodni organi. Kazenski zakon iz leta 1852 je tudi te policijske prestopke dodelil v pristojnost sodišč in jih razdelil med pregreške in prestopke.³

Najtežja kazniva dejanja so bila hudodelstva. Določbe o njih je vseboval *prvi del kazenskega zakona* (§§ 1-232), ki se je delil v **splošni del** (§§ 1-55), kjer so bile določbe o hudodelstvih in kaznih na splošno, in **posebni del** (§§ 56-232), z določbami o posameznih hudodelstvih in njihovem kaznovanju in sicer posebej za temeljno in posebej za privilegirano in kvalificirano kaznivo dejanje. Sodišče je za hudodelstvo obsodilo le takega storilca, ki je bil prišteven in kriv. Kot obliko krivde je zakon zahteval direkten ali indirekten naklep. Zagrožena kazen za hudodelstvo je bila smrtna kazen in "težka ječa" ali navadna "ječa". Kazen ječe je bila odmerjena dosmrtno ali pa na določen čas, od šestih mesecev do dvajset let.⁴ Jetniki so morali delati. Sodišča so lahko, kadar so izrekala kazen ječe na določen čas, le to še poostrila in sicer s postom (obsojenec je določene dneve preživel le ob kruhu in vodi), s trdim ležiščem (obsojenec je moral ležati na golih deskah), z zaprtjem v samico, z zaprtjem v temnico in izgonom. Sodišče je določilo kazen v okviru, za posamezno hudodelstvo zagrožene kazni in upoštevalo pri tem obteževalne in olajševalne okoliščine. Zakon je poznal tudi izredno omilitev kazni. Pri hudodelstvih, kjer je bila v zakonu zagrožena kazen manjša od petih let ječe, je lahko sodišče namesto težke ječe izreklo kazen navadne ječe in omejilo njeno trajanje celo pod šest mesecev. Iz sodnih spisov je razvidno, da se je te zakonske možnosti sodišče velikokrat posluževalo. Institut izredne omilitve kazni se je lahko uporabil, kadar je obstajalo več olajševalnih okoliščin, zaradi katerih je bilo upati na poboljšanje hudodelca. Kazen ječe pod šest mesecev je sodišče lahko izreklo tudi takrat, kadar se je bilo bati, da bo zaradi daljše kazni prizadeta obsojenčeva družina, predvsem v denarnem smislu. Kadar je nekdo storil več različnih kaznivih

dejanj, ki so se sodila skupaj, je sodišče odmerilo kazen v okviru, za najtežje kaznivo dejanje zagrožene kazni, upoštevalo pa je pri tem tudi druga storjena kazniva dejanja. Krivda za storjeno hudodelstvo ni zadela le neposrednega storilca, temveč tudi druge napeljevalce in pomagače kot sokrivce ter deležnike, vendar le, če so dejanje storili naklepno (§ 5 k.z.). Zakon je namreč napeljevalce, ki so hudodelstvo premišljeno povzročili, in pomočnike, ki so kakorkoli pomagali pri izvršitvi kaznivega dejanja, imenoval sokrivce; deležnike pa tiste, ki so se s storilcem vnaprej dogovorili glede pomoči in podpore po storjenem dejanju ali pa glede deleža na dobičku in koristi. Tisti, ki so brez predhodnega dogovora, šele po storjenem deliktu nudili storilcu pomoč in podporo ali so imeli od kaznivega dejanja korist, niso bili krivi istega hudodelstva kot storilec, temveč posebnega hudodelstva, imenovanega "hudodelnikom dana podpomoč" (Den Verbrechern geleisteter Vorschub) (§§ 6, 57 k.z.).

Kazniv je bil prav tako poskus hudodelstva in je bilo zanj mogoče izreči tako kazen kot za samo hudodelstvo. Kazniv je bil tudi poskus napeljevanja h kaznivemu dejanju.

Kazenski zakon je poznal tudi institut pravnih posledic obsodbe.

Vsakemu obsojencu so bile z obsodbo po zakonu odvzete določene že pridobljene pravice ali pa je bila na obsodbo vezana prepoved pridobitve določenih pravic. Tako so na primer bili odvzeti hudodelcu vsi redi, odlikovanja, akademski naslovi, prepovedano mu je bilo prevzeti delo odgovornega urednika periodične tiskovine, opravljanje javne službe, učiteljskega dela, sodne, advokatske in notarske službe. Še dodatne pravne posledice so zadele obsojenega na smrt ali težko ječo.

Kazenski zakon je vrste hudodelestev naštel v § 57:⁵

1. Veleizdaja.
2. Razžalitev veličanstva in članov cesarske hiše.
3. Motenje javnega miru.
4. Vstaja.
5. Punt.
6. Javno nasilje, storjeno z nasilnim ravnanjem zoper zbor, ki ga je vlada sklicala za obravnavanje javnih zadev, zoper sodišče ali druge javne organe.
7. Javno nasilje, storjeno z nasilnim ravnanjem zoper zakonito priznane korporacije ali zборе, ki so pod nadzorom javnega organa ali z njim sodelujejo.
8. Javno nasilje, storjeno z uporabo sile ali nevarne grožnje zoper uradne osebe pri opravljanju uradnih zadev.

9. Javno nasilje, storjeno z nasilnim vdorom v tujo nepremičnino.
10. Javno nasilje, storjeno z zlobnim poškodovanjem tuje lastnine.
11. Javno nasilje, storjeno z zlobnimi dejanji ali opustitvami v posebno nevarnih razmerah.
12. Javno nasilje, storjeno z zlobnim poškodovanjem ali motenjem državnega telegrafa.
13. Javno nasilje, storjeno z ugrabitvijo (Menschenraub, v stari slovenščini ljudoropstvo).
14. Javno nasilje, storjeno s protipravnim omejevanjem osebne svobode.
15. Javno nasilje, storjeno z obravnavanjem človeka kot sužnja.
16. Javno nasilje, storjeno z ugrabitvijo ženske (Entführung, v stari slovenščini odpeljanje).
17. Javno nasilje, storjeno z izsiljevanjem.
18. Javno nasilje, storjeno z nevarnimi grožnjami.
19. Zloraba uradnega položaja.
20. Ponarejanje javnih kreditnih papirjev.
21. Ponarejanje kovanega denarja.
22. Motenje vere.
23. Posilstvo.
24. Spolna zloraba mladoletnih oseb, ki še niso dopolnile štirinajst let (oskrumba).
25. Druga nečistovanja (z živalmi, osebami istega spola, sorodniki).
26. Umor.
27. Uboj.
28. Odprava telesnega plodu.
29. Zavrženje otroka.
30. Težka telesna poškodba.
31. Dvoboj.
32. Zažig.
33. Tatvina.
34. Poneverba.
35. Rop.
36. Goljufija.
37. Dvojni zakon.
38. Obrekovanje.
39. "Hudodelnikom dana podpomoč".

Hudodelstva, za katera je bila zagrožena dosmrtna ječa, so zastarala v dvajsetih letih (kadar storilec še ni dopolnil dvajset let, v desetih letih), hudodelstva, za katera je bila zagrožena kazen deset do dvajset let ječe, v desetih letih, ostala hudodelstva pa so zastarala v petih letih.

Hudodelstva s predpisano smrtno kaznijo praviloma niso zastarala. Ko je zastaranje nastopilo, ni bilo mogoče zoper storilca uvesti preiskave in ga tudi ne kaznovati. Zastaranje je pretrgal vsak akt pregona in sploh ni začelo teči, če storilec ni povrnil škode, ki jo je kaznivo dejanje neposredno povzročilo, če je imel še vedno korist od storjenega dejanja, če je pobegnil iz države ali je storil novo hudodelstvo. (§§ 227 - 232 k.pr.r.).

V *drugem delu kazenskega zakona* (§§ 233 - 532) so bili skupaj obravnavani pregreški in prestopki. Tudi ta del je imel **splošen in poseben del**. V splošnem delu (§§ 233 - 277) so bile določbe, ki so veljale za vse pregreške in prestopke, v posebnem delu (§§ 278 - 532) pa določbe za posamezna kazniva dejanja. Pregreški so bila težja kazniva dejanja od prestopkov. Na prvi stopnji so o njih razsojala zborna sodišča prve stopnje, o prestopkih pa okrajna sodišča. Splošnih pravil, ki bi omogočala ločevanje pregreškov in prestopkov, zakon ni vseboval, temveč je za vsako posamezno kaznivo dejanje določil, ali je pregrešek ali prestopok. Pregreški in prestopki so bila dejanja in opustitve, za katere je lahko vsakdo vedel, da niso dovoljena, oziroma je bil storilec glede na osebno stanje in razmere dolžan poznati pravila, ki jih je pregrešil. Pregreški in prestopki so bili kazniva dejanja tudi tedaj, kadar pri storilcu ni obstajal "hudoben namen" (naklep) in ni nastala škoda. Glede poskusa kaznivega dejanja in udeležbe pri deliktu so veljala ista pravila kot pri hudodelstvih. Kazni za pregreške in prestopke so bile: denarna kazen, odvzem blaga ali opreme, izguba pravic in dovoljenj, zapor in izgon. Zapor je trajal najmanj štiriindvajset ur in največ šest mesecev. Sodišče je lahko izreklo več kazni skupaj ali pa je kazen zapora poostrilo, podobno kot pri kazni ječe. Obstajal je zapor prve stopnje, zapor druge stopnje, strogi zapor ter hišni zapor. Tudi pri teh kaznivih dejanjih so se pri odmeri kazni upoštevale obteževalne in olajševalne okoliščine. Kazen se je praviloma določala v mejah, ki jo je za vsak pregrešek ali prestopok določil zakon. Tudi tu je obstajal institut izredne omilitve kazni. Kadar je sodišče sodilo več kaznivih dejanj skupaj, se je tudi tu odmerila kazen glede na najtežje kaznivo dejanje.

Lažji pregreški in prestopki so praviloma zastarali (če ni bil v zakonu določen poseben krajši rok) v treh mesecih, če je bila zanje zagrožena kazen zapora prve stopnje ali denarna kazen; v šestih mesecih pa, če je bila zagrožena kazen zapora z poostritvijo ali denarna kazen. Ostali pregreški in prestopki so zastarali v enem letu (§ 532 k.pr.r.). Tudi tu je zastaranje začelo teči le, če storilec ni imel več nobene koristi od storjenega kaznivega dejanja, če je povrnil škodo in ni storil novega kaznivega dejanja (§ 531 k.pr.r.). Pri pregreških in prestopkih, ki so se preganjali le na zasebno tožbo, te ni bilo mogoče vložiti, če je upravičeni tožilec storilcu

dejanje "izrečno odpustil" ali pa je preteklo šest tednov od dne, ko je upravičeni tožilec za dejanje zvedel (§ 530 k.pr.r.).

V tem delu kazenskega zakona najdemo tudi določbe o mladoletnih storilcih kaznivih dejanj. Otroci, stari do deset let, niso bili kazensko odgovorni, temveč prepuščeni "domačemu strahovanju"; starejši, stari od deset do štirinajst let, so bili za storjena hudodelstva kaznovani kot za prestopke in jim je bilo mogoče izreči kazen zapora od enega do šestih mesecev z poostritvijo, za storjene pregreške in prestopke pa so bili praviloma prepuščeni "domačemu strahovanju" (§§ 237, 269 - 273).

Pregreški in prestopki so bili razdeljeni v tri glavne skupine:

1. Pregreški in prestopki zoper javno varnost (§§ 278 - 334 k.z.), ki so se delili v tri podskupine:

- A. Pregreški in prestopki zoper javni mir in red.
- B. Prestopki zoper javne naprave in ukrepe namenjene splošni varnosti.
- C. Prestopki zoper uradno dolžnost.

2. Pregreški in prestopki zoper varnost posameznikov, deljeni v pet podskupin (§§ 335 - 499 k.z.)

- A. Pregreški in prestopki zoper varnost življenja.
- B. Pregreški in prestopki zoper zdravje
- C. Prestopki zoper telesno varnost.
- D. Pregreški in prestopki zoper varnost lastnine.
- E. Pregreški in prestopki zoper varnost časti.

3. Pregreški in prestopki zoper javno moralo (§§ 500 - 525 k.z.)

Obravnavani kazenski zakon je veljal v jugoslovanski Sloveniji vse do 1. januarja 1930, ko je stopil v veljavo Kazenski zakonik za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev z dne 27. januarja 1929.⁶ Vendar je bila z ukazom ministrskega sveta z dne 25. februarja 1919⁷ na celo državo razširjena uporaba IX. in X. poglavja "Kriminalnega (kazenskega) zakonika za kraljevino Srbijo." Deveto poglavje je obsegalo določila o hudodelstvih in pregreških zoper domovino, vladarja in ustavo, deseto poglavje pa določila o hudodelstvih in pregreških zoper zakon, oblastvo in javni red. V izvršilni odredbi ministra za pravosodje z dne 27. maja 1919⁸ je bilo določeno, da se morajo kazniva dejanja za katera je zakon zagrozil smrtno kazen, robijo ali "zatočenje", obravnavati kot hudodelstva, kazniva dejanja za katera je zakon zagrozil kazen

"zatvora" nad en mesec, izgubo službe ali "denarno kazen nad trideset talerjev", kot pregreški, in kazniva dejanja, za katera je bila predpisana kazen "zapor do meseca dni ali denarna kazen do tristo dinarjev", kot prestopki (čl.3 i.o.).

Za poizkuse teh kaznivih dejanj je veljala določba srbskega kazenskega zakona: " Poizkus hudodelstva se kaznuje vselej, poizkus pregreška pa samo v onih primerih, v katerih zakon to izrečno ukazuje. Toda ako je poizkus pregreška storjen s tiskom se kaznuje v vseh primerih." (čl.4 i.o.). Prav tako so se pri razsojanju kaznivih dejanj devetega in desetega poglavja srbskega kazenskega zakona morala uporabljati predvsem (razen § 64) njegova določila o olajševalnih in obteževalnih okoliščinah (člen 5.i.o.). Določeno je bilo še: "Namesto kazni "robije", odnosno "zatvora" srbskega kazenskega zakona naj se prisodi enakovrstna kazen "težke ječe", odnosno "strogega zapora" ... Denarne kazni naj se določajo v kronah. Taler znaša pet dinarjev in pet par."(člen 6.i.o.)

Najprej z ukazom ministrskega sveta z dne 16. marca 1921, nato z zakonom z dne 21. aprila 1922⁹ je bila za kazniva dejanja devetega in desetega poglavja srbskega kazenskega zakonika, razširjena tudi veljavnost splošnega dela oziroma določila "Uvodnih pravil" in "Prvega dela" tega zakonika na vso državo.¹⁰ To so bile poleg uvodnih določb (§§ 1-11) še določbe o kaznih (§§ 12-40), o poizkusu (§§ 41-45), o deležnikih (§§ 46-52), o "izključujočih in kazni zmanjšujočih okoliščinah" (§§ 53-58), o olajševalnih in obteževalnih okoliščinah (§§ 59-67), o steku (§§ 68-70a), o povratnikih (§§ 71-73) in o zastaranju (§§ 74-82).

Zakon je poznal naslednje kazni: smrt, "robijo","zatočenje", zapor, izgubo službe, denarno kazen, izgubo državljanske časti, odvzem določene stvari, prepoved opravljanja določene obrti, "iztiro" in policijski nadzor. "Robija" ni smela biti krajša od dveh in ne daljša od dvajsetih let. "Na to kazen sme biti krivec obsojen z okovi ali brez okovov". Obsojeni so morali prestajati kazen v kaznilnici in opravljati težka dela. Tudi "zatočenje" je lahko trajalo od dveh do dvajset let. Obsojenci niso imeli delovne obveznosti. Zapor ni smel biti daljši od petih let in ne krajši od tridesetih dni. Obsojenci so v zaporu opravljali posle, "ki so jih opravljali prej ali ki bi bili za koga najprimernejši; toda sodišče sme z razsodbo oprostiti dela bolehne in one, ki bi to zaslužili kako drugače. Uradniki pa in duhovniki, obsojeni na zapor, se nikakor ne smejo siliti na delo". Predpisane so bile tudi pravne posledice obsodbe. Obsojeni na "robijo" in "zatočenje" so izgubili:

1. "pravico vseh državnih, cerkvenih, občinskih ali drugih javnih ali častnih služb, istotako pravico do vseh onih narodnih služb in poslov, za katere se zahtevajo ljudje poštenega

- imena," pravico biti poslanec narodne skupščine in voliti poslance v to skupščino, pravico biti razsodnik, priča, izvedenec, pooblaščenec, varuh ali skrbnik;
2. vse čine, naslove in vsa dostojanstva in pravico nositi odlikovanja in častne znake;
 3. pravico do vsake pokojnine, podpore ali pomoči od države in drugih javnih naprav"(§§ 12-20).

Splošno pravilo je bilo, da je poizkus hudodelstva kazniv vselej, poizkus pregreška pa le, če je bil storjen s tiskom in kadar je zakon to izrecno določal, in sicer največ z zaporom do štirih mesecev (§§ 41, 42, 45).

"Deležniki" so bili napeljevalci in pomagači in so se praviloma kaznovali kot storilci, prav tako tudi tisti, ki so pomagali storilcu kaznivega dejanja po izvršenem dejanju. Za pomoč po storitvi kaznivega dejanja brez vnaprejšnjega dogovora je bila oseba kaznovana le z denarno kaznijo do 200 "talirjev" ali z zaporom do enega leta (§§ 46-50).

Pri steku kaznivih dejanj (§§ 68-70a) je praviloma veljalo, da se storilec več samostojnih kaznivih dejanj, hudodelstev in pregreškov, ki so se sodila obenem, "obsodi na vse, kar predpisuje zakon za vsako dejanje. Če pa predpisuje zakon robijo, zatočenje in zapor, sme sodišče, ako se steče več takih kazni, krivcu kazen znižati do one mere, ki je z zakonom določena za najtežje njegovih hudodelstev ali za najtežjega njegovih pregreškov, za katere se obsoja."

Hudodelstva, za katera je bila zagrožena smrtna kazen, so zastarala po tridesetih letih, hudodelstva, za katera je zakon določal kazen robije ali zatočenja nad deset let, so zastarala po dvajsetih letih, vsa druga pa v desetih letih. Pregreški, za katere je zakon zagrožal zapor do enega leta ali denarno kazen do tristo "talirjev", so zastarali po treh letih, ostali pregreški po petih letih. Hudodelstva, ki so se preganjala na zasebno tožbo, so zastarala po desetih letih. Za vsa kazniva dejanja, ki so se preganjala na zasebno tožbo, je veljalo, da upravičeni tožilec ni mogel vložiti tožbe po preteku enega leta od dne, ko je izvedel za kaznivo dejanje in storilca (§§ 74, 76).

Dokaj različne in mnogo milejše so bile tudi določbe o mladoletnih storilcih kaznivih dejanj. Otroci, ki še niso dopolnili dvanajst let, niso bili kazensko odgovorni; stari od dvanajst do šestnajst let pa le, če so storili hudodelstvo ali pregrešek "z razborom". V tem primeru so se za storjeno hudodelstvo, za katero je bila zagrožena kazen smrt ali robija, kaznovali z zaporom od enega do desetih let, za pregrešek pa največ s polovico kazni, ki bi jo dobili, če bi bili starejši. Kadar je bil storilec star šestnajst do enaindvajset let, je smel biti obsojen največ "na dve tretjini

one kazni, ki jo predpisuje zakon za učinjeno dejanje; če pa bi zakon za učinjeno dejanje predpisoval smrt, se obsodi na robijo ali na zatočenje od desetih do dvajsetih let." Mlajši od enaindvajset let tudi niso smeli zaradi storjenega kaznivega dejanja izgubiti državljanskih časti (§§ 55-58).

17. TISKOVNE ZADEVE

Med kaznivimi dejanji, ki so jih obravnavala in sodila redna kazenska sodišča, so imeli tiskovni delikti posebno mesto. Kazenski postopek, ki je veljal za tiskovne zadeve, je bil nekoliko drugačen od splošnega kazenskega postopka, kar se je odražalo tudi v poslovanju s spisi, saj so sodišča za te zadeve vodila poseben vpisnik. V letih 1898 do 1930 je ta vpisnik nosil oznako Pr (Presse).

Posebej urejen postopek proti določeni vrsti kaznivih dejanj torej pomeni, da država tej vrsti kriminalitete posveča posebno pozornost. Ker je, kot je zapisal S.Vilfan, namen kazenskega prava "s prisilnimi sredstvi zagotoviti obstanek določenega družbenega reda in razmerij, ki ga tvorijo,"¹ pomeni, da so kazniva dejanja, storjena s tiskom, predstavljala zaradi velike odmevnosti posebej občutljivo področje. V državah, kjer ni bilo svobode tiska, tudi ni bilo posebnega statusa tiskovnih deliktov, saj je tovrstna kazniva dejanja država preprečila že z močno preventivno dejavnostjo, na primer cenzuro. Tudi avstrijska država je do uvedbe ustavnega življenja leta 1861 zelo ostro bdela nad tiskom, kar je veljalo še zlasti za predmarčno dobo in neo-absolutizem. Revolucionarno leto 1848-1849 je bila le kratkotrajna epizoda tiskovne svobode, hkrati pa tudi procesnih predpisov za tiskovne zadeve in porote za sojenje tiskovnih deliktov.

Liberalnejši tiskovni zakon je Avstrija končno dobila 17. decembra 1862.² Istočasno je izšel tudi zakon o kazenskem postopku v tiskovnih zadevah,³ ki je uvedel proces z obtožbo, javnost in neposrednost postopka ter tako imenovano objektivno postopanje. Medtem, ko je materialni tiskovni zakon z novelami v letih 1868, 1894 in 1914⁴ veljal pri nas vse do 1925, ko je bil sprejet za vso državo enoten tiskovni zakon, ki je vseboval materialne in formalne predpise, so bile procesne določbe spremenjene že z uvedbo porote 1869 in z Kazenskopravdnim redom 1873 (§§ 483-494).⁵

Obstajali sta dve vrsti tiskovnih deliktov:

1. pregreški in prestopki, storjeni z kršitvijo ali neupoštevanjem predpisov tiskovnega zakona in
2. hudodelstva, prestopki in pregreški, kaznivi po splošnem kazenskem zakonu, storjeni z vsebino tiskovine.

Pregreške, navedene pod 1. točko, je sodilo zborna sodišče prve stopnje, v katerega območju je bilo storjeno kaznivo dejanje, prestopke pa okrajno sodišče na sedežu zbornega sodišča prve stopnje, v katerega okolišu je bil storjen prestopok .

Hudodelstva in pregreške, navedene pod 2. točko, je sodilo porotno sodišče, prestopke pa okrajno sodišče na sedežu pristojnega zbornega sodišča. Kot kraj storitve kaznivega dejanja je veljal kraj natisa, kadar ta ni bil znan ali je ležal zunaj ozemlja, kjer je veljal Kazenskopravdni red, pa kraj, kjer se je tiskovina razširjala. Če je bilo tako pristojnih več sodišč, je zadevo prevzelo tisto, ki je prvo uvedlo preiskavo.

Za kazenski postopek v tiskovnih zadevah so veljali, kadar ni bilo posebnih določb, splošni predpisi kazenskega postopka. Posebne določbe so urejale (razen opisanih določb o pristojnosti) še zaplembo tiskovin in "**objektivni postopek**".

Tiskovine, izdane in razširjane proti predpisom tiskovnega zakona, in tiskovine, "katere je zaradi njih vsebine v javnem interesu preganjati", je zaplenilo varnostno oblastvo neposredno ali pa posredno na podlagi odredbe državnega pravdnika. V obeh primerih je moralo varnostno oblastvo v štiriindvajsetih urah obvestiti državnega pravdnika kraja, kjer je imelo sedež za sojenje pristojno sodišče, in priložiti izvod tiskovine (§ 487 k.pr.r.). Če je zaseg opravilo neposredno varnostno oblastvo, je državni pravdnik zahteval razveljavitev zasega (in sicer v treh dneh od prejetega obvestila) ali pa se je obrnil na zborna sodišča prve stopnje oziroma na okrajno sodišče za potrditev konfiskacije. V primeru posredne zaplombe je moral državni pravdnik v treh dneh od dneva, ko je prejel obvestilo o izvršeni zaplembi, zaprositi sodišče za potrditev le-te (§ 488 k.pr.r.). Sodišče naj bi v treh dneh izreklo potrditev ali razveljavitev zaplombe. Če potrditve ni izreklo v osmih dneh od opravljene zaplombe in se tudi državni pravdnik ni pritožil proti odklonitvi zaplombe, je le ta ugasnila in jo je varnostno oblastvo na zahtevo stranke razveljavilo (§ 489 k.pr.r.).

V osmih dneh po potrditvi zaplombe je moral državni pravdnik podati predlog za vpeljavo uvodne preiskave ali vložiti obtožnico, sicer je zaplemba ugasnila (§ 490 k.pr.r.).

Kadar je bilo z vsebino tiskovine sicer storjeno kaznivo dejanje, a je sodišče ugotovilo, da je potrebno preiskavo ustaviti ali obtoženca oprostiti obtožbe, je sodišče kljub temu odredilo uničenje tiskovine in izreklo prepoved njenega razširjanja (§ 492 k.pr.r.).

Tiskovina se je lahko zaplenila tudi na predlog zasebnega tožilca. V tem primeru je lahko zaplemba ukazalo le sodišče (§ 487 k. pr.r.).

Kot smo že omenili, je posebnost kazenskega postopka v tiskovnih zadevah tudi objektivni postopek. Ta kazenski postopek v razliko od običajnega, subjektivnega postopka ni usmerjen k obsodbi določene osebe, temveč le k ugotovitvi, da je bilo z vsebino neke tiskovine storjeno kaznivo dejanje. Ta postopek je omogočal zaseg tiskovine tudi, kadar je ugotovitev storilca z vsebino tiskovine storjenega kaznivega dejanja povzročala težave in bi po zgoraj opisanih pravilih o zaplembi tiskovine prišlo do njene razveljavitve. Določbe o objektivnem postopku je vseboval § 493 k.pr.r.: "Državni pravdnik sme, tudi ako ne vzdigne obtožbe proti nikaki določeni osebi, v javnem interesu zahtevati, da sodišče razsodi o tem, ustanovi-li vsebina kake tiskovine kako kaznjivo dejanje, ter da v tem slučaju izreče prepoved, tiskovino dalje razširjati. O tem razsoja dvor prve stopnje in če gre za prestopok, pristojno okrajno sodišče, poslušavši državnega pravnika v nejavni seji, a s takim razsodilom se ne predseguje v kazenski postopek, kateri bi se pozneje utegnil začeti proti kaki določeni osebi.

Proti sodnemu razsodilu, katero je tedaj, kadar se izda prepoved, na sodnem poslopiji javno nabiti in po uradnem časniku razglasiti, sme vsak udeleženec v osmih dneh po razglasu vzdigniti vgovor, o katerem razsoja sodišče v javni seji poslušavši državnega pravnika in vgovornika."

Te določbe o postopku v tiskovnih zadevah so veljale tudi v jugoslovanski Sloveniji, vendar je prve spremembe prinesla že ustava z dne 28. junija 1921, ki je odpravila porotno sojenje za tiskovne delikte. Metod Dolenc je stanje na tem področju označil z besedami: "Tiskovne razmere so bile o času ustave zelo slabe. Žalitve s tiskom so bile na dnevnem redu, a do kaznovanja krivcev je prišlo po tedajšnjih zakonih, preostalih izza časov pred prevratom, zelo redko in še to po dolgem času. Tudi niso kazni ustrežale značaju krivde. Morala v časnikih je padla tako nizko, da so vsi resni krogi želeli skorajšnjega izboljšanja tiskovnega prava".⁶

Novo, za vso Jugoslavijo enotno ureditev tiskovnega prava je prinesel Zakon o tisku 8. avgusta 1925. Z njim so bili ukinjeni vsi posebni materialni tiskovni zakoni in predpisi, ki so veljali v "poedinih pokrajinah kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev". Veljale tudi niso več določbe splošnih kazenskih postopnikov ali določbe posebnih zakonov o tisku, ki so nasprotovale predpisom novega zakona (čl. 95 z.t.). V pravniških krogih Ljubljane in Zagreba zakon ni bil dobro ocenjen. Očitali so mu predvsem nesistematičnost, nedoslednost, zaradi naslonitve na srbski zakon tudi nejasnost in nerazumljivost nekaterih določb ter dejstvo, da ni natančno rešil vprašanja, katere določbe kazenskih materialnih in formalnih zakonov so bile ukinjene in katere so še ostale v veljavi.⁷

Predpise o postopku v tiskovnih zadevah je vseboval zakon o tisku v devetem poglavju v členih 73 do 92. Zakonodajalec je želel glede na takratne razmere predvsem pospešiti tiskovni postopek in je procesne določbe podredil temu cilju, večkrat na škodo spoštovanja drugih temeljnih načel kazenskega procesnega prava. Vsa kazniva dejanja, storjena s tiskom, so po določbah novega zakona spadala v pristojnost zbornih sodišč prve stopnje, torej okrožnih sodišč in deželnega sodišča. Tožbo je bilo potrebno vložiti pri pristojnem sodišču v enem letu od dneva natisa tiskovine (čl. 73, 89 z.t.). Zakon je taksativno naštel osebe in organe, ki so bili upravičeni vložiti tožbo (čl. 79 z.t.). Na tem mestu je naslonitev zakona o tisku na srbski zakon o kazenskem postopku še posebej očitna. Določb ni bilo mogoče uporabljati brez strokovnega tolmačenja.

Če je kaznivo dejanje zadevalo privatno ali pravno osebo, je lahko tožbo vložila ta oseba ali njen zakoniti zastopnik; če je zadevalo kralja ali člane kraljeve hiše, je vložil lahko tožbo državni pravdnik; če je zadevalo tuje države ali diplomatske predstavnike, je lahko vložil tožbo državni pravdnik na podlagi naredbe ministra za zunanje zadeve; če je zadevalo narodno skupščino, sodišča, vojsko, državne urade, javnopravne korporacije, je lahko vložil tožbo državni pravdnik na zahtevo predstavnikov teh organov; če je zadevalo osebe, ki so opravljale javno službo pri izvrševanju le te, je tožbo smel vložiti organ, ki mu je bila oseba podrejena ali pa neposredno ta oseba; če je zadevalo porotnike, priče, druge državljane, ki so opravljali javno službo, so smele vložiti tožbo te osebe same; če je zadevalo družbene vrste, razrede ali združbe, je smel tožiti njihov predstavnik. Pri kršitvah formalnih predpisov zakona o tisku je lahko vložil tožbo državni pravdnik ali policijski organ. Če bi kaznivo dejanje lahko vznemirilo javno mnenje ali se je nanašalo na širše družbene kroge, je zakon pooblastil za vložitev tožbe policijske (politične) organe, pri kaznivih dejanjih proti splošnim interesom pa državnega pravdnika.

Sodišče je moralo prejeta tožbo še isti dan izročiti preiskovalnemu sodniku kot "nujen predmet", ta pa jo je bil dolžan v štiriindvajsetih urah posredovati tožencu skupaj z "inkriminirano tiskano stvarjo ali z overovljenim prepisom vsega besedila", v katerem so bili inkriminirani odstavki, ter z nalogom, naj toženec predloži v osmih dneh odgovor na tožbo (čl. 73 z.t.). V tem odgovoru je toženec lahko podal svojo obrambo in predlagal izvedbo dokazov. Kasneje toženec ni smel navajati novih dokazov, razen v odgovoru na nove navedbe tožilca. Zakon je pri toženčevih dokazih ločeval take, ki jih je bilo mogoče izvesti na območju pristojnega sodišča, in take, ki so se morali izvesti zunaj tega območja (čl. 73 z.t.). Toženčeve navedbe in dokaze je sodišče sporočilo tožencu še isti dan, ta pa je lahko nasprotno dokaze

predložil v roku, ki ga je določil preiskovalni sodnik (čl. 75 z.t.). Preiskovalnemu sodniku je bila prepuščena tudi svobodna ocena o tem, ali je sklicevanje toženca na priče izven območja pristojnega sodišča utemeljeno ali namenjeno zgolj zavlačevanju postopka. Kadar je menil, da toženčevi predlogi niso utemeljeni ali kadar je to trdil tožilec, je preiskovalni sodnik predložil zadevo v dokončno odločitev sodišču (čl. 75 z.t.). Sodišče je moglo, da bi pospešilo postopek, že na podlagi odgovora na tožbo, v katerem je toženec predlagal izvedbo dokazov izven območja sodišča, pozvati tožilca, da v treh dneh vloži obtožnico, in na tej podlagi takoj odrediti glavno obravnavo (čl. 73 z.t.). Praviloma pa se je pred glavno obravnavo izvedla preiskava. Preiskovalni sodnik je zaslišal toženca in priče ter izvedel druge predlagane dokaze, nato izročil spise sodišču, ki je v senatu treh sodnikov odločilo, ali se toženec obtoži ali ne. Če je bila odločitev pritrdilna, je moral tožilec vložiti obtožnico v treh dneh, sodišče pa nato v petih, če je bilo potrebno vabiti priče, pa v desetih dneh, odrediti glavno obravnavo. Sodišče uradoma ni bilo dolžno preskrbeti nikakršnih dokazov (čl. 80-85 z.t.).

Kadar je toženec pri sodišču trdil, da se inkriminirana tiskovina ne nanaša na tožilca, in se je tožilec s tako izjavo zadovoljil, je sodišče z odločbo, ki je vsebovala toženčevo izjavo, ustavilo postopek. Tožilec je imel pravico odločbo objaviti (čl. 87 z.t.). Sodišče je s sodbo odločilo o krivdi, pri obsodbi tudi o kazni, o stroških kazenskega postopka ter o odškodnini. Kadar je imelo kaznivo dejanje političen značaj, je morala sodba vsebovati tudi to ugotovitev in sicer zaradi posebnih olajšav pri izvrševanju kazni, ki so jih imeli politični obsojenci (čl. 92 z.t.).

Zoper sodbe in druge odločbe je zakon dovoljeval pravno sredstvo pritožbe in ugovora, ki jih je bilo potrebno vložiti v treh dneh na zborna sodišča prve stopnje, ki je moralo po poteku tega roka v štiriindvajsetih urah celoten spis izročiti zbornemu sodišču druge stopnje. Višje sodišče je moralo zadevo kot nujno rešiti v petnajstih dneh (čl. 90 z.t.). Stroka je menila, da je potrebno pritožbo razumeti kot ničnostno pritožbo in ugovor kot vzklic.

Zaradi lažjega razumevanja kazenskih spisov z oznako Pr moramo predstaviti še nekaj najosnovnejših določb materialnega tiskovnega prava. Vsebovala sta jih že omenjena Tiskovni zakon iz leta 1862 z novelami in jugoslovanski Zakon o tisku iz leta 1925.

1. Avstrijski tiskovni zakon

Je v drugem oddelku pod naslovom "Določbe za vzdrževanje reda v tiskovnih zadevah" obravnaval tiskovne delikte, ki so predstavljali kršitev predpisov tiskovnega zakona. Kaznivost teh deliktov je zastarala v šestih mesecih, če kazenski zakonik ni predpisoval krajše dobe (§ 27 t.z.). Drugo vrsto tiskovnih deliktov je zakon obdelal v tretjem oddelku, ki nosi naslov

"Določbe o kaznivih dejanjih, katera se storijo po vsebini tiskovin". Splošno določbo je vseboval § 28: "Ako se po vsebini kake tiskovine stori kako po obstoječih kazenskih zakonih kaznjivo dejanje, uporabljati so na to določbe teh zakonov.

Po teh določbah presoja se torej tudi kaznivost onih oseb, katere so sodelovale k ponatisku ali razširjanju kakega tiskovnega izdelka (proizvoda).

S tem utrjena kaznivost se ne more odklanjati s tiskovini pridejano izjavo, da se kdo ne strinja z vsebino kakega objavljenega spisa ali da noče zastopati kake prijave, kakor tudi ne s tem, ako izreče kdo drugi, da hoče prevzeti sam odgovornost..."⁸

Obstajal je torej sistem odgovornosti vseh udeležencev po predpisih splošnega kazenskega zakona ter še poseben delikt "**zanemarjanje dolžne paznosti**". Urednik, založnik, tiskar in razširjevalec so namreč odgovarjali, ker so zanemarili svojo dolžnost. "Urednik kake perijodične tiskovine, katere vsebina ustanovi kako hudodelstvo ali kak pregrešek," je bil odgovoren, "če tudi se mu po občnih določbah kazenskega zakona to hudodelstvo ali ta pregrešek ne more prištevati, vendar za zanemarjenje one paznosti, pri kateri bi, ko bi jo bil imel, kakor je njegova dolžnost, bila izostala sprejetev kaznjive vsebine tiskovine" (tč.1. n.t.z. 1868)¹⁴. Založnik neperiodične tiskovine, s katere vsebino je bilo storjeno kaznivo dejanje, je bil "odgovoren zaradi zanemarjenja dolžne paznosti", kadar pri prvem sodnem zaslišanju ni mogel navesti pisca ali izdajatelja, ki je tiskovino prevzel v založbo in so zanj veljale določbe tiskovnega zakona (tč. 2. n.t.z. 1868). Tiskar je bil odgovoren za "zanemarjenje dolžne paznosti", kadar se pri tiskanju kakršnekoli tiskovine ni ravnal po predpisih tiskovnega zakona, ki so zahtevali na vsaki tiskovini ime tiskarja in založnika, na periodični tiskovini pa tiskarja, izdajatelja in vsaj enega odgovornega urednika, ter po predpisih o oddajanju dolžnostnih izvodov. Končno je bil odgovoren tudi razširjevalec tiskovine na prepovedan način in za razširjanje tiskovin, za katere je ali bi moral vedeti, da jih ni dovoljeno razširjati (tč. 3 n.t.z. 1868). Odgovornost za "zanemarjenje dolžne paznosti" je nastopila šele takrat, ko se je začelo razpečevanje. Zgoraj naštete osebe so zakrivile prestopke, kazniv z zaporom od enega do šestih mesecev, če je bilo z vsebino tiskovine storjeno hudodelstvo, in z denarno kaznijo, kadar je bil storjen pregrešek (tč. 4., 5. n.t.z. 1868).

Kadar je bilo storjeno z vsebino kake tiskovine hudodelstvo, je moralo sodišče v sodbi izreči tudi prepoved nadaljnjega razširjanja te tiskovine, lahko pa je to prepoved izreklo tudi, kadar je bil z vsebino tiskovine storjen pregrešek ali prestopke (§ 36 t.z.). Hudodelstva in pregreški, storjeni z vsebino tiskovine, so zastarali po splošnih načelih kazenskega zakona, a najdlje v šestih mesecih od dneva začetka razpečevanja tiskovine (§ 40 t.z.).

2. Jugoslovanski zakon o tisku

Je vseboval materialno tiskovno kazensko pravo v sedmem poglavju pod naslovom "Odgovorne osebe" in v osmem poglavju pod naslovom "Kazniva dejanja". Vpeljal je osebno odgovornost pisca, urednika, izdajatelja, tiskarja in razširjevalca ali prodajalca po predpisih tiskovnega zakona. Odgovarjali niso več vsak zase temveč drug za drugim. Kot glavni storilec je odgovarjal pisec in to za vsako natisnjeno besedilo, ki ga je napisal in podpisal, pa tudi za nepodpisano besedilo, če ga je urednik "izdal". Če pa je bilo besedilo objavljeno brez piščevega dovoljenja, je kot pisec odgovarjal urednik ali tisti, ki je zadevo objavil (čl. 34 z.t.). Urednik je bil odgovoren za vsa natisnjena besedila, katerih pisec ni bil dosegljiv (čl. 35 z.t.). Odgovornost izdajatelja je bila omejena. Odgovarjal je le, če je aktivno sodeloval pri objavi inkriminiranega dela ali če je opustil "dolžno pazljivost". Kadar je na prvem zaslišanju povedal in dokazal, kdo je pisec ali urednik, je bil oproščen tudi "kazenske odgovornosti zaradi opuščene dolžne pazljivosti" (čl. 37 z.t.). Tiskar (lastnik tiskarne oziroma prijavitelj poslovanja ali zakupnik) je bil odgovoren, če niso bili znani ne pisec, ne urednik, ne izdajatelj tiskovine, ali če je natisnil kaj brez označbe tiskarne, a je bila označba predpisana z zakonom (čl. 38 z.t.). Razširjevalec ali prodajalec tiskovine, ki je vsebovala kaznivo dejanje, je bil odgovoren, kadar ni bil znan tiskar ali na tiskovini ni bil označen pisec, urednik ali izdajatelj (čl. 39 z.t.). Izjemoma so odgovarjali pisec, urednik, izdajatelj, tiskar in razširjevalec vsak zase po določbah o subjektivni odgovornosti splošnega kazenskega zakona in sicer:

- a. kot storilci kaznivih dejanj komunistične ali anarhistične propagande in veleizdaje ter žalitve in krive obdolžitve kralja, članov kraljeve hiše in tujih "državnih poglavarjev" (čl. 41, 45, 53 z.t.).
- b. kot soudeleženci pri kaznivih dejanjih iz splošnega kazenskega zakona, ki so jih storile druge osebe zaradi spodbujanja oz. napeljevanja prek tiska (čl. 42 z.t.).

Kazniva dejanja je zakon razvrstil v tri skupine:

1. Kazniva dejanja "zoper obče interese" (členi 43-51 z.t.). Sem je spadalo med drugim spodbujanje državljanov, naj nasilno spremene ustavo ali državne zakone, in sicer prek tiska s komunistično ali anarhistično propagando ali s hvaljenjem uporabe nasilja. Med obče interese je štela tudi javna morala.
2. Kazniva dejanja "zoper čast" (členi 52-64 z.t.). Sem sta bili uvrščeni tudi v ohranjenih sodnih spisih najpogostejši kaznivi dejanji: "kleveta" in "uvreda". "Kleveta" je bila kriva obdolžitev, storjena z objavo neresničnih ter časti, dobremu imenu in družbenemu ugledu škodljivih

dejstev, "uvreda" pa žalitev, storjena z objavo psovok ter besed ali izrazov preziranj ali omalovaževanja brez navedbe dejstev.

3. Kazniva dejanja "čisto tiskarskega značaja" (členi 65-72 z.t.). Sem je na primer spadalo razširjanje ali prodajanje zaplenjenih tiskovin ali objava tožbe ali drugih spisov iz kazenske zadeve, preden so bili prebrani na glavni obravnavi.

Kazniva dejanja, ki jih je obravnaval zakon, nikakor niso predstavljala vseh kaznivih dejanj, ki jih je bilo mogoče storiti s tiskom. V členu 42 Zakona o tisku je bilo celo izrecno določeno: "Kazniva dejanja, ki niso omenjena v tem zakonu, a so učinjena s tiskom, se kaznujejo po zakonih, v katerih so omenjena".

18. ARHIVSKO GRADIVO

Arhivsko gradivo kazenskega sodstva prvih enajstih let jugoslovanske Slovenije je žal zelo skromno ohranjeno. Kazenske spise okrajnih sodišč hranijo: Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Zgodovinski arhiv v Celju, Zgodovinski arhiv v Ptujju ter Pokrajinski arhiv Maribor. Kazenske spise zbornih sodišč prve stopnje hranijo: Pokrajinski arhiv Maribor (kazenske spise okrožnega sodišča v Mariboru),¹ Zgodovinski arhiv v Celju (kazenske spise okrožnega sodišča v Celju)² in Arhiv Republike Slovenije (kazenske spise deželnega sodišča v Ljubljani in v arhivu CKZKS tudi nekaj kazenskih spisov okrožnih sodišč v Mariboru, Celju in Novem mestu).³

Drobce arhivskega gradiva Višjega deželnega sodišča v Ljubljani hrani Arhiv Republike Slovenije, vendar med dokumenti ni kazenskih zadev.

Arhiv Republike Slovenije hrani tudi nekaj dokumentov oddelka B Stola sedmorice v Zagrebu. Med temi dokumenti ni kazenskih sodnih spisov.

Arhivsko gradivo državnih pravdnih sodištev hranijo: Pokrajinski arhiv Maribor (arhivsko gradivo državnega pravdnih sodišča pri okrožnem sodišču v Mariboru),⁴ Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Dolenjsko in Belo krajino (arhivsko gradivo državnega pravdnih sodišča pri okrožnem sodišču v Novem mestu)⁵ ter Arhiv Republike Slovenije (arhivsko gradivo Državnega pravdnih sodišča Ljubljana, Višjega državnega pravdnih sodišča v Ljubljani in Vrhovnega državnega pravdnih sodišča na oddelku B Stola sedmorice v Zagrebu).⁶

Podrobneje bomo prikazali le stanje arhivskega gradiva osrednjega zbornega sodišča prve stopnje - Deželnega sodišča v Ljubljani. Odločitev temelji na dejstvu, da je glede na stvarno pristojnost teh sodišč njihovo dokumentarno gradivo daleč najpomembnejše, kazenski spisi pa vsebujejo tudi pravna sredstva, ki so jih vlagale stranke zaradi izpodbijanja prvostopenjskih odločb ter prav tako odločbe višjih sodišč, ki so ta pravna sredstva obravnavala.

Arhiv Republike Slovenije hrani kazenske spise deželnega sodišča v Ljubljani na dveh mestih, med pravosodnimi fondi in med fondi CK ZKS. Arhiv CK ZKS je bil ustanovljen kot Zgodovinski arhiv KPS v začetku leta 1949, v začetku leta 1990 pa formalno priključen Arhivu Republike Slovenije.

Do leta 1945 ni noben zgodovinski arhiv v Sloveniji prevzel nobenega gradiva Deželnega sodišča v Ljubljani iz obdobja po prvi svetovni vojni. Praviloma bi moralo vse njegovo gradivo

po osvoboditvi prevzeti in hraniti Okrožno sodišče v Ljubljani, kot njegov pravni naslednik. "Opravljeni red za sodnije prve in druge stopnje" (1897) je določil, da se sodni spisi hranijo v registraturi trideset let in nato izločijo in uničijo. Kadar je obstajal kak poseben razlog, je lahko predsednik sodišča določil za uničenje kasnejši datum. Od izločitve in uničenja pa so bili med kazenskimi spisi izvzeti:

1. vsi spisi iz dobe pred letom 1815,
2. spisi zgodovinske, znanstvene ali politične vrednosti (arhivalije),
3. sodbe in
4. vpisniki in druga kazala narejena za uporabo teh vpisnikov.

Za dokumentarno gradivo sodne uprave je veljalo, da se lahko "opravljeni izkazi", uničijo takoj, ko se uradno objavijo v tisku, ne smejo pa se uničiti spisi, ki vsebujejo normalije, zakonodajne zadeve, zadeve organizacije sodišč ter neobjavljeni letni opravljeni izkazi, imenovanja in upokojitve sodnih uradnikov, izkaz o osebnem stanju uradnikov, načrti uradnih poslopij, stavbne zadeve ter kopije za sodišča sklenjenih najemnih pogodb.

V času od osvoboditve leta 1945 do zadnjega prevzema arhivskega gradiva Deželnega sodišča v Ljubljani v AS je Narodna vlada Slovenije z uredbo z dne 31. oktobra 1945 ustanovila Osrednji državni arhiv Slovenije in arhivski svet,⁷ 12. marca 1948 je bila izdana zvezna Uredba o začasnem zavarovanju arhivov, ki naj bi preprečila uničevanje arhivskega gradiva pri ustvarjalcih in njihovih naslednikih⁸ nato sta veljala Splošni zakon o državnih arhivih z dne 23. januarja 1950⁹ ter navodilo o zbiranju, hrambi in periodičnem izločanju arhivskega materiala z dne 5. februarja 1952.¹⁰

Zakon je določal: "Ves zgodovinski arhivski material na ozemlju Federativne ljudske republike Jugoslavije, ne glede na to čigava last ali v čigavih rokah je, se po določbah tega zakona postavlja pod posebno varstvo države zaradi ohranitve in znanstvenega raziskovanja....Zaradi zbiranja, zavarovanja in obdelave zgodovinskega arhivskega materiala se ustanovijo: državni arhiv FLRJ s sedežem v Beogradu, državni arhivi ljudskih republik in mestni arhivi, ki jih lahko ustanovijo ljudski odbori v velikih mestih in ljudski odbori v zgodovinsko pomembnih mestih z dovoljenjem vlade ljudske republike....Posamezne državne ustanove imajo lahko posebne arhive, v katerih zbirajo in hranijo zgodovinski arhivski material, ki je nastal pri njihovem delu" (čl. 1, 2, 3).

Navodilo o zbiranju, hrambi in periodičnem izločanju arhivskega materiala je določalo, da se nepotreben arhivski material razen v izjemnih primerih izloča le v državnem arhivu, ko mu je izročen v hrambo. Ustvarjalci arhivskega gradiva, ki so želeli "izločiti nepotreben arhivski material", so morali prositi za dovoljenje pri pristojnem državnem arhivu. Ko je ustvarjalec dokumentarnega gradiva dobil dovoljenje, je bil dolžan predstojnik sestaviti komisijo treh do petih članov, ki so dobro poznali "organizacijo in vse vrste poslov zadevne ustanove". Komisija je bila dolžna sestaviti seznam nepotrebne arhivskega materiala. Seznam je moral vsebovati popis materiala po vrsti, letnicah nastanka in količini. Dva izvoda tega seznama je bilo potrebno poslati v odobritev višji komisiji, ki so jo sestavili pri državnem arhivu. Dva člana naj bi bila arhivska strokovnjaka, ki ju je določil direktor državnega arhiva, tretji član pa "zastopnik ustanove, za katere arhivski material gre". Po izvršenem pregledu izločenega gradiva in preverjanju naj bi višja komisija odločila z večino glasov: "ali naj se izločitev nepotrebne arhivskega materiala v celoti ali delno odobri ali pa v celoti zavrne".

Kljub dokaj natančnim zakonskim in podzakonskim določbam je hodila praksa popolnoma svojo pot. V zapisnikih o prevzemu arhivskega gradiva Deželnega sodišča v Ljubljani, ki ga je takratnemu Državnemu arhivu izročilo Okrožno sodišče v Ljubljani, ni nobenih podatkov o tem, kako in kdaj je bilo gradivo odbrano iz dokumentarnega gradiva, kdo ga je odbiral in po kakšnih kriterijih, še več, v njih ni niti seznama prevzetega gradiva. Prav tako ni nobene dokumentacije o stanju gradiva in ravnanju z njim, ki bi nastala po prevzemu gradiva v AS. Usodo kazenskih sodnih spisov Deželnega sodišča v Ljubljani, ki so nastali od konca leta 1918 do konca leta 1929 moremo nekoliko zaslutiti ob prebiranju raznih dokumentov in dopolniti z ustnimi poročili.

Zelo zgovorne so okrožnice ministrstva za pravosodje, ki so bile namenjene "vsem sodiščem" in drugi dokumenti, ki smo jih v zadevi sodne uprave iz leta 1946 z naslovom "Izločanje spisov"¹¹ našli v fondu Vrhovnega sodišča. Iz dokumentov razberemo kaj se je godilo z dokumentarnim gradivom sodnih organov takoj po drugi svetovni vojni, saj do takrat zgodovinski arhivi tega gradiva niso prevzemali. V okrožnici z dne 1. julija 1946 beremo: "Po nalogu Predsedstva vlade LRS z dne 17. 6. 1946, št. 815/5/46 in po nalogu zveznega ministrstva za pravosodje z dne 2. 5. 1946, št. 1581/46 je treba čimprej oddati v predelavo ves nepotreben uporabljen papir, ker ga papirnice v svoji proizvodnji težko pogrešajo. Glede na to naj se sodišča lotijo izločanja starih spisov, za kar je zlasti primeren sedanji poletni čas, ko se more delo opravljati na prostem. Delo se mora vršiti pod nadzorstvom predsednika sodišča ali sodnika, ki ga v to določi. Že ta naj po svoji izprevidnosti odbere one spise, ki bi utegnili biti

važni za zgodovinsko ali siceršnje znanstveno raziskovanje...Pri izločanju se držite predpisov sodnega poslovnika z naslednjimi spremembami:

Izločijo se:

- 1./ spisi o pravnih radi denarnih terjatev do 50.000. - predvojnih dinarjev - izvzemši sodbe in poravnave - po 10 letih;
- 2./ spisi o opominjevalnem postopanju in o premičninskih izvršbah po - 5 letih;
- 3./ spisi okrajnih sodišč o vseh kazenskih stvareh izvzemši sodbe - po 10 letih;
- 4./ spisi okrajnih in okrožnih sodišč kot I. stopnje v kazenskih stvareh s pogojno obsodbo, po kateri se izvršitev kazni ni odredila in pa z obsodbo, ki je bila pozneje izbrisana izvzemši sodbe po poteku preizkusne dobe odn. po dovolitvi izbrisa sodbe."

V okrožnici 20. septembra 1946 je ministrstvo za pravosodje še dodalo: "Ker je doslej samo nekaj sodišč poročalo, da so škartiranje opravila, pozivamo preostala sodišča, naj to delo čim prej opravijo in o tem poročajo."

Skoraj tri leta kasneje je v okrožnici z dne 18. junija 1949 prvič omenjen Arhiv: "Ravnateljstvo Osrednjega državnega arhiva Slovenije v Ljubljani nas je z dopisom z dne 16. 6. 1949, števil. 130/49, naprosilo, naj se začasno ustavi vsako izločanje sodnih spisov. Ta ukrep je potreben zaradi tega, ker so se med izločenimi spisi ugotovili tudi taki spisi, ki so za poznavanje družbenega in gospodarskega razvoja našega naroda izredne važnosti in se zato ne smejo uničiti. Isto ravnateljstvo nam obenem sporoča, da bo arhivna sekcija pri Zgodovinskem društvu za Slovenijo v Ljubljani sklicala še za ta mesec konferenco, na kateri se bo sklepalo o tem, ali naj se sodni spisi izločajo še naprej po dosedanjih predpisih."

24. junija 1950 je ministrstvo v tej zadevi znova sporočilo: "Z ozirom na nujno potrebo po industrijski predelavi starega uporabljenega papirja naročamo sodiščem v soglasju s Osrednjim državnim arhivom Slovenije, da ponovno pristopijo k izločanju starih spisov. Sodišča se naj (!) pri tem drže začasno še pravil starega sodnega poslovnika s spremembami, kakor so bile sporočene z našimi okrožnicami... Vendar pa je treba ohraniti razen spisov, ki se ne smejo uničiti v smislu določil sodnega poslovnika in v smislu naših navedenih okrožnic, tudi še spise stečajnega postopanja o prisilni poravnavi, vse pravdne spise bivših trgovskih senatov, pravdne spise nepremičninske izvršbe kjer je prišlo do dražbe. Take spise je ohraniti po možnosti v celoti, na vsak način pa zapisnike z izpovedbami prič in sodbe. Iz vseh spisov se lahko izčistijo dostavnice, naprosila odredbene pole in skratka vse kar je zgolj formalne narave. V toliko se naše zgoraj navedene okrožnice dopolnjujejo."

O nadaljni usodi kazenskih spisov govori deloma tudi dokumentacija nekdanjega Zgodovinskega arhiva centralnega komiteja ZKS.¹² Ta arhiv je, kot beremo v Enciklopediji Slovenije, zbral za 1919-1941 razno gradivo, ki se nanaša na delovanje KP v Sloveniji, sam fond CK KPS oz. ZK pa se začne s 1940".¹² Kako je potekalo to "zbiranje" gradiva, je razvidno iz mnogih dopisov, ki jih hrani arhiv. Okrožna sodišča v Ljubljani, Mariboru, Celju in Novem mestu so namreč morala CK KPS odstopiti vse kazenske spise iz let 1919-1939, ki bi "utegnili biti koristni za študij zgodovine Partije".¹³ Tako je Zgodovinski arhiv CK ZKS prejel kazenske spise z oznako Vr in Pr Deželnega sodišča iz let 1919-1929 od okrožnega sodišča v Ljubljani: septembra 1949, decembra 1954, januarja, februarja, aprila in maja 1955, oktobra 1957, oktobra 1958 in nazadnje maja 1959. Iz korespondence med sodiščem in arhivom in iz raznih delovnih poročil razberemo stanje gradiva Deželnega sodišča, preden je pristopil k odbiranju tega gradiva tedanji Državni arhiv LRS. Tako beremo v spremnem dopisu predsedstva okrožnega sodišča v Ljubljani CK KPS 2. 9. 1949: "Odstopljeni spisi so bili izbrani na podlagi registrov, ki deloma manjkajo, deloma so pomankljivi in je zato prav verjetno, da bi se našlo med spisi v arhivu tega sodišča še več gradiva...H koncu pripomnim, da je bilo mnogo spisov uničenih med okupacijo. Aktivisti OF na sodišču so namreč uničili precej tovrstnih kazenskih spisov, zlasti novjših, glede katerih so bili mnenja, da utegnejo spraviti v nevarnost člane oziroma simpatizerje Partije, ki so bili takrat še v Ljubljani."

Iz poročila Zgodovinskega arhiva CK ZKS iz leta 1968 pa izvemo: "Ker na sodiščih po določenem obdobju izločajo iz spisov vse gradivo razen obtožnic in sodb, smo mi s prevzemom tega gradiva verjetno v precejšnji večini rešili dragocene unikate za zgodovino Partije. Pri delu teh spisov pa je bilo izločanje že opravljeno in smo prejeli samo obtožnice in sodbe...Mnogo gradiva - delov - fondov različnih provenienc je po vojni zasegel Državni sekretariat za notranje zadeve, ki nam je postopoma izročal tiste dele fondov, ki govorijo o delovanju komunistov in njihovem preganjanju...Z razbijanjem fondov so bila sicer kršena arhivska pravila, vendar se je verjetno na ta način večina tega gradiva očuvala, sicer pa bi marsikateri dokumenti propadli."

Iz osiromašenega dokumentarnega gradiva kazenskega dela Deželnega sodišča iz let 1919-1929 so arhivarji takratnega Državnega arhiva LRS odbrali tiste kazenske spise, ki so se jim zdeli "zanimivi". Kot kriterij za izbor so, kot smo razbrali iz pripovedovanja udeležencev, upoštevali predvsem pomembnost osebe, kakorkoli udeležene v kazenski zadevi, ter "splošno zanimivost" kazenskega primera, bodisi zaradi izredne dolžine postopka, bodisi zaradi visoke kazni, ki je bila odmerjena obsojencu, in podobno.¹⁴

Te "izbrane" kazenske spise je nato prevzel Državni arhiv LRS, prvič 1961, nato 1962 in nekaj spisov še 1963.¹⁵ Iz prevzemnih vpisnikov je razvidno le, da gre za kazenske spise in da je sodišče obdržalo vse vpisnike. Gradivo je bilo neurejeno in nepopisano. Veliko spisov je nepopolnih, manjkajo razna pisanja, dostikrat tudi najpomembnejše sodne odločbe.

Državni arhiv je torej prišel do gradiva šele takrat, ko so drugi "zainteresirani" pobrali iz njega, kar so potrebovali, in le takrat, kadar ga ni uničil sam ustvarjalec. Nato pa je šlo gradivo še skozi sito boljše ali slabše valorizacije arhivistov.

Poglejmo si stanje kazenskih spisov z oznako Vr. Vr vpisniki niso ohranjeni, prav tako ni nobenih imenikov ali drugih pomožnih evidenc, tudi ne predsedstvenih spisov deželnega sodišče, kjer bi bilo mogoče dobiti podatke o tem koliko in kakšne primere je sodišče obravnavalo v posameznem letu. Za leto 1918 zaradi kratke dobe po prevratu ne bomo navajali podatkov.

Za leto 1919 je med pravosodnimi fondi AS ohranjenih 30 spisov. Kazniva dejanja, ki jih je sodišče v teh spisih obravnavalo, so bila: hudodelstva umora, tatvine, vohunstva, javnega nasilja in razni pregreški iz skupine "zoper javni red in mir".

Za leto 1920 je ohranjenih 25 spisov. Kazniva dejanja, obravnavana v teh spisih so tatvina, dvojni zakon, goljufija, javno nasilje, težka telesna poškodba, zloraba uradnega položaja, vohunstvo ter kazniva dejanja iz devetega in desetega poglavja srb.k.z. in zakona o pridobitnih in gospodarskih zadrugah.

Iz leta 1921 je ostalo 21 spisov. Kazenski postopki so v ohranjenih primerih tekli zaradi hudodelstev težke telesne poškodbe, goljufije, dvojnega zakona, tatvine, vohunstva, javnega nasilja ter kaznivih dejanj iz obeh poglavij srb.k.z.

Za leto 1922 imamo le 12 spisov. Ohranjeni so kazenski postopki zaradi goljufije, umora, poneverbe, tatvine in oskrumbe ter zaradi kaznivih dejanj iz zakona o volilnih imenikih in desetega poglavja srb.k.z.

Iz leta 1923 je ohranjenih 22 kazenskih spisov. Obravnavana kazniva dejanja so bila poneverba, javno nasilje, tatvina, goljufija, težka telesna poškodba in kazniva dejanja iz desetega poglavja srb.k.z. in volilnega zakona.

Iz leta 1924 nam je ostalo 12 spisov. Kazenski postopki v ohranjenih spisih so tekli zaradi dvojnega zakona, javnega nasilja, umora, goljufije, vohunstva ter kaznivih dejanj iz zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi.

Za leto 1925 je ohranjenih 15 spisov. Obravnavana kazniva dejanja so goljufija, obrekovanje, zloraba uradne oblasti ter kazniva dejanja iz obeh poglavij srb.k.z.

Iz leta 1926 sta ostala le dva spisa. Obravnavani kaznivi dejanji sta goljufija ter kaznivo dejanje iz zakona o avtorskem pravu.

Za leto 1927 je ostalo odbranih 24 spisov. Tokrat so spisi nastali zaradi kaznivih dejanj obrekovanja, goljufije, zlorabe uradnega položaja, odprave telesnega plodu, javnega nasilja, uboja ter deliktov iz srb.k.z., zakona o volitvah narodnih poslancev v narodno skupščino ter uredbe o reguliranju volilnih in ostalih predpisov zbornice za trgovino, obrt in industrijo.

Iz leta 1928 nam je ostalo 14 spisov. Spisi iz tega leta vsebujejo kazenske postopke zaradi tatvine, goljufije, poneverbe, pregreškov zoper varnost življenja ter deliktov iz desetega poglavja srb.k.z.

Iz leta 1929 je ohranjeno 20 spisov. Spisi so nastali zaradi kaznivih dejanj javnega nasilja, težke telesne poškodbe in poneverbe, kaznivih dejanj iz zakona o zaščiti države, zakona o zaščiti industrije ter srb.k.z.

V fondu Deželno sodišče v nekdanjem Zgodovinskem arhivu CK ZKS so ohranjeni kazenski spisi proti komunistom predvsem zaradi kaznivih dejanj iz srbskega kazenskega zakona in zakona o zaščiti javnega reda in varnosti v državi, iz prvih let pa tudi hudodelstev tatvine in javnega nasilja. Ohranjenih je 5 spisov iz leta 1919; 4 spisi iz leta 1920; 5 spisov iz leta 1921; 3 spisi iz leta 1922; 11 spisov iz leta 1923; 14 spisov iz leta 1924; 8 spisov iz leta 1925; 11 spisov iz leta 1926; 3 spisi iz leta 1927; 3 spisi iz leta 1928 in kar 33 spisov iz leta 1929.

Dokaj drugačno je stanje arhivskega gradiva pri tiskovnih zadevah - pri kazenskih spisih z oznako Pr. Ker je število nastalih spisov nizko, je odstotek ohranjenega gradiva, precej visok. V prvih letih vsebujejo ohranjeni spisi kazenske postopke pri zaplembi tiskovin ter postopke zaradi pregreškov "zoper varnost časti", kasneje postopke zaradi kaznivih dejanj iz novega tiskovnega zakona. Večina obravnavanih kaznivih dejanj je bila iz skupine "zoper čast", kjer zavzema prvo mesto "kleveta", nekaj pa tudi iz skupine kaznivih dejanj "čisto tiskarskega značaja" in "zoper obče interese". Le nekaj sodnih spisov je nastalo zaradi kaznivih dejanj iz srbskega kazenskega zakona in stranskih zakonov. Za leto 1919 nimamo arhivskega gradiva.

Za leto 1920 se je v matičnem fondu deželnega sodišča v AS ohranilo 23 spisov. Iz leta 1921 imamo ohranjenih 37 spisov, iz leta 1922 25, iz leta 1923 26, iz leta 1924 19 v matičnem fondu in 3 v fondu deželnega sodišča v CK ZKS, iz leta 1925 15 spisov v prvem in 2 v drugem fondu, iz leta 1926 20 v prvem fondu in 18 v drugem, iz leta 1927 9 v prvem in 11 v drugem fondu, iz leta 1928 9 v prvem in 4 v drugem ter zadnje leto 1929 9 v prvem in 1 v drugem fondu.

Opisano stanje smo prikazali v naslednjih tabelah. Ker nimamo nobenih evidenc, iz katerih bi bilo mogoče izračunati, koliko kazenskih spisov je obstajalo v nekem letu, smo približno število spisov izračunali tako, da smo vzeli spis z najvišjo številko in ugotovili iz "pregleda spisov", kdaj je bil odprt oziroma kdaj je bil vpisan v vpisnik, ter smo na tej osnovi izračunali najprej povprečno število spisov, ki so bili vpisani v vpisnik vsak dan in nato približno število spisov, ki so bili v tem letu vpisani v Vr oziroma Pr vpisnik. Nadalje smo izračunali še, koliko procentov vseh kazenskih spisov v nekem letu predstavljajo ohranjeni spisi.

Ohranjenost kazenskih Vr spisov

LETO	NAJV. ŠT. Vr-SPISA	DATUM VPISA	OC. ŠT. SPISOV	ŠT. OHRAN. Vr-SPISOV	AS	CK	ARH. GRADIVO V %
1919	1331	26. oktober	1625	35	30	5	2,15
1920	2881	29. december	2898	29	25	4	1,00
1921	2120	30. december	2126	26	21	5	1,22
1922	1690	5. december	1820	15	12	3	0,82
1923	1833	29. december	1843	33	22	11	1,79
1924	1749	6. december	1878	26	12	14	1,28
1925	1655	1. oktober	2205	23	15	8	1,04
1926	1507	11. december	1594	13	2	11	0,82
1927	1303	24. december	1328	27	24	3	1,81
1928	1228	5. december	1322	17	14	3	1,19
1929	1666	22. september	2303	53	20	33	1,43

Ohranjenost kazenskih Pr spisov

LETO	NAJV. ŠT. Pr- SPISA	DATUM VPISA	OC. ŠT. SPISOV	ŠT. OHRAN. Vr-SPISOV	AS	CK	ARH. GRADIVO V %
1919	-	-	-	-	-	-	-
1920	50	11. december	53	23	23	-	43,40
1921	68	30. december	68	37	37	-	54,41
1922	123	16. december	128	25	25	-	19,53
1923	70	6. december	75	26	26	-	34,67
1924	130	15. december	136	22	19	3	16,18
1925	141	24. december	144	17	15	2	11,81
1926	142	27. december	144	38	20	18	26,39
1927	67	2. november	80	20	9	11	25,00
1928	91	1. december	99	13	9	4	13,13
1929	46	19. september	46	11	10	1	15,36

19. STROKOVNA OBDELAVA ARHIVSKEGA GRADIVA KAZENSKEGA DELA DEŽELNEGA SODIŠČA V LJUBLJANI 1918 - 1929

Strokovna obdelava arhivskega gradiva je "končno urejanje in popisovanje arhivskega gradiva, vključno z izločanjem nepotrebnih delov dokumentarnega gradiva, ki so morebiti ostali ob odbiranju arhivskega gradiva."¹

S strokovno obdelavo arhivskega gradiva kazenskega dela Deželnega sodišča v Ljubljani 1918 - 1929 želimo doseči predvsem ohranitev tistega gradiva, ki ima trajno vrednost in omogočiti njegovo uporabo.

Pri delu se bomo ravnali v glavnem po določilih Pravidnika o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskavo arhivskega gradiva (v nadaljevanju Pravidnik o strokovni obdelavi),² ki določa "osnove za strokovno obdelavo arhivskega gradiva, osnove za izdelavo pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva, način označevanja arhivskega gradiva ter dokumentacijo o strokovni obdelavi arhivskega gradiva" (čl.1). Upoštevali bomo predvsem načelo racionalnosti, načelo selekcije in načelo prvotne ureditve. Prvo načelo nas obvezuje opraviti delo in doseči cilj na čimbolj enostaven način. Spoštovanje načela selekcije zahteva, da ohranimo le tisto gradivo, ki ga je vredno hraniti. Upoštevanje načela prvotne ureditve pa pomeni, da bomo ohranili tako ureditev, kakršno je določil že ustvarjalec v času svojega poslovanja.³ Arhivsko gradivo kazenskega dela Deželnega sodišča v Ljubljani od konca 1918 leta do konca leta 1929, ki ga hrani AS, predstavlja le del fonda Deželnega sodišča v Ljubljani tako v časovnem kot v vsebinskem smislu, je torej le "del dela" fonda. Celotni fond deželnega sodišča obsega namreč arhivsko gradivo naslednjih sodišč:

- Deželnoknežje deželno sodišče 1749-1763
- justični oddelek pri Deželnem glavarstvu 1763-1782
- Združeno koroško in kranjsko deželno sodišče 1783-1791
- Kranjsko deželno sodišče 1791-1811
- Tribunal I. stopnje 1812-1814
- Mestno in deželno sodišče 1814-1850
- Deželno sodišče 1850-1932
- Okrožno sodišče 1932-

Fond se nadalje, glede na temeljne skupine nalog, ki jih sodišča opravljajo deli na:

- a) kazenski del,
- b) civilni del ter
- c) sodno upravo.

Kazenski in civilni del se delita še naprej na serije spisov posameznih sodnih oddelkov od vpeljave vpisnikov v letu 1898, na serije sodnih spisov iz posameznih vpisnikov.

Pravilnik o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva določa, da urejanje arhivskega gradiva poteka v okviru arhivskih fondov ali zbirk, ki jih sestavljajo arhivske enote. Arhivske enote so bodisi posamezen dokument ali zadeva ali pa združeni dokumenti ali združene zadeve (2. člen). V našem primeru je arhivska enota zadeva in sicer kazenska sodna zadeva oziroma kazenski sodni spis ali kratko kazenski spis.

U r e j a n j e

Prva naloga pri urejanju arhivskega gradiva bo seveda priključitev kazenskih spisov Deželnega sodišča v Ljubljani iz bivšega Zgodovinskega arhiva CK ZKS matičnemu fondu.

Sledila bo nadaljnja razčlenitev tega dela fonda. Pravilnik o strokovni obdelavi namreč zahteva, da arhivski fond razčlenimo bodisi po vsebini, funkciji ali nalogah ustvarjalca bodisi po časovnih obdobjih ali celo lastnostih arhivskega gradiva. Pravilnik o strokovni obdelavi dopušča tudi kombinacijo navedenih načinov in nam nalaga, kolikor je to v danem primeru mogoče, spoštovati razčlenitev, ki jo je že uporabil ustvarjalec arhivskega gradiva (3. člen).

V našem primeru bomo uporabili kombinacijo načinov razčlenitve, ki jih daje na razpolago Pravilnik o strokovni obdelavi. Upoštevajoč že opisano razčlenitev fonda Deželnega sodišča po časovnih obdobjih ter po vsebini oziroma po nalogah sodišča bomo tudi naš "del dela" fonda razčlenili še naprej in sicer na kazenske zadeve po vpisnikih: na serijo kazenskih spisov Vr in na serijo kazenskih spisov Pr.

Nato bo potrebno razvrstiti arhivske enote v okviru vsake serije kazenskih zadev. Pravilnik o strokovni obdelavi določa, da morajo biti arhivske enote razvrščene numerično, kronološko, vsebinsko, abecedno ali geografsko, dopušča pa tudi tu kombinacijo naštetih načinov in zopet poudarja, da se mora razvrščanje arhivskih enot praviloma ravnati po načinu, ki ga je uporabil ustvarjalec gradiva (3. člen). Izbrali bomo kronološki način razvrščanja, ki je obenem tudi

numerični način. V okviru vsake serije kazenskih zadev bomo najprej spise razdelili po letnicah, ki jih nosijo v označbah spisov, torej glede na leto nastanka in ne zaključka zadeve. Kazenske spise istega leta bomo nato razvrstili po vpisniških številkah, kar obenem pomeni tudi kronološko glede na nastanek spisa, saj je vsak sodni spis dobil to številko ob prihodu prvega dokumenta v neki zadevi na sodišče.

Arhivske enote moramo, kot nam v 9. členu naroča Pravilnik o strokovni obdelavi, tudi signirati. Signatura mora predstavljati zaporedno številko arhivske enote bodisi v okviru arhivskega fonda ali zbirke bodisi v okviru njegovega ali njenega dela. Izrabili bomo drugo možnost, ki nam jo Pravilnik o strokovni obdelavi dopušča in označili kazenske spise v okviru kazenskega oddelka sodišča ali celo v okviru posameznega kazenskega vpisnika.

Popisovanje

Razčlenjeno in razvrščeno arhivsko gradivo bo nato treba popisati. Pravilnik o strokovni obdelavi določa v 4. členu, da je osnova popisa arhivskega gradiva arhivska enota. Popis arhivske enote mora obsegati:

1. signaturo arhivskega fonda,
2. signaturo arhivske enote,
3. ime arhivskega fonda,
4. oznako skupine arhivskega gradiva, v katero je arhivska enota uvrščena na podlagi razčlenitve fonda, glede na predvideno razporeditev v arhivskem inventarju,
5. navedbo leta nastanka in leta zaključka zadeve oziroma arhivske enote ter
6. oznako vsebine arhivske enote.

Pri popisu bomo upoštevali tudi zahteve, ki jih povdarja "Osnutek splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje",⁴ da morajo biti popisi sistematični, uporabni in lahko razumljivi, da bodo omogočali lažje iskanje ter povezovanje arhivskih popisov različnih arhivov v enoten informacijski sistem.

Popis kazenskega spisa bo torej v našem primeru vseboval zaporedno številko vpisa fonda v registru fondov;⁵ zaporedno številko sodne zadeve, ki jo je le ta dobila v arhivu; uradni naziv sodišča (Deželno sodišče v Ljubljani 1918-1929); sledila bo oznaka, da gre za kazenske zadeve in nato spisovna označba oz. spisovno znamenje, ki vsebuje, kot smo že razložili, ime vpisnika kamor je bila zadeva vpisana, vpisniško številko in okrajšane letnice, ločene z poševnico. Čas nastanka arhivske enote je torej že vsebovan v spisovni označbi, leto v katerem je bila zadeva

zaključena pa bomo poiskali v "popisu spisa". Datum vpisa zadnjega pisanja v neki zadevi bomo šteli za datum zaključka zadeve. Okrajšano letnico zaključka zadeve bomo, da se izognemo nesporazumu, dodali spisovni oznaki v oklepaju.

Pod oznako vsebine arhivske enote bomo navedli bistvene elemente, po katerih razlikujemo kazenske zadeve med seboj: kaznivo dejanje oziroma kazniva dejanja, ki so bila predmet obravnave, ter subjekte kazenskega postopka, ki so poleg sodišča, ki nastopa že kot ustvarjalec fonda in ga na tem mestu ne bomo navajali, tožilec in obdolženec ali obdolženci. Pri navedbi kaznivega dejanja, to je njegove pravne kvalifikacije in ne opisa dejanja kot takega, bomo morali vnaprej določiti, odkod bomo črpali podatke za popis. Obstaja namreč možnost, da so različne oznake kaznivega dejanja na spisovnem ovoju, v obtožnici in v sodbi. Na spisovnem ovoju se je kaznivo dejanje zapisalo ob uvedbi postopka oziroma ob prihodu prvega pisanja na sodišče, ko so kazensko zadevo vpisali v vpisnik. Iz izkušenj vemo, da kasneje teh zapisov niso spreminjali, kljub tovrstnim spremembam zlasti v prvem delu postopka in tudi na koncu, v sodbi sodišče ni bilo vezano na pravno kvalifikacijo dejanja, ki je bilo podano v obtožnici. Zdi se nam najprimerneje vzeti za osnovo popisa obtožnico. Večji del kazenskega postopka je namreč tekел prav v smislu obtožbe.

Drugi problem je, kako označiti kaznivo dejanje. V kazenskih spisih najdemo različne nazive za kazniva dejanja, ki so se razlikovali tudi od nazivov v prevodu kazenskega zakona (1853) iz leta 1889. Zaradi enotnosti v popisovanju in da se izognemo zmedi, bomo najprej označili vrsto kaznivega dejanja (hudodelstvo, pregrešek, prestopok). Sledil bo naziv hudodelstva, kakor smo jih podali v poglavju o kazenskem materialnem pravu, in končno bomo dodali še številko §, pod katero najdemo hudodelstvo v kazenskem zakonu. Pri pregreških in prestopkih bomo postopali drugače. Tu bomo navedli ime skupine pregreškov ali skupine prestopkov, v katero je bil določen pregrešek ali prestopok uvrščen v kazenskem zakonu in smo jih prav tako našteali v poglavju o kazenskem materialnem pravu. Tudi tu bomo dodali številko § posameznega delikta iz kazenskega zakona.

Ime in priimek tožilca bomo podali le v primeru zasebnega tožilca.

Navesti moramo še ime in priimek druge stranke v postopku in sicer osumljenca oziroma osumljencev, obdolženca oziroma obdolžencev, obtoženca oziroma obtožencev ali obsojenca oziroma obsojencev. Tudi tu se bomo morali odločiti iz katerega dokumenta, boljše pisanja, bomo črpali podatke za popis. Tudi na tem mestu se nam zdi najprimerneje vzeti za osnovo obtožnico kot nekakšno os kazenske zadeve, ki določa vsebino zadeve v arhivskem smislu.

Glavni akterji zadeve nastopajo prav v tem aktu, zaradi njih je tekel kazenski postopek, tudi če so bili na koncu oproščeni.

Najti moramo še rešitev za primere, ko sodni spis nima obtožnice; bodisi da se je postopek končal pred njeno vložitvijo, bodisi da obtožnica manjka, ker se ni ohranila. V prvem primeru bomo v popisu navedli podatke o osumljencu ali osumljencih, v drugem primeru pa bomo podatke o obdolžencu oziroma obdolžencih črpali kar iz sodbe.

Izločanje nepotrebnih delov gradiva

Pri odbiranju arhivskega gradiva so kljub dostikrat neutemeljenem škartiranju ostali tudi nekateri nepotrebni deli dokumentarnega gradiva.

Nepojasnjeno se je namreč ohranila množica nepopolnih in nepomembnih zadev, ki vsebujejo le eno, dve ali nekaj pisanj, bodisi popolnoma iztrganih iz celote, bodisi končanih že v prvem stadiju kazenskega postopka. Prav tako bo potrebno izločiti iz nekaterih spisov ogromne količine vabil (s povratnico) na zaslišanja, ki so jih sodišča pošiljala obdolžencem, pričam, izvedencem in drugim udeležencem kazenskega postopka.

Tehnične (fizične) enote

Tehnične enote, najprimernejše za hrambo kazenskih spisov, so arhivske škatle (38cm x 27cm x 10cm). Vnaprej ni mogoče predvideti števila arhivskih enot, ki naj jih škatle vsebujejo, saj so kazenski spisi lahko zelo tanki, debeli komaj nekaj milimetrov ali pa zelo zajetni, debeli tudi štirideset centimetrov in več. Navadno hranimo v eni tehnični enoti več arhivskih enot, vendar so tudi številni primeri, ko je ena arhivska enota shranjena v dveh ali več tehničnih enotah. Ti obsežni kazenski spisi so bili že pri ustvarjalcu razdeljeni na več zvezkov, ki so bili označeni z rimskimi številkami, tako da tudi danes delitev arhivske enote na več tehničnih enot ne predstavlja nobenih težav. Tehnične enote morajo imeti, kot to določa 9. člen Pravilnika o strokovni obdelavi, na vidnem mestu napisano: "naziv arhiva, ki hrani arhivsko gradivo, ime in signaturo arhivskega fonda oziroma arhivske zbirke, zaporedno številko tehnične enote v okviru fonda oziroma arhivske zbirke ter začetno in končno signaturo arhivskih enot v okviru tehnične enote." V našem primeru se, zaradi lažje in enostavnejše uporabe arhivskega gradiva, ne bomo strogo držali te določbe. Poleg fonda bo potrebno označiti tudi podfond in nižje grupacije arhivskega gradiva, saj stopnja urejenosti in že omenjeni prevelik obseg fonda ne

dopušča druge možnosti in nam narekuje najprej ureditev gradiva znotraj večjih grupacij arhivskega gradiva in ne celotnega fonda.

Vzemimo primer napisa na tehnični enoti :AS-307

DEŽ.SOD. v LJ.

1918-1929

kaz. 25

Vr 1927

(9-223)

Na podlagi te oznake vemo, da je v škatli arhivsko gradivo Arhiva Republike Slovenije in sicer 25. škatla kazenskih spisov iz vpisnika Vr (vsi ohranjeni spisi z vpisniškimi številkami med 9 in 223) za leto 1927 fonda Deželnega sodišča v Ljubljani za leta 1918 do 1929.

Pripomočki za raziskave arhivskega gradiva

Pravilnik o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva pozna naslednje pripomočke za raziskave arhivskega gradiva, v starejši terminologiji imenovane razvide: arhivski inventar (5. člen), pripomočke za raziskave arhivskega gradiva (6., 7. člen), ki imajo za osnovo pojme (stvari, osebe, kraje) ter arhivski vodnik (8. člen).

Arhivski inventar kot pripomoček za raziskave arhivskega gradiva, narejen na podlagi strukture arhivskega fonda bo v našem primeru najprimernejši. Vsebovati mora predvsem historiat ustvarjalca gradiva, historiat gradiva ter zgoščen in pregleden popis gradiva. V našem primeru je vsekakor še važneje podati način delovanja, organizacijo in poslovanje sodišča. Popis kot glavni del inventarja bo v našem primeru enak popisu, o katerem smo že govorili (4. člen), saj sta dovolj upoštevana obe zahtevi: jedrnatost in razvidnost.

20. ZAKLJUČEK

Kazensko sodstvo kot izvajalec kazenskega prava nedvomno spada med pomembnejše družbene oziroma državne institucije. S. Vilfan je zapisal: "...v kazenskem pravu odsevajo mnoge bistvene plati posameznih razvojnih stopenj človeške družbe".¹ Zakoni na eni strani in sodna praksa na drugi strani nam šele skupaj dajeta sliko kazenskega prava. Dokumenti, ki so nastali pri delu organov kazenskega sodstva, predvsem sodišč, morajo zato predstavljati tudi pomembno skupino arhivskega gradiva, če naj arhivsko gradivo dobro opravlja svojo funkcijo družbenega spomina. Žal praksa slovenskih arhivov mnogokje ni bila in še danes ni tega mnenja.

Pomen dokumentov za znanost in kulturo kot osnova za valorizacijo dokumentarnega gradiva je pri nas edini zakonsko priznan kriterij za določanje arhivskega gradiva.² Poglejmo torej gradivo kazenskih sodnih organov s tega aspekta.

Pravosodno gradivo je odličen vir za pravno zgodovino, še zlasti pri nas, kjer objavljanje sodnih odločb ni bilo niti bogato niti sistematično.

I. Bele pravi: "Šele s pomočjo sodne prakse se nam kot pod drobnogledom razkrijejo finese in tudi razpoke v pravu, skozi njo se lahko neposredno seznanjamo s pravom, kakršno so potem, ko je zakonodajalec v sprejeti pravni normi razglasil svojo zamisel o urejanju razmerij med ljudmi, v resnici kaže v družbeni stvarnosti."³ O pomenu sodnih odločb je podobno zapisal tudi M. Dolenc: "Življenje gre preko zakona, zakon se izkaže za zastarelega veliko prej, kakor bi se pričakovalo. Praksa je poklicana, da zakon uporablja primerno duhu časa, da odvarja nove vidike, kjer je zakonodajalec pustil praznine. Študij odločb iz praktičnih primerov pokaže šele pravo kombinacijo med življenjem in abstraktnimi normami zakona."⁴

Sodno prakso je seveda mogoče uporabiti le, kadar imamo na razpolago dovolj visok odstotek sodnih odločb, sicer lahko, kot opozarja tudi I. Bele "zablodimo na tanki led preneglega sklepanja, kjer vsako resno in pošteno raziskovanje potone."⁵

Prav tako je lahko dokumentarno gradivo kazenskih pravosodnih organov koristen vir za kriminologijo. Kot omenja K. Vodopivec je tudi tu v zadnjih dvajsetih letih v svetu "nastala že vrsta zgodovinsko obarvanih raziskav, zlasti o kriminaliteti."⁶

Zgodovinskimi raziskavam kriminalitete je bil posvečen kriminološki kolokvij Evropskega sveta leta 1985 v Strasbourgu, kjer je bilo med drugim ugotovljeno, da "zgodovinske raziskave

že ponujajo precejšnje število pomembnih odkritij za boljše razumevanje kriminalne politike", in sklenjeno: "Bodoči razvoj sodelovanja med kriminologijo, kriminalno politiko, historičnim raziskovanjem naj bi predvsem potekal na osnovi obravnavanj daljših zgodovinskih obdobj ter zlasti 19. in 20. stoletja, da bi se lahko tako vzpostavila povezava z aktualno politiko in prakso."⁷

Izjave prič, obdolžencev in drugih udeležencev v kazenskem postopku kažejo na določena razmerja, razmerja v družbi, kulturi, politiki. Zato predstavljajo zapisniki zaslišanj dragocen vir za socialno, politično in kulturno zgodovino.

Posebej velja na tem mestu poudariti "tiskovne pravde", kjer so številne pomembne osebe slovenske preteklosti (kot n.pr. Hribar in Šuklje) kot zasebni tožilci ali obtoženci v obrambo svojih trditev navajale podrobnosti iz svojega in nasprotnikovega osebnega, političnega in kulturnega življenja.

Na koncu moramo omeniti še priloge, ki se kot razna dokazila v obliki potrdil, listin, izpiskov, brošur in podobnega, hranijo v sodnih spisih. Nema lokrat najdemo med temi prilogami dokumente, ki se niso ohranili niti pri ustvarjalcu arhivskega gradiva niti v kakem drugem arhivskem fondu.

Da bi ohranili bogato kulturno dediščino, ki jo predstavljajo kazenski sodni arhivi ter omogočili njihovo uporabo, je v prvi vrsti potrebno dobro poznavanje strukture in delovanja ustvarjalcev tega gradiva.

21. OPOMBE

UVOD

1. Povzeto po Dolenc (1923), str. 5-6
2. Vilfan (1991), str. 134 in Škerlj (1928), str. 396
3. Ur.l. 74/1929
Ur.l. 109/1929
Ur.l. 5/1929
Ur.l. 14/1929
Ur.l. 38/1929
Ur.l. 10/1929
4. Povzeto po Bayer (1982), str. 3-14

TERMINOLOGIJA

1. Ta opis je povzet predvsem po: Mohorič (1914), str. 483-509; Tuma (1915), str. 97-107 in 129-139; Sajovic (1929), str. 1-12; Goršič (1920), str. 153-165. Več o tem glej Kranjc (1988)
2. Apih (1988), str. 222
3. Hafner (1991), str. 21
4. Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs, Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Dunaj 1953
5. Mohorič (1914), str. 486; Zadnji del citata je razumeti kot Mohoričevo obžalovanje, da med Vidicem in Babnikom ni bilo takega sodelovanja kot je bilo med Babnikom in Štrekljem, še zlasti ker sta bila oba na Dunaju. Mohorič je namreč zapisal v isti razpravi na strani 498: "Predgovor urednikov nas tudi podučuje o urednikovih stikih s takratnim prevajalcem slovenske izdaje zakonov drjem Štrekljem. Žal, da je Štrekljeva bolezen in smrt onemogočila sedanji medsebojni stik v tej zadevi."
6. Tuma (1915), str. 99
7. Mohorič (1914), str. 486
8. Mohorič (1914), str. 483
9. Sajovic (1929), str. 5
10. Kranjc (1988), str. 467
11. Sajovic (1929), str. 8, 9
12. Mohorič (1914), str. 485

13. Tuma (1915), str. 98
14. Goršič (1920), str. 153
15. Dolenc (1926) ima tu tiskovno napako, v zakonu piše "vređa".
16. Dolenc (1926), str. 122, 123
17. Kranjc (1988), str. 467
18. Maks Pleteršnik, Slovensko-Nemški slovar, Ljubljana 1894
19. Ur.l. SFRJ 44/76, čl. 142, 143, 144
20. Dolenc (1929 Tolmač..), str. 42, 43

SODNA OBLAST

1. Drž. zak. št. 144/1867
2. Ur.l. št. 1/1918
3. Ur.l. št. 34/1919
4. Ur.l. št. 85/1919
5. Ur.l. št. 87/1921

PRAVOSODNA UPRAVA

1. Ur.l. št. 11/ 1918-1919
2. Škerlj (1928), str. 388-423
3. Ur.l. št. 144/1921
4. Ur.l. št. 68/1924 (Škerlj navaja napak 15. junij)
5. Drž.zak. št. 217/1896
6. Drž.zak. št. 112/1897
7. Ur.l. št. 10/1929

RAZVOJ KAZENSKEGA PROCESNEGA PRAVA

1. Zgodovinski pregled, kjer smo se omejili le na nekaj predhodnikov Kazenskopravnega reda iz leta 1873, je sestavljen na podlagi: Ogorelica (1899), str. 51-76; Dolenc (1923), str. 8-12, Vilfan (1961), str. 400-404 in 520-521 ter Vargha (1907), str. 10-18. Pri latinskih izrazih mi je bil v pomoč Karl E. Demandt: Laterculus notarum (Lateinisch-deutsche Interpretationshilfen für spätmittelalterliche und frühneuzeitliche Archivalien), 4. izboljšana izdaja, Marburg 1986.

2. Drugi del Theresiane, ki je vseboval materialno kazensko pravo je namreč zamenjal že leta 1787 zakon o kriminalnih hudodelstvih in kriminalnih kaznih. Splošni kazenski sodni red je bil izdan s patentom 1. junija 1788 (Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die KK. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze, Sechzehnter Band, Wien 1789) Dolenc (1932) in Ogorelica (1899) namreč v nasprotju z Vargho (1907), Gleispachom (1924) in Rulfom (1895) navajata 17. junij 1788
3. Drž.zak. št. 5/1852
4. Télégraphe Officiel 1811, št. 88-96, Télégraphe Officiel 1812, št. 16
5. Drž.zak. št. 6/1852
6. Drž.zak. št. 119/1852
7. Drž.zak. št. 151/1853
8. Drž.zak. št. 68/1858
9. Drž.zak. št. 132/1867
10. Drž.zak. št. 144/1867
11. Drž.zak. št. 119/1873
12. Drž.zak. št. 3/1878
13. Drž.zak. št. 161/1894
14. Drž.zak. št. 79/1902
15. Drž.zak. št. 41/1907
16. Drž.zak. št. 142/1912
17. Drž.zak. št. 143/1913

GLAVNE ZNAČILNOSTI KAZENSKOPRAVDNEGA REDA IZ 1873 LETA

1. Drž.zak. 119/1873
2. Glej tudi: Bayer (1982), str. 22-26
3. Drž.zak. št. 152/1873

KAZENSKO SODIŠČE - ZUNANJA ORGANIZACIJA

1. Ukaz pravosodnega ministra z dne 19. novembra 1873, s katerim se po dogovoru z ministrom notranjih zadev izdaje propis v zvršitev kazenskopravdnega reda; Drž.zak. št. 152/1873
2. Ur.l. št. 11/1918-1919
3. Ur.l. št. 177/1918-1919

4. AS, Vrhovno državno tožilstvo 1930-1941, škatla 1, (predsedstveni spisi)
5. Ur.l. št. 75/1922
6. Škerlj (1928), str. 399
7. Več o tem glej Dolenc (1910)
8. Drž.zak. št. 164/1849
9. Drž.zak. št. 5/1852
10. Drž.zak. št. 144/1867
11. Drž.zak. št. 32/1869
12. Drž.zak. št. 119/1873
Drž.zak. št. 120/1873
Drž.zak. št. 121/1873
13. Drž.zak. št. 228/1914
Drž.zak. št. 189/1915
Drž.zak. št. 6/1916
Drž.zak. št. 427/1916
14. AS, kazenski spis Pr 10/20, Deželno sodišče v Ljubljani 1918-1929, kazenski spisi, škatla 31.
15. V občinah z lastnimi statuti je to delo opravil župan in imenike direktno poslal predsedniku sodišča.

KAZENSKO SODIŠČE - NOTRANJA ORGANIZACIJA

1. Verordnungsblatt des k.k. Justizministeriums Nr. 13 -1909
2. Več o tem glej Milčinski (1910) in Dolenc (1922)
3. Današnji strokovni izrazi pisarniškega poslovanja so vzeti iz Klavora, Lorbar 2 (1983), str. 41-64
4. Ta izraz ni vzet iz o.r. temveč iz sodnih spisov
5. Statut des Obersten Gerichts und Kassations-hofes; Drž.zak. št. 325/1850
6. AS, Vrhovno državno pravdnštvo 1920-1929, škatla 1, predsedstveni spisi
7. Ur.l. št. 18/1918

SODNIKI

1. Ur.l. št. 119/1928
2. Ur.l. št. 5/1929

3. Po odredbi justičnega ministrstva z dne 5. maja 1897 so se svetniški tajniki od leta 1897 imenovali sodni tajniki vendar se ta izraz pri nas praviloma ni uporabljal.
4. Sodniki posamezniki so bili na predlog predsednika višjega sodišča postavljeni od pravosodnega ministra izmed svetniških tajnikov in adjunktov (Schauer (1910), str. 10)
5. Člani z glasovalno pravico so bili tisti svetniški tajniki in adjunkti, ki jim je, na predlog predsednika višjega sodišča, pravosodni minister podelil glasovalno pravico (§30 z.u.s.)
6. Kaserer (1882-1888), str. 520 ss
7. Kot avskultant je bil lahko nastavljen tisti sodni pripravnik (praktikant), ki je uspešno opravil od šest tednov do tri mesece dolgo poskusno delo (Drž.zak. št. 262/1854)
8. Zakon z dne 20. aprila 1893, Drž.zak. št. 68/1893
9. O tem obširno Škerlj (1928), str. 405 ss
10. Poročilo oddelka B stola sedmorice z dne 12. aprila 1921 (AS, Vrhovno državno pravdnništvo 1920-1929, škatla 1
11. Ur.l. št. 107/1918-1919
12. Ur.l. št. 12/1918-1919
13. Ur.l. št. 27/1918
Ur.l. št. 66/1920
Ur.l. št. 73/1920
Ur.l. št. 17/1921
Ur.l. št. 72/1922
Ur.l. št. 74/1926
Ur.l. št. 45/1927
14. Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani, Ur.l. št. 11/1918-1919
15. Na primer: Ur.l. št. 50/1918-1919, št. 90/1918-1919
16. Ur.l. št. 95/1918-1919
17. Ur.l. št. 1, 2, 5, 10/1918-1919
18. Ur.l. št. 151/1918-1919
19. Drž.zak. št. 41/1907

TOŽILEC

1. Drž.zak. št. 152/1873
2. Naredba celokupne vlade o prehodni upravi; Ur.l. št. 11/1918-19; Kraljeva odredba z dne 28. novembra 1919; Ur.l. 177/1918-19
3. Ur.l. št. 74/1926

PRAVNA SREDSTVA IN POSTOPEK S PRAVNIMI SREDSTVI

1. Povzeto po Požar (1991), str. 123-125
2. V k.pr.r. se je izraz zurückweisen prevajal z zavrniti in izraz verwerfen z zavreči, kar se nam zdi tudi smiselno pravilno in smo te izraze obdržali, kljub temu, da se danes v kazenskem postopku izraz zavrniti uporablja tam kjer se je v k.pr.r. uporabljal izraz zavreči in obratno. Zato tudi v Slovarju pravnega in ekonomskega jezika najdemo za nemški izraz zurückweisen slovenski izraz zavreči in za nemški izraz verwerfen slovenski izraz zavrniti, a tudi zavreči.

POSTOPEK PROTI ODSOTNIM IN POBEGLIM STORILCEM HUDODELSTEV IN PREKRŠKOV

1. Izraz je ruskega izvora (zaočno - v odsotnosti).

MEDDRŽAVNE POGODBE

1. Ur.l. št. 105/1918-1919
2. Ur.l. št. 31/1929
3. Ur.l. št. 25/1931
4. Ur.l. št. 80/1924
5. Ur.l. št. Ur.l. št.45/1929
6. Ur.l. št. 79/1928 .

KAZENSKO MATERIALNO PRAVO

1. Drž.zak. št. 117/1952
2. Spremembe splošnega dela kazenskega zakona:
 Zakon z dne 15. novembra 1867, drž.zak. št. 131/1867
 Zakon z dne 1. aprila 1872, drž.zak. št. 43/1872
 Zakon z dne 20. julija 1912, drž.zak. št. 141/1912
 Zakon z dne 21. marca 1918, drž.zak. št. 108/1918
 Zakon z dne 21. marca 1918, drž.zak. št. 109/1918
 Spremembe posebnega dela kazenskega zakona:
 Zakon z dne 17. decembra 1862, drž.zak. št. 8/1863
 Zakon z dne 18. decembra 1906, drž.zak. št. 5/1907

Zakon z dne 9. aprila 1910, drž.zak. št. 73/1910

Zakon z dne 7. junija 1912, drž.zak. št. 118/1912

Cesarska uredba z dne 10. decembra 1914, drž.zak. št. 117/191

3. S.Vilfan (1961), str. 511;
4. Glej tudi: Vodopivec (1990), str. 119-143
5. Izraze smo v glavnem povzeli iz k.z., ki je izšel v I. zvezku Zbirke avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku v Ljubljani 1889 in spremenili tiste zastarele izraze, ki danes niso več razumljivi in jih je v veliki meri opuščala že sodna praksa.
6. Ur.l. št. 74/1929; Sl.n. št. 33/1929
7. Ur.l. št. 114/1919
8. Ur.l. št. 114/1919
9. Ur.l. št. 54/1921; Ur.l. št. 12/1924
10. Srb.k.z. iz leta 1860 in spremembami, dopolnitvami in ukinitvami nekaterih določb:
 - z dne 17. junija 1861,
 - 20. marca 1863,
 - 15. junija 1863,
 - 24. oktobra 1870,
 - 11. decembra 1873,
 - 30. junija 1882,
 - 27. aprila 1895,
 - 6. oktobra 1899,
 - 13. maja 1902,
 - 17. januarja 1904 in
 - 17. decembra 1910

TISKOVNE ZADEVE

1. Vilfan (1991), str. 150
2. Tiskovni zakon z dne 17. 12. 1862, Drž.zak. št. 6/1863
3. Zakon z dne 17. decembra 1862 o kazenskem postopku v tiskovnih zadevah, Drž.zak.št. 7/1863
4. Novele: 15. oktober 1868, Drž.zak. št. 142/1868
9. julij 1894, Drž.zak. št. 161/1894
11. avgust 1914, Drž.zak. št. 215/1914
5. Ur.l. št. 84/1925 Drž.zak.št. 32/1869 Drž.zak. št. 119/1873

6. Dolenc (1926), str. 107
7. Muha (1926), str. 58-67, Knaflič (1930), str. 192, Dolenc (1926), str. 108-109
8. Besedilo zakonskega člena je vzeto iz tiskovnega zakona, ki je izšel v I. zvezku zbirke avstrijskih zakonov, Ljubljana 1889.

ARHIVSKO GRADIVO

1. Pokrajinski arhiv v Mariboru hrani 120 škatel kazenskih spisov okrožnega sodišča v Mariboru.
2. Zgodovinski arhiv v Celju hrani 28 zavojev kazenskih spisov iz vpisnika Vr in I zavojev iz vpisnika Pr.
3. Razen 27 kazenskih spisov, ki jih hrani AS med fondi CK ZKS, kazenskih spisov tega sodišča danes ne hrani noben zgodovinski arhiv v Sloveniji.
4. Pokrajinski arhiv v Mariboru hrani 52 škatel državnega pravdnštva .
5. Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Dolenjsko in Belo krajino hrani 12 škatel arh.gradiva državnega pravdnštva.
6. AS hrani 6 škatel arhivskega gradiva Državnega pravdnštva (1918-1929); 17 škatel Višjega državnega pravdnštva (1919-1929) ter 5 škatel Vrhovnega državnega pravdnštva (1920-1929). Gradivo Državnega pravdnštva, ki ga je AS prevzel od Javnega tožilstva LRS 8.januarja 1958, obsega spise iz St vpisnika (vpisnik za naznanila) nekaj spisov iz Nst vpisnika (splošni zbiralni vpisnik) ter nekaj predsedstvenih zadev. Arhivsko gradivo Višjega državnega pravdnštva , ki ga je AS izročilo najprej ministerstvo za pravosodje 16. februarja 1951 in 8. januarja 1958 Javno tožilstvo LRS, sestavljajo predvsem disciplinske zadeve odvetnikov, sodnikov, notarjev, uradnikov in paznikov in zadeve kaznilnic. Hrani pa ta fond tudi številne sodbe Višjega deželnega sodišča ter mnoge zakone, naredbe, odredbe in navodila. Arhivsko gradivo Vrhovnega državnega pravdnštva, prevzeto od Javnega tožilstva LRS 8. januarja 1958, predstavljajo predsedstveni spisi ter disciplinske sodbe. V fondu je tudi zbirka sodb Oddelka B stola sedmorice v Zagrebu).
7. Uradni list SNOS in NVS, št. 50/1945
8. Uradni list FLRJ, št. 25/1948
9. Ur.l.FLRJ, št. 12/50
10. Ur.l.FLRJ, št. 8/52
11. Vrhovno sodišče federalne Slovenije v Ljubljani, Su 122/1946. Zadeva je bila vpisana v vpisnik 1. julija 1946 in zaključena 7. julija 1951.
12. Enciklopedija Slovenije, prvi zvezek, str.115

13. Dopis predsedstva okrožnega sodišča v Ljubljani zgodovinskemu oddelku CK KPS z dne 2. septembra 1949.
14. Ustna informacija g. Eme Umek, z dne 3. 3. 1992
15. Prezemni zapisnik z dne 2. junija 1961, akc.št. 838; Zapisnik o predaji in prevzemu arhivskega gradiva Okrožnega sodišča v Ljubljani z dne 23. januarja 1962, akc.št. 901; prezemni zapisnik 13. aprila 1963, akc.št. 924. V vseh primerih je bil izročitelj gradiva Okrožno sodišče v Ljubljani.

STROKOVNA OBDELAVA ARHIVSKEGA GRADIVA

1. Žontar (1988), str. 124
2. Uradni list SRS št. 11/1988
3. Glej Vilfan, Žontar(1973), str. 20
4. Arhivi XV/1992, str. 162-164
5. Danes nosi fond številko 307

ZAKLJUČEK

1. Vilfan (1991), str. 150
2. 58. čl. Zakona o naravni in kulturni dediščini, Ur.l. SRS 1/1981
3. Bele (1978), Politična kazniva dejanja v jugoslovanski sodni praksi; str. 226
4. Dolenc(1932), str. 33
5. Bele (1978), str. 227
6. Vodopivec (1990), str. 11
7. Zoran Kanduč (Vodopivec, 1990), Pomen zgodovinskih raziskav za razumevanje človeških stranpoti v sodobnosti, str. 225.

22. VIRI

1. Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852; drž.zak. št. 117/1852
2. Tiskovni zakon z dne 17. decembra 1862; drž.zak. št. 6/1863
3. Državni osnovni zakon o sodniški oblasti z dne 21. decembra 1867; drž.zak. št. 144/1867
4. Zakon z dne 23. maja 1873 s katerim se uvaja kazenskopravdni red; Drž.zak. št. 119/1873
5. Kazenskopravdni red z dne 23. maja 1873; Drž.zak. št. 119/1873
6. Zakon o začasni ustavitvi porot z dne 23. maja 1873; Drž.zak. št. 120/1873
7. Zakon o sestavljanju imenikov porotnikov z dne 23. maja 1873; Drž.zak. št. 121/1873
8. Ukaz pravosodnega ministra z dne 19. novembra 1873 s katerim se po dogovoru z ministrom notranjih zadev izdaja predpis za izvršitev kazenskopravdnega reda; Drž.zak. št. 152/1873
9. Zakon z dne 27. novembra 1896 s katerim se izdajajo predpisi o sestavi, notranji uredbi in opravnem redu sodnij; Drž.zak. št. 81/1896
10. Ukaz pravosodnega ministra z dne 5. maja 1897, s katerim se izdaje nov opravljeni red za sodnije prve in druge stopnje; Drž.zak. št. 41/1897
11. Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani, s katero je bilo ustanovljeno Višje deželno sodišče v Ljubljani z dne 14. novembra 1918, Ur.l. št. 11/1918-1919
12. Ukaz ministrskega sveta z dne 25. februarja 1919 s katerim je bila razširjena zakonita moč 9. in 10. poglavja "Kriminalnega (kazenskega) zakonika za kraljevino Srbijo" na vse območje kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev; izvršilna odredba ministra za pravosodje z dne 27. maja 1919, Ur.l. št. 114/1918-1919 in dopolnitev z dne 16. marca 1921; Ur.l. št. 54/1921
13. Kraljeva uredba z dne 28. novembra 1919 s katero je bila ponovno uvedena tretja sodna stopnja, Ur.l. št. 177/1918-1919
14. Zakon o začasni ureditvi zadnje sodne stopnje za krajine v področju višjih deželnih sodišč v Splitu in Ljubljani z dne 30. januarja 1922, Ur.l. št. 75/1922
15. Zakon o tisku z dne 6. avgusta 1925 ; Ur.l. št. 84/1925

23. LITERATURA

- Ludvig ALTMANN: Das Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen: nebst den hiezu erflossenen Nachtragsgesetzen; v zbirki Österreichische Gesetzkunde, herausgegeben von Max Leopold Ehrenreich; druga izdaja; Wien 1913
- Franjo AGATONVIĆ: Kazneno zakonodavstvo; Zagreb 1930
- Alfred AMSCHL: Beiträge zur Anwendung des Strafverfahrens; Wien 1899-1915
- Josip APIH: Slovenci in 1848 leto; Ljubljana 1888
- Paul APOVNIK, Ludwig KARNIČAR: Slovar pravnega in ekonomskega jezika, 1.del, nemško-slovenski; Celovec 1989
- Ljubo BAVCON, Ivan BELE, Peter KOBE, Marjan PAVČNIK: Kazenskopravno varstvo države in njene družbene ureditve, Politični delikti; Ljubljana 1987
- Ljubo BAVCON, Alenka Šelih: Kazensko pravo, splošni del; Ljubljana 1978
- Vladimir BAYER: Jugoslovensko krivično procesno pravo, knjiga druga, Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku, Zagreb 1986
- Zakonik o krivičnom postupku, uvod-komentar; Zagreb 1969
- Mihajlo ČUBINSKI: Nove sudske reforme; Beograd 1925
- Metod DOLENC: Lajik kakor kazenski sodnik v Avstriji. Slovenski Pravnik 26/1910, str.129-150
- Kazenskopravno zakonodajstvo po prevratu in Slovenci. Slovenski Pravnik 35/1921, str. 114-127
- Mladinsko kazensko pravosodstvo, Pravni vestnik 2/1922, str. 103-106, 113-119, 141
- Ob petdesetletnici kazenskopravnega reda. Mjesečnik 49/1923, str. 368-374
- Sadašnji položaj kaznenopravnog zakonodavstva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Ljubljana 1923
- O saradništvu lajičkog elementa u kaznenom pravosuđju. Pravni vestnik, 5/1925, str. 162-166
- Glavne poteze našega tiskovnega prava. Slovenski Pravnik 40/1926, str. 105-130
- Strafrechtliches aus Jugoslavien. Zeitschrift für Osteuropäisches Recht; Berlin, Breslau 1926, str. 462-486
- Dve tri o zločinih zoper čast, Slovenski Pravnik 41/1927, str. 225-229

- Nova knjiga o našem tiskovnem pravu. Slovenski Pravniki 42/1928, str. 71-75
- Tolmač h kazenskemu zakoniku kraljevine Jugoslavije; Ljubljana 1929
- Po prvih treh letih tiskovnega zakona. Slovenski Pravniki 43 /1929, str. 53-67
- Sodni kazenski postopnik kraljevine Jugoslavije; Ljubljana 1932
- Stanko FRANK: Osnovi prava o štampi, Zagreb 1927
- Marcel FRYDMANN: Systematisches Handbuch der Vertheidigung im Strafverfahren; Wien 1878
- Friedrich GAMPP: Lehrbuch des Österreichischen Strafprocesses; Wien 1904
- Das Österreichischen Jugendstrafrecht; Wien 1929
- Julius GLASER: Die Fragenstellung im Schwurgerichtsverfahren, Wien 1863
- Wenzeslaus GLEISPACH: Das Österreichische Strafverfahren, druga izdaja, Wien 1924
- Vladimir GOLIA: Slovensko pravosodje ob 20 letnici Jugoslavije. Spominski zbornik Slovenije; Ljubljana 1939
- France GORŠIČ: Prvo leto našega pravosodstva; Ljubljana 1920
- Slovenska pravna terminologija, Slovenski Pravniki 34/1920, str.153-165
- Stanislav HAFNER: Fran Miklošič v življenju in delu, Miklošičev zbornik; Maribor 1991, str. 9-44
- Friedrich HARTL: Das Wiener Kriminalgericht; Strafrechtspflege im Zeitalter der Aufklärung bis zur Österr. Revolution; Bd.X der Wiener Rechtsgeschichtl. Arbeiten, Wien, Köln, Graz; 1973
- Eduard HERBST: Einleitung in das Österreichische Strafprocessrecht; Wien 1871
- Erwein HÖPLER: Rechtsfülle aus dem Strafrecht und dem Strafprozessrecht; Wien 1929
- Hugo HOEGEL: Geschichte des Österr.Strafrechtes in Verbindung mit einer Erläuterung seiner grundsätzlichen Bestimmungen, 2 Bde, Wien 1904/05
- Lavoslav HÖNIGSBERG: Novi zakon o štampi naročito sa gledišta prakse. Mjesečnik 1926, str. 17-29
- Zakonik o sudskom krivičnom postupku; Zagreb 1930 (1929)
- Franz JANISCH: Das Strafverfahren gegen Jugendliche und die Jugendgerichte in Oesterreich; Leipa 1909
- Heinrich JAQUES: Über die Aufgabe der Vertheidigung in Strafsachen; Wien 1873
- Josef KASERER: Handbuch der Österreichischen Justizverwaltung. I-IV Band; Wien 1882-1888

- Georg KLEINFELLER: Reform des Schwurgerichts; Bericht der Unterkommission; Berlin 1908
- Vera KLAVORA, Martin LORBAR: Pisarniško poslovanje 2; Ljubljana 1983
- Vladimir KNAFLIČ: Nekoliko kritike k sedanji tiskovnopravdni praksi. Slovenski Pravniki 38/1924, str. 31-40
Traktat o tisku; Ljubljana 1930
- Peter KOBE: Kazensko procesno pravo (izbrane teme); Ljubljana 1983
- Janez KRANJC: Slovenski Pravniki in razvoj slovenske pravne terminologije, Pravniki 43(105)/1988, str. 458-477
Prispevek Frana Miklošiča k oblikovanju slovenske pravne terminologije v prvem letniku dvojezičnega izhajanja državnega zakonika in vladnega lista avstrijskega cesarstva, Miklošičev zbornik; Ljubljana 1992, str. 117-148
- Gregor KREK: Grundzüge des Verfassungsrechtes des Königreichs der Serben, Kroaten, und Slovenen, Zeitschrift für Osteuropäisches Recht, Berlin, Breslau 1926, str. 249-307
- Viktor LIEBSCHER, Otto F. Müller: Hundert Jahre Österreichische Strafprozessordnung 1873-1973, Wien 1973
- Viktor LEITMAIER: Handbuch für Österreichische Geschworne; Laibach 1876
- Ernst LOHSING: Österreichisches Strafprozessrecht; Wien 1952
Österreichisches Strafprozessrecht in systematischer Darstellung; Graz 1912
- Ignaz MAUCHER: Die Österreichische Strafprozessordnung vom 17. Jänner 1850; Wien 1850
- Salomon MAYER: Handbuch des Österreichischen Strafprozessrechtes; 4 Theile, Wien 1876-1884
- Fran MILČINSKI: Iz delovanja mladinskega sodnika. Slovenski Pravniki 26/1910, str. 97-121
- Julius MITTERBACHER, Vincenz NEUMAYER: Erläuterungen zur Strafprozess-Ordnung vom 23. Mai 1873; Graz 1874
- Fran MOHORIČ: Opazke k slovenski pravniški terminologiji, Veda 4/1914, str. 483-509
- Miroslav MUHA: Zakon o štampi od 6. augusta 1925 godine; Zagreb 1926
Iz zakona o štampi, Mjesečnik 1928, str. 266-282
- Nikola OGORELICA: Kazneno procesualno pravo; Zagreb 1899
- Ivan OKRETIČ: O pristojnosti kazenskih sodišč. Slovenski Pravniki 38/1924, str. 249-254
- Dušan POŽAR: Osnove kazenskega procesnega prava; Ljubljana 1991

- Winfried PLATZGUMMER: Grundzüge des Österreichischen Strafverfahrens; Wien 1992
- Johann RIBITSCH: Strafgerichte, Rechtsmittel, Fristen und Nichtkeiten nach der Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873; Laibach 1874
- Hermann ROEDER: Lehrbuch des Österreichischen Strafverfahrensrechtes; Wien 1963
- Friedrich RULF: Der Österreichische Strafprozess; Prag, Wien, Leipzig 1895
- Rudolf SAJOVIC: Društvo "Pravnik" v dobi štirideset let, Slovenski Pravnik 43/1929, str. 1-12
- Hugo SCHAUER, Ernst DUBOWN: Die Gerichtsorganisationsgesetze und die Geschäftsordnung der Gerichte; Wien 1917
- Henrik STESKA : K vprašanju organizacije naše države. Slovenski Pravnik 34/1920, str. 1-20
- Milan ŠKERLJ in Gregor KREK: Gesetzgebung, Das Preßgesetz, Zeitschrift für Osteuropäisches Recht; Berlin, Breslau 1926; str. 308-332
- Milan ŠKERLJ: Pravosodje v Sloveniji v prvih desetih letih po zedinjenju. Zbornik Slovenci v desetletju 1918-1928; Ljubljana 1928, str. 388-423
- Henrik TUMA: Opazke k pravni terminologiji. Slovenski Pravnik 31/1915, str. 97-107 in 129-139
- Sergij VILFAN: Pravna zgodovina Slovencev; Ljubljana 1961
- Die Österreichische Zivilprozeßordnung von 1895 und Gebrauch der slowenischen Sprache vor Gericht; Graz 1970
- Reforme kazenskega prava in postopka v 18. stoletju, Zbornik znanstvenih razprav XLVI, str. 141-160
- Uvod v pravno zgodovino; Ljubljana 1991
- Sergij VILFAN, Jože ŽONTAR: Arhivistika, Ljubljana 1973
- Katja VODOPIVEC in sodelavci: Postava in hudodelstvo, Kriminaliteta na Slovenskem v 19. stoletju; Ljubljana 1990
- Julius VARGHA: Das Strafprozessrecht, druga izdaja; Berlin 1907
- Karl WARHANEK: Die Strafprozessordnung mit besonderer Berücksichtigung der neuen Militärstrafprozessordnung, v zbirki Österreichische Gesetzeskunde, herausgegeben von Max Leopold Ehrenreich; druga izdaja, Wien 1913
- Hugo WERK: O stalnosti i nepokretnosti sudija, Mjesečnik 1928, str. 109-117
- Adolf WOLF: Streiflichter ueber den Strafvollzug in Oesterreich; Salzburg
- Joseph WURTH: Die Österreichische Strafprozessordnung vom 17. Jänner 1850; Wien 1851
- Jože ŽONTAR: Arhivski viri za zgodovino Slovencev med leti 1918 in 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja X/1970, str. 259-284
- Predpisi, ki urejajo arhivsko dejavnost, Arhivi IV/1981, str. 5-36

Arhivistika, Ljubljana 1984

Pravilnik o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva, Arhivi XI/1988, str. 124-126

Primož ŽONTAR: Objavljanje zakonov in drugih splošnih predpisov, veljavnih na slovenskem ozemlju od srede 18. stoletja do leta 1941, Zgodovinski časopis 41/1987, str. 655-673.

Jelka Melik

KAZENSKO SODSTVO NA SLOVENSKEM 1918 - 1929

s posebnim ozirom na arhivsko gradivo

Deželnega sodišča v Ljubljani

Ljubljana 1994

Založil in izdal Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani

zanj odgovarja Vladimir Žumer

Tisk: Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo FAGG, Ljubljana

Naklada: 250 izvodov

Na naslovni strani je detajl zgradbe Deželnega sodišča v Ljubljani (fototeka Arhiva Republike Slovenije).

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo RS št. 415-491/94 mb z dne 5. 10. 1994 se od publikacije plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakona o prometnem davku (Ur. list RS, št. 4/92).

MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE

K 34
MELIK Jelka
Kazensko

343 . 19(497 . 4) " 1919/1929"

000006461

COBISS e

